

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANA BİLİM DALI

SURİYELİ TÜRKMEN GÖÇMEN KADINLARIN YENİ KİMLİK İNŞASI: GAZİANTEP KENTİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE KORKMAZ YENEN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gökhan GÖKGÖZ

GAZİANTEP
MAYIS 2021

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLETİŞİM VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM ANA BİLİM DALI

SURİYELİ TÜRKMEN GÖÇMEN KADINLARIN YENİ KİMLİK İNŞASI: GAZİANTEP KENTİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE KORKMAZ YENEN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gökhan GÖKGÖZ

GAZİANTEP
MAYIS 2021

ÖZET

SURİYELİ TÜRKMEN GÖÇMEN KADINLARIN YENİ KİMLİK İNŞASI: GAZİANTEP KENTİ ÖRNEĞİ

KORKMAZ YENEN, Hatice

Yüksek Lisans Tezi

İletişim ve Toplumsal Dönüşüm ABD

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gökhan GÖKGÖZ

Mayıs 2021, 113 Sayfa

Göç hareketinin göçmen bireylerin kimliklerinde dönüştürücü etkisi olduğu bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı, 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş nedeniyle Gaziantep’e yerleşen Suriyeli Türkmen göçmen kadınların kimliklerindeki değişimi incelemektir. Çalışma, farklı yaş, eğitim ve meslekten olan Türkmen göçmen kadınları kapsamaktadır. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan araştırmanın bulgularında, Suriyeli Türkmen göçmen kadınların göç nedeniyle Gaziantep yerel toplumu ile birlikte yaşamaya başladıktan sonra yeni bir kimlik inşa ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yeni kimliğin, Gaziantep yerel toplumun değerleri ile kurdukları bağla inşa olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Göç, Göçmen, Kimlik, Kimlik İnşası

ABSTRACT

NEW IDENTITY CONSTRUCTION OF SYRIAN-TURKMEN IMMIGRANT WOMEN: GAZIANTEP CITY CASE

KORKMAZ YENEN, Hatice

Master's Thesis

Graduate School of Social Sciences Department of Communication
and Social Transformation

Supervisor: Doç. Dr. Gökhan Gökğöz

May 2021, 113 pages

It is known that the migration movement has a transformative effect on the identities of immigrants. The purpose of this study is to examine the change in the identity of Syrian Turkmen immigrant women who settled in Gaziantep due to the civil war that started in Syria in 2011. The study covers Turkmen immigrant women of different ages, education and professions. In the findings of the research conducted using the qualitative research method, it was concluded that Syrian Turkmen migrant women built a new identity after they started to live with the local community of Gaziantep due to migration. It is understood that the new identity is built by the bond they establish with the values of the Gaziantep local community.

Keywords: Immigration, Immigrant, Identity, Identity Construction

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimim boyunca bilgilerinden, fikirlerinden ve üslubundan çok şey öğrendiğim değerli danışman hocam Doç. Dr. Gökhan Gökğöz'e çok teşekkür ederim. Her zaman ve her şekilde destek ve yardımlarıyla yanımda olan sevgili eşim, yol arkadaşım İsmail'e, çalışmam boyunca vaktinden çaldığım canım kızım Mina'ma, tez çalışmam boyunca önce karnımda sonra kucağımda yer alarak hep benimle olan bebeğim Aybala'ma, aileme ve canım babama sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmayı, savaştan, terörden, yoksulluktan ve yoksunluktan evini, yurdunu terk edip, çocuklarına ve ailelerine yeni bir yaşam ve yeni bir yuva kurmak üzere yabancısı oldukları yurtlara göç etmek zorunda kalan, bütün güzel göçmen kadınlara ve ayrıca çalışmamın öznesi olan tüm sevgili Suriyeli Türkmen göçmen kadınlara ithaf ediyorum.

Mayıs 2021

Hatice Korkmaz Yenen

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv

GİRİŞ

GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Amacı.....	4
B. Araştırmanın Yöntemi.....	6
C. Araştırmanın Örneklemi.....	7
D. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi.....	8
E. Araştırmanın Katılımcıları.....	9

I.BÖLÜM

GÖÇ OLGUSUNUN KAVRAMSAL AÇILIMI

1.1. Göç Kavramı.....	11
1.1.1. Göçün Tanımı.....	11
1.1.2. Göçün Neden-Sonuç İlişkisi.....	14
1.1.3. Göçmenin Tanımı.....	17
1.1.3.1. Göç ve Kadın.....	20
1.2. Göç Olgusunun Çeşitleri.....	21
1.2.1. Gönüllü ve Zorunlu Göç.....	22
1.2.2. Geçici ve Kalıcı Göç.....	24
1.2.3. Dış ve İç Göç.....	24
1.3. Göç Kuramları.....	24
1.3.1. Ravenstein’ın Göç Kanunları.....	24
1.3.2. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı.....	26
1.3.3. Merkez-Çevre Kuramı.....	27
1.3.4. Göç Sistemleri Kuramı.....	28

II. BÖLÜM

KİMLİK KAVRAMI

2.1. Kavramsal Açıdan Kimlik.....	29
2.2. Kimlik ve Öteki.....	32
2.3. Kimlik İnşası.....	34
2.4. Kimliğe İlişkin Bazı Alt Kavramlar.....	37
2.4.1. Benlik.....	38
2.4.2. Özne.....	39
2.4.3. Kişilik.....	39
2.4.4. Bazı Kimlik Tipleri.....	40
2.4.4.1. Kişisel Kimlik.....	41
2.4.4.2. Kültürel Kimlik.....	43
2.4.4.3. Sosyal Kimlik	45
2.4.4.4. Kolektif Kimlik	48
2.4.4.5. Ulusal Kimlik	50
2.4.4.6. Milli Kimlik	55
2.4.4.6.1. Türkiye'nin kimliği: Türk Milli Kimliği... ..	56
2.4.4.6.1.1. Türk Milli Kimliğinde Kadın Kimliği.	59
2.4.4.6.1.1.1. Türklerin Göçebe Yaşamı İçinde Kadın Kimliği.....	60
2.4.4.6.1.1.2. Yerleşik Yaşam ve İslamiyet Sonrası Kadın Kimliği.61	
2.4.4.6.1.1.3. Cumhuriyet Sonrası Kadın Kimliği.....	63
2.4.4.7. Toplumsal Cinsiyet bağlamında Kadın-Erkek Kimliği.....	64
2.4.4.8. Hibrit (Melez) Kimlik.....	68

III. BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Araştırmanın Bulguları.....	70
3.2. Yeni Kimlik İnşasında “Ötekilik”.....	70
3.3. Yeni Kimlik İnşasında “Sosyal Kimlik”.....	77
3.4. Yeni Kimlik İnşasında “Benlik”	81
3.5. Yeni Kimlik İnşasında “Özgürlük” ve “Tüketim”.....	86
3.6. Yeni Kimlik İnşasında “Aidiyet”.....	93
3.7. Yeni Kimlik İnşasında “Toplumsal Cinsiyet”.....	97

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ	101
KAYNAKÇA	105
ÖZGEÇMİŞ	112
VITAE	113

GİRİŞ

Kimlik, bireyin “Ben kimim?” ya da “Sen kimsin?” sorusuna verdiği cevapların tümüdür. Kimlik, bireyin kendini, kendine ya da topluma karşı tanımlamasıdır. Kimlik sosyal bilimlerin üzerinde durduğu önemli konulardan biridir. Tarih, felsefe, psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi bilim alanları kimliğin farklı alanları ile ilgilendiğinden kimliğin net bir tanımı bulunmamaktadır.

Connolly kimliğin bireyin ve toplumun ontolojik ihtiyacından ileri geldiğini ifade eder (Connolly, 1995: 93). Birey ve toplum varoluşunu kimlik üzerinden gösterir. Birey ya da toplum, kendi varoluşunu diğer birey ya da toplumlara olan farklılığı üzerinden gösterme ihtiyacını duyarlar.

Bireyin ve toplumun kendini tanımlama biçimlerinden kaynaklı, çok çeşitli kimlik tipleri vardır. Birey kendini, toplumsal kimlik, sosyal kimlik, ulusal kimlik, kültürel kimlik ya da dini kimlik gibi bir ya da birkaç, farklı farklı kimlik tipleri üzerinden tanımlayabilir.

Bireyin kimlik edinimi, doğması ile değil toplumsallaşması ile başlar. Toplumsallaşan birey kendi benliğini, çevresinde gördüğü “öteki” ya da “diğeri” üzerinden tanıma ve biçimlendirme sürecine girer. Bireyin, toplumsal grubun ya da toplumun, tek başına bir kimlik tanımı yoktur ancak öteki ile kıyasta kimlik tanımı başlar.

Bireyin bir toplum, kültür, ulus ya da din içinde doğmuş olması, onun o kimliğe sahip olacağı anlamına gelmez. Bireyin içinde bulunduğu toplum, kültür ya da ulusla, aidiyet bağı kurması ve kendini bu bağ üzerinden tanımlaması ve inşa etmesi gerekir. Birey, dışında bulunduğu başka bir kimlikle aidiyet kurabilir ve kendi benliğini ve toplumsal görünülüğünü inşa edebilir.

Bireyin herhangi bir kimlik tipini sahiplenmesi, inşa süreci ile başlar. Birey toplumsal, sosyal ya da başka bir kimlik tipine aidiyet bağı kurarak inşa sürecine dâhil olur yani kimliğin inşası aidiyet bağı ile başlar.

Göç, bireyin ya da topluluğun terör, savaş, kıtlık, doğal afetler, salgın hastalıklar gibi nedenlerle bir yerden başka bir yere yaptıkları yer değiştirme hareketidir.

Göç ile gerçekleşen yer değiştirme hareketi, uzun ya da kısa mesafeli, kısıtlı ya da geniş kalma süreli, yasal ya da yasa dışı, gönüllü ya da zorunlu olmak üzere farklı biçimlerde gerçekleşebilir. Her ne biçimde göç hareketi gerçekleşirse gerçekleşsin göç alan ve göç veren yerleşim yerlerinde sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel, siyasi ve demografik olarak değişim yaşanılması kaçınılmazdır. Bu nedenle de birçok bilim dalları, göç olgusunu araştırma alanı olarak seçmektedir. Farklı bilim dallarının göç olgusuna olan ilgisi göçün çok boyutlu incelenmesini ve farklı yönlerinin ele alınmasını sağlamıştır.

Türkiye'nin üzerinde konumlandığı Anadolu coğrafyası, insanlık tarihi boyunca göç hareketlerine ev sahipliği yapmış ya da köprü görevi üstlenmiştir. Anadolu toplumunun tarih boyunca gelen göçmenlerle kaynaşması, kültürünün zenginleşmesine neden olmuş Anadolu kimliğinin güçlenmesini sağlamıştır. Anadolu coğrafyası bu nedenle eşsizdir.

Göçmenler yeni bir yaşam kurma amacıyla gittikleri yeni yerleşim yerinde yaşayan toplumla, adaptasyon sağlamak, toplumun üyesi olmak ve görünürlük kazanmak baskısı içindedirler. Göçmenler, toplumdan gelen bu baskıya yeni kimliklerini inşa ederek yanıt vermektedirler.

Göçmenler, yeni toplumlarının kurumsal yapılarını kendi benliklerine sığacak şekilde tekrardan içsel olarak yapılandırır. Göçmenler, yeni kimlik inşa sürecinde, genel anlamda ne yeni toplumun bireylerinin aynısı ne de eski toplumlarının bir parçasıdır. Göçmenler, yeni toplumlarının bireyleri ile aynılaşmak isteseler ve buna karşılık toplumun kendilerinden ısrarlı değişim ve uyum talebi olsa da yine de yerel toplumların direnci ile karşılaşır. Çünkü göçmenler, her zaman ya da uzun süre toplum için ötekilik alanında tutulmak istenirler.

Araştırmanın konusu olan Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar ise 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş nedeniyle Türkiye'ye göç etmişlerdir. Göçle gelen bütün göçmenler gibi Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar da göç hareketinin zorlayıcı şartları, göçmen olmanın yani yeni toplumsal çevrede öteki olmanın

zorlukları ile başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Türkmen göçmen kadınlar ötekisi oldukları yeni topluma ve toplumun kurumlarına uyum sağlamak zorunda kalmaktadırlar. Göçmen kadınların, yeni topluma ve kurumlarına, uyum sağlama çabaları yeni bir kimlik inşa etme olarak kendini göstermektedir.

Araştırmada, Türkmen göçmen kadınların, yeni kimlik inşalarında benlik algılamaları, öteki algılamaları, göçmen olmanın yeni kimlikleri üzerindeki etkileri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Göçmen kadınların yeni kimlikleri, Suriye’de iken benlik algılamaları ve aidiyet kurdukları kimlikleri ile kıyaslanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bulguları, nitel araştırma çerçevesinde, yarı yapılandırılmış sorularla, derinlikli görüşme yapılarak ve görüşmede elde edilen verilerin betimsel analizlerinin yapılması ile anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, göç olgusu kuramsal ve kavramsal çerçeveden ele alınmıştır. Göçün ve göçmenin tanımı, göçün sebep-sonuç ilişkisi, göç çeşitleri ve göç kuramları geniş çerçeveden ve ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, kimlik olgusu kavramsal ve kuramsal açıdan ele alınmış ve kimlik olgusu genel olarak ve ayrıntılanarak incelenmiştir. Kimliğe ait alt kavramlar, kimliğin zorunlu gereği olan öteki kavramı, kimlik inşası ve bazı kimlik tipleri ele alınarak incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın bulguları ele alınmış, araştırmanın öznelere olan Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, Suriye’de iken toplumsal yaşamları, sahip oldukları kimlik tipi ve kurdukları aidiyet anlaşılmaya çalışılırken gerçekleştirdikleri göçün ve göçmen olmanın etkisi ile Gaziantep’te iken toplumsal yaşamları, benlik algılamaları ve aidiyetlerinin yanı sıra yeni kimlik inşa süreci ve süreci etkileyen diğer etmenler açıklanmaya çalışılmıştır. Gaziantep yerel toplumunun ve devletin Göçmen kadınların yeni kimliklerine etkileri, çalışmanın bulgularına dayanılarak açıklanmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, çalışmanın sonuçlarına yer verilmiştir. Göçmenlerin yeni kimlik inşasını zorunlu kılan, göç hareketi ve göçmen olmanın etkileri genel bir değerlendirme yapılarak ele alınmıştır. Çalışmanın bulgularına

dayanarak, Suriyeli Türkmen göçmen kadınların yeni kimlikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

A. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı olarak, Gaziantep kentine yerleşen Suriyeli Türkmen göçmen kadınlarda gözlemlenen kimlik değişimlerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Göçmen kadınların, göç etmeden önceki dönemlerinde sahip oldukları kişisel kimlik, sosyal kimlik, kültürel kimlik ya da ulusal kimliklerinde ne gibi değişikliklerin olduğunu, hangi kimlik üzerinden bugünkü yaşadıkları toplumda varlık gösterdiklerini, aidiyetlerindeki değişimleri, kimlik inşa süreçlerini ve amaçlarını, onları yeni kimlik edinmeye iten içsel ve toplumsal nedenleri anlamak üzerine çalışmanın yürütülmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın kapsamında bulunan Suriyeli Türkmenlerin, Suriye coğrafyasındaki tarihsel süreçleri M.S. 968 yıllarında Tolunoğulları ile süregelmiştir. Şan, bazı Arap kaynaklarının Türkmenlerin varlığının daha öncelere dayandığını ifade ettiklerini belirtmektedir. Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık savaşı ile Suriye toprakları Osmanlı himayesine girmiş ve savaştan sonraki dönemde Türkmen nüfusu bölgede arttığı gibi siyasal, sosyal ve kültürel etkinliği de ona paralel olarak artış göstermiştir. 1918 yılında Osmanlının Suriye'yi kaybetmesi üzerine Suriye önce 1946 tarihine kadar Fransız mandasında kalmış ve sonra Suriye'yi yöneten Arap liderler ve 1970 tarihinden itibaren 30 yıl ülkeyi yöneten Hafız Esad tarafından asimilasyon politikası yürütülerek yönetilmiştir. Şan, 1998 yılında Türkiye ve Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatı ile iki ülke arasında ilişkilerin geliştiğini ancak bu gelişmelerin Suriye'de yaşayan Türkmenlerin siyasal ve sosyal yaşamlarına bir katkı sağlamadığını ifade etmektedir. Şan, Hafız Esad'ın 2000 yılında ölümünün ardından yerine geçen oğlu Beşşar Esad'la birlikte, Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılına kadar geçen sürede Suriye-Türkiye ilişkilerinin hızlı şekilde geliştiğini aktarmaktadır. Şan, bu dönemde Suriyeli Türkmenler ile Türkiye'deki soydaşları arasında akrabalık ilişkilerinin geliştiğini ve birçok ortaklıklarının kurulduğunu aktarmaktadır (Şan, 2016: 10-11).

Suriyeli Türkmenler, Baas rejimi tarafından her zaman baskı altında tutulmakta ve asimilasyona zorlanmaktadırlar. Türkmenlerin Suriye'de siyasal,

sosyal, kültürel ve ekonomik konumları bu nedenle güçlü değildir. Şan, Türkmenlerin parlamentoda güçlü temsil edilmediklerini, genel olarak yalnızca bir milletvekili tarafından temsil edildiklerini, vekilinde rejime muhalefette bulunmayacağına güvencesi verilerek kabul edildiğini ifade etmektedir. Rejimin, Türkmenleri temsil eden siyasal ve toplumsal oluşumlara izin vermediğini aktarmaktadır (Şan, 2016: 39).

Şan, Türkmenlerin çoğunlukla alt-orta ekonomik sınıfta yer aldıklarını, bu nedenle refah düzeylerinin düşük olduğunu ifade etmektedir. Suriye'nin gelişmiş sanayisi olmadığından, Türkmenlerin genel olarak ayakkabıcılık ve terziilik gibi zanaat alanlarında, tarım ve hayvancılıkla, kaportacılık ve araba tamirciliği gibi küçük işletmelerde çalıştıklarını belirtmektedir. Bu meslekleri öğrenme ve icra etmelerinde, bölgelerinde yaşayan Ermenilerin büyük etkilerinin olduğunu açıklamaktadır. Ermenilerin, Türkçe bilmeleri ve Türkçe konuşmaları birbirleri ile iyi ilişkiler kurmalarına neden olduğu gibi zanaatlarını Türkmenlere öğretmelerini de sağlamıştır (Şan, 2016: 36-37).

Şan, Baas rejimi döneminde Suriye'de resmi dilin Arapça olması ve eğitimin yalnızca Arapça verilmesinin zorunlu olması nedeniyle Türkmenlerin genellikle ilkokulu dahi bitiremediklerini, ortaokul ve liseyi bitirenlerin azınlıkta olduklarını ifade etmektedir. Liseyi bitirenlerin genellikle üniversite eğitimlerine devam ettiklerini ancak eğitim için genellikle Türkiye'yi tercih ettiklerini ve üniversite eğitimlerinden sonra Suriye'ye dönmediklerini Türkiye'de kaldıklarını aktarmaktadır. Türkmenlerin genel olarak sosyal yaşamlarında Türkçe konuştuklarını ancak okuma-yazmayı Türk televizyonlarından öğrendiklerini belirtmektedir. Baas rejiminin dil üzerindeki baskısının Türkmenlerin eğitim alamamasına neden olduğunu, ekonomik olarak alt-orta sınıfta yer almalarının önemli sebebinin de bu olduğunu ifade etmektedir (Şan, 2016:35).

Türkmenler bütün asimilasyon ve baskılara rağmen birbirleri ile olan akrabalık ve soydaşlık ilişkilerini güçlü yaşamaktadırlar. Ekonomik, toplumsal ve kültürel ilişkilerini genel olarak akrabaları olan Türkmenlerle yürütmektedirler.

Gaziantep kentine, Baas rejimine karşı başlayan iç savaştan kaçarak sığınan Suriyeli Türkmen kadın göçmenlerin, zaman içinde aidiyet kurdukları kimlik ve kimliklerini ifade etme biçimlerinde farklılıklar yaşadıkları, yeni bir kimlik inşa etme

sürecine girdikleri gözlemlenmektedir. Bu araştırmanın amacı kadınların, yeni kimliklerini hangi kimlik tipi üzerinden inşa ettiklerini ve yeni kimlik inşa süreçlerini anlamak ve açıklamaktır.

B. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yürütülmüştür. Nitel veriler ise gözlem ve derinlikli görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Derinlikli görüşme tekniği, yarı yapılandırılmış soru yöntemi ile uygulanmıştır. Araştırmaya katılan katılımcılara, Gaziantep İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı sağlık kuruluşlarında görev yapan tercümanlar kanalıyla ulaşılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiş, ses kaydının mümkün olmadığı durumlarda ise not tutuma tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri, cinsiyet, meslek, eğitim gibi birçok verilere ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Fen bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de daha önceleri “nicel araştırma teknikleri” kullanılmaktaydı. Ancak bu yöntemin sosyal açıdan olayları ve bireyin davranışlarını açıklama ve anlamlandırmada yetersiz kaldığı sonucuna varılmış yerine “nitel araştırma teknikleri” kullanılmaya başlanmıştır. Nitel araştırma teknikleri bireylerin görüş ve davranışlarını daha derin kavranmasına olanak sağlamaktadır.

Yıldırım ve Şimşek'e göre sosyal bilimlerin öznesi olan bireylerin, düşünüş, kavrayış, anlayış, tutum ve duygularını anlama ve açıklamada nitel araştırma teknikleri kullanılmalıdır. Çünkü nitel araştırma yöntemi bireyi ve olguyu bütünüyle ve esnek çerçevede ele almaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 1999:250s).

Uzuner, nitel araştırma yönteminin bireyi bütünüyle ele alması ve nicel araştırma tekniklerine getirilen eleştirilere karşı bir alternatif oluşturması nedeniyle kullanımı artan bir bilimsel yöntem olduğunu belirtmektedir. Nitel araştırma tekniğinde araştırmacı, laboratuvar da değil bireyin yaşadığı kendi ortamında verilerini toplar. Katılımcının sorulara verdiği cevaplar, duygu ve düşünceleri kadar bireyin ifade, betimleme ve jestleri de araştırma için önemlidir. Araştırmacı bu haliyle katılımcıyı bir bütün halinde ele alır (Uzuner, 1999:175-176).

Tümüklü' ye göre, nitel araştırma tekniğinde araştırmacının bireyi sistematik olarak en iyi incelemek ve anlamak için görüşme tekniği kullanmalıdır. Görüşme

tekniki, bir hipotezi katılımcı üzerinde test etmek için değil katılımcının bir olgu hakkındaki deneyim, tutum ve davranışlarını anlamak ve anlamlandırmak aynı zamanda bireyin, olguyu anlamlandırma biçimini ortaya koymak için de önemli bir yöntemdir. Tümüklü, görüşme tekniğinde araştırmacının tutumunu, Kvale'nin madenci metaforu (1996: 5) ile açıklar. Madencinin madeni gün yüzüne çıkarmak için yaptığı derinlemesine kazının benzerini, araştırmacı katılımcıya yönelttiği sistematik sorularla yapar. Sistematik soruların amacı bireyde gizli olan düşünüş, algılayış ve anlamlandırma biçimlerini ortaya çıkarmak ve anlamaktır. Görüşme tekniği, bireyin deneyimlerini anlamlandırma biçimlerine onun gözüyle bakarak anlamının kolay ve keskin yoludur (Tümüklü, 2000: 545).

Bu araştırma, görüşme tekniği türlerinden olan “yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” ile gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğini Yıldırım ve Şimşek, sosyal bilim araştırmalarında kullanılacak doğru bir teknik olarak açıklamaktadırlar. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı önceden hazırladığı sorular ile katılımcıyla olan görüşmesini gerçekleştirir. Görüşmenin akışı, araştırmacının sorularına başka sorular eklemesini gerektirir, yeni eklenen sorular ise katılımcının cevaplarını daha ayrıntılı olarak aktarmasına neden olur. Katılımcı bir soru altında başka sorularında yanıtlarını vermişse, araştırmacı diğer soruları sormaya bilir. Böylelikle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, araştırmacıya hem esnek davranmayı hem de sistematik olmayı sunar (Yıldırım ve Şimşek, 1999: 283-284).

C. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın konusunu, Gaziantep kentine göç etmiş olan Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcılara, Gaziantep İl Sağlık Müdürlüğü'ne bağlı sağlık kuruluşlarında görev yapan tercümanlar aracılığıyla ve kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır.

Avrupa ve Asya kıtalarının birleştiği noktada bulunan Türkiye, uzun tarih boyunca hep göç hareketi ile iç içe olmuştur. Anadolu toprakları ya göçün son durağı ya da hedeflenen bölgeye ulaşımındaki ara köprü işlevini görmüştür. Anadolu insanı göçün getirdiği farklı toplumlar ve kültürlerle bir arada yaşama becerisine sahip olup

kültürü ise göçün şekillendirdiği ve çeşitlendirdiği, dünyanın en önemli kültürel varlıklarındandır.

Yerel halkta olduğu gibi Anadolu'ya göç eden göçmenlerinde topluma uyum sağlamada zaman içinde başarı gösterdikleri görülür. Göçmenler, genel olarak göç ettikleri topluma uyumu zaman içinde geliştirdikleri ve yeniden revize ettikleri kimlikleri ile adaptasyonu sağlamaktadırlar. Kendi ülkesinde bulunan bir birey göç eylemini gerçekleştirdikten sonra ilişki kurduğu ya da kurmak zorunda olduğu yeni toplum içinde, aynı birey olarak kalması mümkün olamamaktadır. Sosyal bir varlık olan insan, toplumdan bağımsız yaşayabilmesi mümkün olmadığından, iletişime geçtiği anda önceki sahip olduğu “ben” yani kimliği ile göç eyleminden sonraki “ben” farklılaşmaya başlar. Çünkü birey ve kimliği, içinde yaşadığı toplumun ürünüdür. Toplum ve toplumsal kurumlar, normlar ve öğretiler değişince bireyin kimliği de ona paralel olarak değişim gösterir. Yeni toplumun ürününün önceki toplumun ürününden farklılık göstermesi böylece kaçınılmaz olmaktadır.

Bu çalışmada ise 2011 yılında başlayan iç savaştan kaçarak Gaziantep kentine gelen Suriyeli göçmen Türkmen kadınların araştırılması tercih edilmiştir. Dünyanın birçok yerine göç eden bireyler gibi Türkmen kadınlarında zaman içinde toplumsal adaptasyonu sağlamak amacıyla yeni yaşamlarına ve yeni toplumsallığa karşı yeni bir kimlik inşa sürecine girdikleri gözlemlenmektedir. Araştırmada, genel olarak göçmen Türkmen kadınların, yeni kimlik inşa süreci içinde yaşam deneyimlerini ve bu deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları ve betimledikleri anlamaya çalışılacaktır.

Araştırma için saha çalışmaları başlamadan önce pilot inceleme yapılmış, araştırmanın konusu olan söz konusu göçmen kadınların daha iyi tanınması sağlanmıştır. Türkmen kadınların pilot inceleme ile günlük yaşam pratikleri, Gaziantep'te göçmen olarak yaşama ve mevcut koşullara uyum sağlama, bu koşulları değerlendirme ve anlamlandırma deneyimlerinin kavranması hedeflenmiştir.

D. Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Kartopu tekniğiyle araştırmanın konusuna katkı sağlayabilecek verilerin alınabileceği katılımcılara ulaşılmıştır. Katılımcılar farklı yaş ve eğitim gruplarından seçilmiş ancak araştırmanın amacına uygunlukları dikkate alınmıştır.

Kapsamlı bir pilot araştırma yapıldıktan sonra 10 katılımcı ile 05 Haziran 2020 ile 20 Haziran 2020 tarihleri arasında 45 dakika ve 1 saati bulan görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme esnasında ses kayıt cihazı kullanılmış, ses kaydının mümkün olmadığı durumlarda da not tutma tekniğine başvurulmuştur. Ses kayıt cihazına kaydedilen görüşmeler, daha sonra yazılı olarak kaydı gerçekleştirilmiştir. Aynı mekânda görüşülen katılımcılara aynı harf üzerinden sıralı numara verilerek (A1, A2, B1, B2, C1, C2...) kodlanmış ve katılımcılar adlandırılmıştır.

Görüşmede elde edilen verilerin analizinde, betimsel analizi tekniği kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Betimsel analiz tekniğini Kümbetoğlu, “araştırmaya katılan katılımcıların söylemlerinin, özgün yapısını koruyarak, katılımcıların söylemlerinden yapılan, doğrudan alıntılarının betimsel olarak analiz edilmesi” şeklinde tanımlamaktadır (Kümbetoğlu, 2017: 155). Betimsel analizde araştırmacı katılımcının söylemlerine sıklıkla yer verir ve analizi söylemler üzerinden yaparak araştırmasını neticelendirmeye çalışır. Araştırmacı katılımcının görüşme çözümlemesinde, katılımcının görüşme esnasında kullandığı kelimelere, ifadelere, anlatım şekline ve biçimine olduğu gibi yer verir.

E. Araştırmanın Katılımcıları

A1: Evli ve 3 çocuk annesi, 31 yaşında, ilkokul mezunu, çalışmıyor, 2013 yılında Halep’ten Gaziantep’e geldi.

A2: Evli ve 7 çocuk annesi, 59 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, çalışmıyor, 2013 yılında Halep’ten Gaziantep’e geldi.

B1: Evli ve 6 çocuk annesi, 48 yaşında, ilkokul 3. Sınıfa kadar okudu, çalışmıyor, 2012 yılında Halep’ten Gaziantep’e geldi.

B1: Evli ve 9 çocuk annesi, 64 yaşında, okuma-yazma bilmiyor, çalışmıyor, 2014 yılında Halep’ten Gaziantep’e geldi.

C1: Bekar, 28 yaşında, Hukuk fakültesi öğrencisi, 2012 yılında Halep’ten Gaziantep’e geldi.

C2: Evli ve 1 çocuk annesi, 21 yaşında, lise mezunu, çalışmıyor ancak daha önce tercüman olarak çalıştı, 2012 yılında Halep’ten Gaziantep’e geldi.

D1: Evli ve 4 çocuk annesi, 33 yaşında, lise mezunu, tercüman olarak çalışıyor, 2012 yılında Halep'ten Gaziantep'e geldi.

D2: Evli ve 38 yaşında, ilkokul mezunu, çalışmıyor, 2012 yılında Halep'ten Gaziantep'e geldi.

E1: Bekar, 21 yaşında, lise mezunu, çalışmıyor, 2012 yılında Halep'ten Gaziantep'e geldi.

E2: Evli ve 29 yaşında, lisans mezunu, turizm sektöründe çalışıyor, 2012 yılında Halep'ten Gaziantep'e geldi.

1. BÖLÜM

GÖÇ OLGUSUNUN KAVRAMSAL AÇILIMI

1.1. Göç Kavramı

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç, doğal afetler, savaşlar, işsizlik, terör ve açlık gibi birçok sebeplerden dolayı insanların bireysel, topluluk ya da kitleler halinde yüzyıllardır devam eden bir yer değiştirme durumudur.

İnsanlar; bireysel veya kitlesel bir biçimde, zorunlu veya gönüllü olarak, yaşadıkları yerin idari sınırından ayrılarak, başka bir idari sınırdaki yerleşim yerine, çeşitli sosyal sonuçlar doğuracak biçimde göç etmektedir (Adıgüzel, 2016: 1).

1.1.1. Göçün Tanımı

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, göç kavramını “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” şeklinde tanımlamıştır (TDK).

Göç Terimleri Sözlüğünde ise göçün tanımı şu şekildedir; “bir kişinin veya bir grup insanın Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir (Göç Terimleri Sözlüğü, s.35).

Marshall ise göçü “(az veya çok) bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir” şeklinde tanımlamıştır (Marshall, 2005: 685).

Akkayan ise göçü, bireylerin ya da toplulukların yaşamlarının bir kısmını ya da tamamını geçirmek isteğiyle, yaşadıkları yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına yapılan yer değiştirme hareketi olduğunu ifade etmektedir (Akkayan, 1979: 85).

Atalay, göç etmenin asıl sebebinin bireylerin ekonomik kaygılarını gidermek maksatlı, iş bulmak ve maddi gereksinimlerini karşılamak için yapıldığını, bu nedenle bireylerin coğrafi mekân değiştirmelerinin göç olduğunu ifade etmektedir (Atalay, 1994: 295).

Özer göçün, yalnızca bir yerleşim alanından diğer yerleşim alanına yapılan yer değiştirme hareketi olmadığını, yer değiştiren toplulukların hedef bölgenin sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasi gibi etkileri ile yapısal değişim yaşamalarına sebep oldukları bir hareket olduğu üzerinde durmaktadır (Özer, 2004: 11). Castles ve Miller'da göçü aynı benzerlikte “göç veren ve göç alan, bununla birlikte çok boyutlu olması özelliğiyle toplumsal değişimlere sebebiyet veren kolektif eylem” olarak tanımlamışlardır (Castles ve Miller, 2008: 29). Göç olgusunun temel belirleyenleri birey ve toplumsal yapıdır ve böylelikle göç alan ve göç veren yerleşim yerindeki tüm toplumsal yapıyı derinden etkilemektedir. Birey ve toplumlar göç ederken yalnızca fiziksel mekânlarını değiştirmekle kalmayıp, bireysel ve toplumsal yaşamlarını kuşatan bütün ilişkileri de aynı zamanda yeniden kurma sürecine girdikleri görülür. Göç edenlerin yaşadıkları yapısal değişimi, bir müddet sonra göç alan toplumsal yapıda da gerçekleştiği görülür.

Iain Chambers göç hareketini yani göçerlik durumunu tanımlarken seyahat etme ile arasındaki ayrıma başvuruyor. Chambers, seyahati, “sabit konumlar arasında gerçekleşen bir hareket olmakla birlikte bir kalkış bir de varış noktasının bilinmesinin ve aynı zamanda yolculuğun da hangi güzergâhı izleyeceğinin bilinmesi” olarak tanımlıyor. Göç hareketi yani göçerlik durumunu ise “ne kalkış ne de varış noktaları sabit ya da belli olmayıp sürekli değişen dillerde, tarihlerde ve kültürlerde ikamet etmeyi zorunlu kıldığı gibi varılan her yerin bir geçiş yeri olduğu ve asla eve dönme umudunun olmadığı” bir hareket olarak tanımlıyor (Chambers, 2005: 14).

Göçün birbirinden farklı tanımları olsa da bütün tanımların birleştiği husus, göçün iki farklı alanda bir yer değiştirme hareketi olduğudur. Yer değiştirme hareketi

kısa mesafe olabileceği gibi uzun mesafe de olabilir ve kalma süresinin kısıtlı olabileceği gibi dönmek üzere geniş bir zaman için de olabilir. Göç veren ve göç alan, yerleşim yerlerin önemli ölçüde sosyolojik, ekonomik, kültürel, demografik, psikolojik ve siyasi değişim yaşamaları sebebiyle birçok bilim alanının araştırma konusu haline gelmiştir. Bu nedenle göçün çok fazla tanımı ile karşılaşmaktayız.

Göç olgusunun, bütün bir tarih boyunca insanlığın gündeminde olduğu bilinmektedir. Önceki zamanlar ile bugün gerçekleşen göç hareketinin sebepleri farklılaşmaktadır. İnsanlık, önceleri doğal afetler ve kıtlık gibi sebeplerle göç hareketini gerçekleştirirken bugün ise yoksulluk, terör, savaş, eğitim, siyasi ve kültürel gibi sebeplerle göç etmektedirler. İnsanlığın maruz kaldığı bu olumsuz nedenlerden dolayı göç eylemi sonuç olarak kabul edilir. Ancak göç alan ve göç veren toplumlarda yaşanan toplumsal, siyasi, kültürel ve ekonomik değişim ve dönüşümler göç eyleminin sonuç olduğu kadar neden olduğunu da göstermektedir.

İnsanlık tarihi ile başlayan göçün semai dinlerde de geniş yer aldığı görülmektedir. Karpat, semavi dinlerdeki göçleri, Âdem ile Havva'nın cennetten yeryüzüne gönderilmesini ve Hazreti Muhammed'in arkadaşlarıyla birlikte Mekke'den Medine'ye hicretini örnek olarak göstermiştir. (Karpat, 2010: 8-9). Ayrıca yine kutsal kitaplarda yer alan bir diğer önemli göç hareketi de Musa Peygamber'in kavmiyle birlikte birçok kez gerçekleştirdiği göçtür. Peygamberlerin yaptığı bu göçler, tarihin seyrini değiştiren önemli göçlerdendir..

İnsanlık tarihi boyunca göç olgusu ile yaşayan toplulukların başında Türkler gelmektedir. Kayıtlı tarihte göçebe olarak yaşayan Türklerin, ilk evleri olan Orta Asya'dan dünyanın farklı bölgelerine göç ettikleri yer almaktadır. Aktar, Türklerin Cumhuriyet döneminde de göç olgusunun hep gündeminde olduğunu ifade etmektedir. Aktar, Cumhuriyet döneminde ilk olarak 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” ile 1.200.000 Anadolu'da yaşayan Rum nüfusla, 400.000 kadar Yunanistan'da yaşayan Müslümanların mübadelesinin gerçekleştirildiğini ifade etmektedir (Aktar, 2004: 17-18). Aktar, bu mübadelenin her ülkenin de ekonomi alanında önemli etkileri olduğunu, Yunanistan'a giden Rumların zanaatkar ve ticaretle ileri olmaları, Türkiye'ye gelen Müslümanların ise yalnızca tarımla uğraşmış olmaları, Yunan ekonomisine ilerleme kazandırırken, Türk ekonomisine olumsuz etkisi olduğunu aktarmıştır (Aktar, 2004: 25). Türkiye'nin sonraki

dönemlerinde, ekonomik, terör, yoksulluk ve eğitim gibi nedenlerle ülkenin çeşitli bölgelerine olmak üzere iç göç ve başta Almaya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine ve Sudi Arabistan, Katar gibi Körfez ülkelerine ve dünyanın birçok farklı bölgelerine de dış göç gerçekleşmiştir.

1.1.2. Göçün Neden-Sonuç İlişkisi

Castles ve Miller, küresel iklim değişimleri, ekonomik değişimler, nüfusun artması, çok uluslu devletlerin dağılması, savaş ve istila gibi sebeplerin, gönüllü ya da zorunlu göçlere neden olduklarını aktarmıştır (Castles ve Miller 2013: 43). Yalçın ise tarihin başlangıcından itibaren ola gelen göç olgusunun, ekonomik, demografik, kültürel, siyasi, psikolojik, antropolojik ve sosyolojik sebeplerle gerçekleşmesi nedeniyle, neden-sonuç ilişkisinin çok boyutlu olduğunu aktarmaktadır (Yalçın, 2004: 3).

Keleş, insanların yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim yerlerinden farklı sebeplerle ayrılmak zorunda kaldıklarını aktarmaktadır. Tarihin ilk dönemlerinde tabiat olaylarının insanları zorunlu olarak göç etmeye zorladığını ancak sanayi devrimi sonrasında da insanların ekonomik, siyasi ve sosyal sebeplerden zorunlu olarak göç etmeye mecbur bırakıldıklarını aktarmaktadır (Keleş, 1983: 6).

Adıgüzel, küreselleşme ve kapitalizmin göçün önemli sebepleri arasında olduğunu aktarmaktadır. Çünkü küreselleşme ile birlikte dünya küçülmüş, sınırlar kalkmış ve dünya tek pazar halini almıştır. Ulaşım ve iletişimin kolaylaşması ve çeşitlenmesi, küreselleşmenin ve kapitalizmin hızının artmasına, işgücü, hizmet ve ürünlerin küresel ölçekte dolaşımının artmasına ve kolaylaşmasına neden olmuştur. Adıgüzel, kapitalizmin gelişmesi ile birlikte artan işgücü ihtiyacını, işçi göçlerinin karşıladığını aktarmıştır (Adıgüzel, 2016: 94).

Batı ülkeleri, doğal kaynakları zengin yoksul ülkeleri kolonileştirdikleri emperyal dönemlerinde dış göçü yoğun olarak yaşamışlardır. Batı ülkeleri kolonileştirdikleri ülkelere, doğal kaynakların işletimi ve yeni pazarların kurulması amacı ile dış göç gerçekleştirmişlerdir. Sanayi Devrimi sonrasında ise iç göçü yoğun olarak yaşamışlardır. Sanayi Devrimi ile insanlar iş, eğitim, sağlık, barınma ve güvenlik gibi ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılaya bilmek, daha refah bir yaşam sürme isteğiyle fabrikaların ve ticaret merkezlerinin bulunduğu bölgelere doğru iç

göçü gerçekleştirmişlerdir. Batı ülkelerinde gerçekleşen iç ve dış göçler, ekonomilerini büyütmelelerinin yanı sıra toplumlarının yeniden şekillenmesini sağlamıştır.

Taşçı, Sanayi Devrimi sonrası dönemlerde de gelir dağılımındaki adaletsizliğin büyüdüğünü, yoksulluk ve açlık sorunun arttığını ve bu nedenle göçlerin bireysel ya da kitlesel gerçekleştiğini aktarmaktadır. Taşçı, bireylerin ya da toplulukların göç güzergâhlarını şu şekilde açıklamıştır; “yeterli gelire sahip olamayan kişiler ilk olarak köyden kasabalara göç etmekte, burada iş bulamadıkları takdirde göç yerleri aşamalı olarak şehirler, büyükşehirler ve en nihayetinde yurt dışı olarak belirlenmektedir” (Taşçı, 2009: 186).

Öztaş ve Zengin, bireylerin yirminci yüzyılda göç hareketinin gerçekleştirmelerinin kolaylaştığını ifade etmektedir. Göç hareketini kolaylaştıran en önemli nedenlerin teknolojik gelişmeler olduğu aktarılmaktadır. Öztaş ve Zengin’e göre bireylerin ve hatta kitleler halindeki toplulukların, kolay ve hızlı yer değişimini sağlayan ulaşım araçlarının artması ve çeşitlenmesi, iletişim teknolojilerinin gelişmesi, iletişim ve bilgi teknolojilerine erişimin kolaylaşması da göç hareketini artıran en önemli teknolojik sebeplerdir (Öztaş ve Zengin, 2005:65).

Türkiye’deki göçün sebeplerini ise Öztürk ve Altuntepe şu şekilde sıralamışlardır:

- 1- Genel nüfus içinde genç yaş grubunun kalabalık oluşu.
- 2- Tarım kesiminde görülen açık ve gizli işsizlik ve yanlış tarım politikaları.
- 3- Eğitim durumunda ve hayat tarzında görülen iyileşme ve ilerleme (kişilerin eğitim seviyesi ve göç etme olasılığı arasında olumlu bir korelasyon vardır).
- 4- Eğitim yoluyla meslek edinme.
- 5- Refahın artışı.
- 6- Ekilecek arazinin darlığı ve miras yoluyla toprağın parçalanması.
- 7- Tarımda makineleşme.
- 8- Kan davaları, can ve mal güvenliğinin zedelenmesi.
- 9- Geniş aile otoritesinden kurtulma eğilimi.
- 10- Ulaştırma ve haberleşme ağının genişlemesi ile kitle iletişim araçlarının etkinliğinin artması.

- 11- Kırsal bölgelerde değer hükümlerinde meydana gelen değişimler.
- 12- Mevsimlik göçler.
- 13- Doğal afetler dolayısıyla mecburi yapılan göçler (deprem, su baskını, v.b.).
- 14- Çocuklar için daha iyi bir öğrenim arzusu.
- 15- Siyasi sebepler, terör ve mezhepsel çekişmeler. (Öztürk ve Altuntepe, 2008: 1587-1625).

İçduygu ve Sirkeci, göçün hem bir neden hem de bir sonuç olduğunu ifade etmektedir. Toplumların tarihlerine derinleme bir inceleme yapıldığında toplumların yaşadıkları ekonomik ve toplumsal hareketliliğin göçe neden olduğunu, bu nedenle de göçün esas olarak bir sonuç olduğunu ifade etmektedirler. Göç hareketinin gerçekleşmesinin ardından hedef yerleşim yeri ile kaynak yerleşim yerinde, göçün önemli ekonomik ve toplumsal değişim ve dönüşüme sebep olduğu görülmektedir. Bundan dolayı, İçduygu ve Sirkeci'ye göre göç aynı zamanda bir nedendir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250).

Adıgüzel, ulus devletlerin göçün önemli sonuçlarının olması nedeni ile göç olgusunu ülkelerine yönelik önemli bir güvenlik sorunu olarak kabul etmekte olduklarını aktarmaktadır. Göç hareketli bir olgu olup, göç alan ve göç veren ülkelerde önemli toplumsal, kültürel ve ekonomik değişim ve dönüşüme sebep olduğundan devlet otoritesi tarafından denetlenmek ve kontrol edilmek istenmektedir. Adıgüzel, ulus devlet otoritesinin, göçü yasal ya da yasal olmayan göçler olmak üzere hukuki ayrıma başvurarak, denetim altına almaya çalıştığını ve böylelikle de göçün getirdiği ciddi toplumsal sonuçları kontrol etmek istediklerini ifade etmektedir (Adıgüzel, 2016: 93).

Öztaş ve Zengin, göç hareketi ile birlikte yalnızca insanların mekân değiştirmeyeceğini gelenek, görenek, örf, adet, kültür, dil, din gibi yaşam biçimlerinin de mekân değiştireceğini ifade etmektedirler. Öztaş ve Zengin, göç hareketinin getirdiği kültürel yaşam biçiminin hedef bölgedeki kültürel yaşam biçimine eklenmesinin toplumsal kültürün genişlemesine neden olacağını aktarmaktadır (Öztaş ve Zengin, 2005: 67).

Göç olgusu hangi sebeple gerçekleşirse gerçekleşsin, göç alan ve göç veren mekânlarda, mutlak olarak sosyolojik, psikolojik, ekonomik, siyasal, kültürel, dinsel,

mekânsal, demografik ve daha birçok değişimlere yol açmaktadır. Bu nedenle de göç, birçok disiplinin ve multi-disiplinin önemle üzerinde durduğu bir olgu olmaktadır.

Göçün genel sonuçlarını Meral şu şekilde özetlemiştir:

- 1- Yapılan göçlerle ülke genelindeki nüfusun dağılışında dengesizlik görülür ve yatırımlar düzensiz dağılır,
- 2- Nüfus yoğunluğundan dolayı konut sıkıntısı çekildiği için gecekondulaşma artar. Gecekondulaşmayla birlikte de çarpık kentleşme meydana gelir,
- 3- Kentlerin hızlı büyümesiyle kentteki sanayi tesisleri kentin içinde kalır,
- 4- Kentlerde nüfus artışından dolayı alt yapı hizmetlerinde, sağlıkta ve eğitimde yetersizlik görülür,
- 5- Yapılan göçler sonucunda kültür çatışmaları meydana gelir,
- 6- Kentlere göçlerin artması ile birlikte çevre sorunları da ortaya çıkmıştır.
- 7- Göç alan kentlerde, göçün etkisiyle istihdam ve iş gücü, kentin yönetimi, mekânsal değişimler, gelirin dağılımı ve kentin kültürel yapısında değişimler yaşanmıştır (Kaygalak, 2009:20).
- 8- Göç veren yerde nüfus azalır, göç alan yerde ise nüfus artar.
- 9- Kentlere yapılan göçler sonucunda, kent nüfusunun artması ile birlikte kentte işsizlik oranı da artınca hırsızlık, gasp, anarşi ve toplumsal sorunlar ortaya çıkmaktadır.
- 10- Yurt dışına yapılan göçlerle işsiz olan nüfusun bir kısmı iş bulmuş ve ülke turizminin gelişmesi sağlanmıştır (Meral'den akt. Koçak ve Terzi, 2012: 169).

1.1.3. Göçmenin Tanımı

Göç gibi göçmen kavramının da kesin ve net bir tanımı bulunmamaktadır. Göç Terimleri Sözlüğünde yer verilen Birleşmiş Milletler' in göçmen tanımı ise “sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey” olduğu yönündedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 37).

Türk Dil Kurumu, göçmenin tanımını “kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk), muhacir” şeklinde belirtmiştir (TDK).

Göçmen genel olarak, bir ülkeden ya da bir yerleşim yerinden başka bir ülke ya da yerleşim yerine yaşamını daha iyi standartlarda idame etme amacıyla göç eden kişiler olarak tanımlana bilir.

Göçmenin gerçekleştirdiği göç hareketinin yasal olup olmamasına bağlı olarak göçmen iki gruba ayrılarak incelenir. Bunlar:

- 1- **Düzenli Göçmen:** Göç Terimleri Sözlüğü, düzenli göçü “menşe ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak insanların olağan ikamet yerinden yeni ikamet yerine girmeleri “şeklinde tanımlamaktadır. Düzenli göçmen ise göç alan ülkenin yasal prosedürlerini yerine getirerek, düzenli göçü gerçekleştiren kimselerdir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 26).
- 2- **Düzensiz Göçmen:** Göç Terimleri Sözlüğü düzenli göçmeni, “yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi” olarak tanımlamaktadır (Göçmen Terimleri Sözlüğü, 2013: 27). Yasal olarak hedef ülkeye göç eden ancak verilen sürenin bitmesiyle yasal olmayan şekilde ikamete devam eden kişiler, ikamet izni olup çalışma izni olmayan ve yasal olmayan şekilde çalışan kişilerde yine düzensiz göçmen sayılmaktadırlar. Düzensiz göçmenlerin yasal izni olmaması nedeniyle kaynak ülkeye girişleri de zorlu koşullarda gerçekleşmektedir. Düzensiz göçmenler genellikle insan kaçakçıları vasıtasıyla ülkeye girişlerini sağlamaktadırlar. İnsan kaçakçıları günümüzün en önemli sorunlarından biridir.

Castles, göçmen kavramını çeşitli gruplara ayırarak incelemiştir. Bunlar:

- 1- **Geçici Göçmen Özelliği Taşıyan İşçiler:** Birkaç ay ya da bir yıl gibi kısa süreliğine, geçici olarak iş bulmak ve çalışmak amacıyla göç eden bireylerin gerçekleştirdiği göçtür.

- 2- **Ticaretle Uğraşan Nitelikli Göçmenler:** Genellikle hedef ülke tarafından kolay kabul edilen nitelikli işçi, tekniker, idareci, akademisyen gibi vasıflı göçmenlerin oluşturduğu, göçmen grubudur. Uluslararası organizasyonlarda çalışan bu nedenle başka ülkelere göç etme suretiyle ikamet eden kimselerde bu gruba girerler.
- 3- **Zorunlu Göçmenler:** Savaş, terör, doğal afetler, politik sebepler v.b. nedenlerle zorunlu olarak kaynak ülkeden hedef ülkeye göç eden veya ettirilen kimselerdir.
- 4- **Mülteciler:** Kültürel, etnik, dini kimliklerinden ya da siyasi düşüncelerinden dolayı vatandaşı olduğu ülkede baskı görmesi ve yaşamının tehlikeye girmesi sonucu zorunlu olarak başka ülkeye göç eden birey ya da toplumsal gruptur.
- 5- **Yasadışı Göçmenler:** İş bulmak ya da daha iyi yaşam koşullarında yaşamak amacıyla hedef ülkeye yasal olmayan yollarla ulaşan ya da turist olarak girip ikamet vizesi bittikten sonra yasa dışı olarak ülkede kalan göçmenlerdir.
- 6- **Ülkelerine Geri Dönen Göçmenler:** Hedef ülkede belirli bir süre kalarak edindikleri sermaye, deneyim ve eğitimlerini kendi ülkelerine götürerek, ülkelerinin ekonomik ve kültürel olarak değişmesine ve gelişmesine katkıda bulunan göçmenlerdir. Bu grup için yurt dışına eğitim için gidip ülkelerine geri dönen öğrenciler önemli bir örnektir (Castles, 2000: 272-273).

Ekici ve Tuncel, göç hareketini gerçekleştiren göçmenlerin genellikle göç ettikleri yerde, kendilerine benzeyen toplulukların olduğu mekânları yerleşmek için tercih ettiklerinin görüldüğünü aktarmaktadır. Bu nedenle, göçmenlerin kendilerine benzeyen topluluklarla iletişim ve ilişki kurmaları kolaylaşır ve hedef ülkede yaşam olanakları artar (Ekici ve Tuncel, 2015: 15).

1.1.3.1. Göç ve Kadın

İnsanlık tarihi ile özdeş olan göç olgusunun, erkekler tarafından gerçekleştirildiği ve kadınların erkeklerin yanında göçe katılımının gerçekleştirildiği düşünülse de bugünün göç ve göçmen verileri, bu düşünceyi bertaraf etmektedir.

Adıgüzel'e göre göç hareketinde, kadınların yoğun olarak yer almasının en önemli nedeni küreselleşmedir. Adıgüzel küreselleşmenin kadın göçünü artırmada iki unsurun etkili olduğunu öne sürmüştür. Birincisi, küreselleşme ile gelen sermayenin rahat dolaşımı, emek piyasasının ucuzlaşmasına ve niteliksiz emek ihtiyacının artmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kadınlar daha iyi iş imkânları, daha yüksek ücret talebiyle göçe katılımlarını artırmışlardır. Küreselleşmenin ikinci bir etkisi de göç için gerekli olan iletişim ve çeşitli ucuz ulaşım erişimi kolaylaştırdığından kadının göçünü kolaylaştırmış ve uluslararası göçleri mümkün hale getirmiştir (Adıgüzel, 2016: 141).

Kadın göçünü artıran yani göçün feminenleşmesini sağlayan önemli bir neden de kadın yoksulluğudur. Yoksulluk genel olarak kadın ve erkek için ciddi bir sorun olmasına rağmen kadınların erkeklerden daha fazla yoksullaştığı, yoksul kadın sayısının arttığı görülmektedir. Kadın yoksulluğunu artıran en önemli sebeplerden biri de toplumsal cinsiyetin erkek ve kadına yüklediği rollerdir. Güneş'e göre toplumsal cinsiyetin erkeğe evin geçimini sağlama dolayısı ile ücretli işte çalışma görevini yüklerken, kadına ev işi yapma ve hane halkının bakımını üstlenme görevini yüklemektedir. Erkeğin maddi gelirinin olması, kadının olmaması yoksulluğu ve yoksulluğun şiddetini artırmaktadır (Güneş, 2011: 222). Kadının ücretli işte çalışmasına gerek görmeyen toplumsal cinsiyet rolleri, kadının düşük eğitim almasına ya da hiç almamasına neden olmaktadır. Şener'e göre kadının düşük eğitim alması, mesleki becerilerinin gelişmemesine ve dolayısı ile resmi olmayan sektörde çalışmasına, düşük ücretli, güvencesiz ve kayıt dışı istihdam edilmesine neden olmaktadır. Kadınların eğitimsiz olmaları kurumsallaşmamış sektörlerde çalışmaları ile birlikte örgütlenememelerine, zorlu ve uygunsuz iş koşullarına rıza göstermelerine de neden olmaktadır. Bu sebepler, totalde kadın yoksulluğunun artmasına ve durumun zorlaşarak devamına neden olmaktadır (Şener, 2012: 55).

Kadın emeğinin ucuz olması, sermayenin düşük ücretli emekle daha çok gelir talebi, kadın göçüne neden olmaktadır. Küreselleşme, savaş, terör, kıtlık,

yoksulluk, kadın ticareti, toplumsal cinsiyet rolleri, ataerkil toplumsal kurumlar, kadının kimliğini baskılayan kültürler, kadının erkeklerle eşit olduğu ekonomik, toplumsal ve hukuki koşulları araması, kadının yüksek eğitim ve iyi yaşam talebi gibi nedenler de kadın göçünün artmasının sebepleri arasındadır.

1.2. Göç Olgusunun Çeşitleri

Göç, doğal afetler, savaş, terör, siyasal, sosyal veya ekonomik gibi birçok sebepten dolayı gerçekleşebilir. Göçleri de bu nedenle; sebeplerine, amacına, göçü gerçekleştirme şekline, göç edilen mekânın özelliklerine ve göç edenlerin niteliklerine gibi daha birçok unsur dikkate alınarak, göç olgusu çeşitli sınıflara ayrılarak incelenmektedir.

Göç genel olarak, göç eylemini gerçekleştirenin göç etme güdüsüne bağlı olarak yapılan zorunlu ve gönüllü göç, göç edenin aldığı mesafeye göre iç ve dış göç ve göç edenin göçtüğü mekânda kalma süresini dikkate alarak kalıcı ve geçici göç şeklinde kategorilendirilir.

Thomas Faist ise göç kategorilerini oluşturmada beş kriter saymaktadır: Alan (yerel-uluslararası), zaman (geçici-kalıcı), boyut (bireysel, grup, kitlesel), sebep (gönüllü-zorunlu) ve yasal durum (yasal-yasadışı) (Faist'den akt. Adıgüzel, 2016: 20).

Koçak ve Terzi, ülkemiz sınırları içinde gerçekleştirilen göçü, mekânsal olarak kırdan kente, kentten kıra, kentten kente ve kırdan kıra olmak üzere dört sınıfta toplamışlardır. Koçak ve Terzi, Türkiye'de gerçekleştirilen göç hareketini genel olarak şu şekilde sınıflandırmaktadırlar (Koçak ve Terzi, 2012: 169-170-171):

1- İç Göçler

- Mevsimlik Göçler
- Sürekli Göçler
- Emek Göçleri
- Zorunlu ve Gönüllü Göçler

2- Dış Göçler

- Beyin Göçleri
- İşçi Göçleri
- Mübadele Göçleri

1.2.1. Gönüllü ve Zorunlu Göç

William Petersen 1958 yılında yayınladığı “A General Typology Of Migration” başlıklı makalesinde göçü beş gruba ayırarak incelemiştir. Bunlar; kitlesel göç, zorlama ile yapılan göç, serbest göç, ilkel göç ve yönlendirilmiş göçtür (Aydemir ve Şahin, 2017: 365). Petersen’in göç tipolojileri incelendiğinde göçün sebepleri ne olursa olsun göçü, yalnızca göç edenin iradesini kullanmasını temel esas aldığını ve bu nedenle tüm göçlerin, zorunlu ve gönüllü olarak ikiye ayıra bilineceği görülmektedir.

Yalçın göçü, Fitcher’ın belirtmiş olduğu gibi gönüllü ve zorunlu göçler olarak iki grupta toplanması gerektiğini ve bu sınıflamanın, sebepleri ne olursa olsun göç olaylarının bütününe kapsayan bir sınıflama olduğunu ifade etmektedir. Gönüllü olarak gerçekleştirilen göç hareketi tamamı ile göçmenin iradesi ile gerçekleştirilir. Bireyler, göç hareketini gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme hususunda hür iradeleri ile karar verirler fakat zorunlu göçler de bireyler göç eylemini gerçekleştirmede mecbur bırakılırlar. Otokratik rejimler, terör ve savaş gibi sebeplerin can güvenliğini tehdit etmesi sonucu insanlar göç etmek zorunda kalırlar. Yalçın, zorunlu göçleri bu nedenle iki gruba ayırarak incelenmesi gerektiğini ifade eder. İlk olarak, resmi otorite tarafından zorunlu tutularak ve göç hareketini kontrol ederek insanların toplu olarak yer değiştirmesi sağlanan zorunlu göç hareketidir. İkinci grup zorunlu göçler ise, insanların yaşamlarını tehdit eden savaş, terör, baskı ve şiddet gibi unsurlardan kurtulmak amacıyla zorunlu olarak gerçekleştirdikleri göç hareketidir (Yalçın, 2004: 17-18).

Bireyin ya da topluluğun kendi hür iradesi ile gerçekleştirdiği gönüllü göçün sebeplerini Özyakışır yedi maddede toplamıştır. Bunlar (Özyakışır, 2013: 15);

- 1- Bireyin daha kaliteli eğitim alma arzusu,
- 2- Bireyin kaliteli yaşam standartlarına ulaşma talebi,
- 3- Daha fazla iş fırsatı ve dolayısı ile yüksek ücretli işlerde çalışma bilme olanağına kavuşma arzusu,

- 4- Bireyin kariyer yapma isteđi,
- 5- Bireyin dil, din gibi her türlü etnik ve kültürel kimliğini daha özgür yaşama arzusu,
- 6- Eğitim, sağlık ve diğer sosyal imkânlardan yararlanma isteği,
- 7- Aynı kültür ve etnik kökenden toplumlar ya da bireylerle birlikte yaşama arzusu,

Gönüllü göç, yukarıdaki sebeplerle göç edenin kendi hür iradesiyle gerçekleşirken, zorunlu göç ise gönüllü zorunlu ya da gönülsüz zorunlu olarak gerçekleşmektedir. Gönüllü zorunlu göçte, göç eden kendisini göçe iten zorlu sebeplere karşı daha iyi yaşam standartlarına kavuşmak amacıyla kendi rızası ile göç eylemini gerçekleştirmektedir. Örneğin, Afrika ülkelerinden savaştan, açlıktan, yoksulluktan ve terörden kaçmak için Avrupa'ya legal ya da illegal yollardan göç eden insanlar, Latin Amerika ülkelerinden yoksulluk ve işsizlikten kaçarak ABD'ye göç etmeye çalışan insanlar, Suriye'deki savaştan kaçarak ülkemize sığınan insanlar örnek olabilmektedir. Gönülsüz zorunlu göçte ise birey ya da kitle siyasi, etnik, dini ve terör gibi nedenlerle göç etmeye, bağı olduğu ülke ya da bölgeden zorunlu olarak başka bir yere tahliyesine ya da göçüne zorlanmasıdır. Örneğin, Almanya'daki 1933'te Nazi Partisinin iktidara gelmesi ile devletin resmi politikası gereğince etnik ve dini özelliklerinden dolayı Yahudilerin zorunlu olarak Almanya dışına çıkarılması, Myanmar'daki Arakanlı Müslümanların yine Almanya'da olduğu gibi devletin resmi politikası gereğince etnik ve dini kimliklerinden dolayı göçe zorlanmaları, gönülsüz zorunlu göçe örnek olabilmektedir.

Zorunlu göçün gerçekleşmesine sebep olan etkenler ise genel olarak (<http://goc-cesitleri.nedir.org,2019>);

- 1- Savaşlar,
- 2- Doğal afetler,
- 3- Sosyal hizmetlerin yetersizliği,
- 4- Temel ihtiyaçların karşılanmasındaki zorluklar,
- 5- İşsizlik,
- 6- Dini, siyasi ve etnik baskılar,
- 7- Güvenlik ihtiyacı,
- 8- Baraj ve yol yapımı gibi devlet planlarının etkisi.

1.2.2. Geçici ve Kalıcı Göç

Göç türlerinden bir diğeri de göç edenin göç ettiği mekânda kalma süresine göre sınıflandırılan kalıcı ve geçici göçtür. Kalıcı göçte, göç eden, yaşamının tamamını ya da uzun bir kısmını geçirmek üzere yer değiştirir. Geçici göçte ise göç eden belirli bir süre için yani mevsimsel ya da dönemsel olarak yer değiştirir. Göç eden, iş, eğitim, meslek edinme, tatil, sağlık ya da ayrıldığı mekândaki sorunların çözümünü bekleme gibi amaçlarla yer değiştirebilir.

1.2.3. Dış ve İç Göç

Göç edenin aldığı mesafeye göre sınıflandırılan göç, dış ve iç göçtür. Dış göç, göç edenin vatandaşı olduğu ülke dışından başka bir yerleşim alanına göç etmesidir. İç göç ise göç edenin, vatandaşı olduğu ülke sınırları içinde yer değiştirmesidir. İç göç kırdan kente, kırdan kıra, kentten kente ya da kentten kıra olmak üzere iradeyi güdüleyen çeşitli nedenlerle gerçekleşebilir.

1.3. Göç Kuramları

Göç alan ve göç veren yerleşim alanlarında bireylerin, kitlelerin ya da toplumların göç hareketine bağlı olarak siyasal, kültürel, dinsel, dilsel, sosyolojik, ekonomik, demografik ve psikolojik değişim yaşamaları sebebiyle göç olgusu, psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, politoloji, antropoloji, tarih ve ekonomi gibi bilim alanlarının önemli bir araştırma ve inceleme alanı haline almıştır.

Göç olgusu bilimsel olarak bilhassa 20. yy.'ın inceleme ve araştırma alanıdır. Birçok disiplin ve multidisiplin göç olgusu ve göçmeni daha iyi anlamak ve açıklamak amacıyla göçü kuramsallaştırarak açıklama yoluna gitmişlerdir. Bu konuda çok çeşitli göç kuramları olmasına rağmen bazı göç kuramlarına değinilecektir.

1.3.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Ravenstein, daha önce göçün hiçbir şekilde sınıflandıramayacağı ve göçün belirli prensiplerle hareket etmediği yargısını yıkma amacı ile göç üzerine çalışma

yürütmüştür. Göç eylemini belirli kanunlara dayandırarak sınıflandırmıştır. Ravenstein, göç üzerine çalışmasını 1871-1881 İngiliz nüfus bilgilerine dayanarak yürütmüş ve göç olgusunu yedi kanun üzerine temellendirmiştir. Ravenstein'in çalışması göç üzerine yapılan ilk araştırma olup sonraları yapılan göç çalışmalarına da kaynaklık etmiştir (Çağlayan, 2006: 68-69).

Ravenstein, yedi kanun üzerine topladığı göç çalışmasını 1885-1889 yıllarında “Göç Kanunları” isimli makalesinde yayınlamıştır. Bu kanunlar (Yalçın, 2004: 22):

1. **Göç ve mesafe:** Ravenstein, göç edenlerin genel olarak mesafesi az olan bölgelere göç ettiklerini belirtmiştir. Mesafesi az olan göç, göç dalgası oluşturarak, gidilen bölgede göç eyleminin başlamasına neden olmaktadır. İlk göçmenler, göç ve göçmen sayısının artmasına yol açarak, ekonomik hacmi büyük bölgelere doğru ilerlerler. Ravenstein ayrıca göç ve göçmen sayısını, gidilen bölgenin ekonomik hacmine göre değiştiğini ifade etmektedir.
2. **Göç ve basamakları:** Ravenstein, göçün basamaklar halinde ilerlediğini kabul etmektedir. Ekonomik hacmi büyük olan yerleşim alanına, ilk olarak yakın çevrede yaşayanların göçle geleceğini, onların boş bıraktığı yerleşim alanına da bölgelerine yakın yaşayanların göç edeceğini ifade etmektedir. Böylelikle göç hareketi aşamalı biçimde bütün ülkede etkisini gösterecektir.
3. **Yayılma ve emme süreci:** Ravenstein, göçün rastgele değil mutlak amaçlar için yapıldığını ifade etmektedir. Göçmenler, genel olarak yaşam standartlarını iyileştirmek için ekonomisi gelişmiş bölgelere göç ederler. Ekonomisi gelişkin olan kentler, ekonomilerini artırmak amacı ile daha fazla çalışana gereksinim duyarlar. Göçmenler, refah düzeyi yüksek iş gücüne ihtiyaç duyan kentlere yayılırken, kentler iş gücünü karşılamak üzere göçmenleri emer. Göçmenler ve göç edilen kent, aralarında karşılıklı fayda içindedirler.
4. **Göç zincirleri:** Ravenstein, kentlere yapılan göçün başka göçlerin oluşmasına neden olacağını, göç edilen kentlerin bir süre sonra göç verebileceğini belirtmektedir. Ravenstein, göç hareketinin başka göçlere neden olarak, göç zincirini oluşturduğuna dikkat çekmiştir.

5. **Doğrudan göç:** Ravenstein, bu kanunda bireyin yalnızca göçü, az mesafeli ve basamaklı olarak gerçekleştirmeyeceğini, doğrudan uzak mesafe olan yerleşim alanına da göç edebileceğini ifade etmektedir. Ravenstein, göç eden bireyin, göç etme biçimi fark etmeksizin, mutlak olarak ekonomisi gelişmiş olan yerleşim bölgelerini tercih edeceğini vurgulamaktadır.
6. **Kır kent yerleşimcileri farkı:** Ravenstein, kırsal bölgede yaşayan bireyler ile kentte yaşayan bireylerin, göç eylemini gerçekleştirmede farklı eğilimlerinin olduğunu ifade etmektedir. Kırsal bölgede yaşayan bireylerin kentte yaşayanlara göre göç hareketini gerçekleştirmede daha çok istekli olduklarını belirtmektedir.
7. **Kadın erkek farkı:** Ravenstein, kadın ve erkeklerin göç hareketine katılımlarında farklılık olduğunu belirtmektedir. Kadınların genel olarak erkeklerden göçe katılma isteklerinin fazla olduğunu ifade etmektedir. Ancak kadınların, mesafesi az olan iç göçe istekli olduklarını, erkeklerin ise mesafesi uzak olan dış göçü gerçekleştirmede istekli olduklarını vurgulamaktadır.

1.3.2. Göçmen İlişkiler Ağı (Network) Kuramı

Yalçın, göç hareketini gerçekleştiren bireyler göç ettikleri yerleşim alanlarındaki yerel toplumla ve orada yaşayan göçmenlerle dostluk ve arkadaşlık bağları kurduklarını ve ilişkilerden oluşan sosyal ağın Göçmen İlişkiler Ağı Kuramını ifade ettiğini belirtir (Yalçın, 2016: 31).

Göçmen birey ya da topluluklar, göç ettikleri yerleşim bölgesi ile terk ettikleri yerleşim bölgesi arasında ilişki ve iletişimden oluşan etkili bir sosyal ağ oluştururlar. Hedef bölgeye ile kaynak bölge arasında ilk göçmenlerin oluşturduğu sosyal ağ, başka göçlerin gelmesine ve göç zincirinin oluşmasına kaynak oluşturmaktadır.

Göçmen ilişkiler ağının, kaynak yaşam bölgesi ile hedef yaşam bölgesi arasında zamanla kurumsallaştığı ve zamana göre şekil ve biçim değiştirerek kendini yenilediği görülür. Birey ya da toplumlar, kendilerinden önce hedef bölgeye giden göçmenlerin oluşturduğu sosyal ağları takip ederek hedef bölgeye ulaşırlar. Sosyal ağa sahip olmayan birey ya da toplumlar illegal olarak hedef bölgeye ulaşmaya çabalarlar. Göçmen ilişkiler ağı, gelecek olan göçmenlere göçün maliyetini azaltma

ve riskini asgariye düşürme avantajını sağladığı gibi, barınma ve iş bulma kolaylığını da sağlamaktadır. Göçmen ilişkiler ağı, ayrıca yeni gelen göçmenlere, yerel toplumun toplumsal kurumları ile devletin resmi kurumlarının yapısı ve normları hakkında bilgi vererek uyumun kolaylaşmasına ve yabancı olma yoksunluğunun azalmasına etki etmektedir.

1.3.3. Merkez-Çevre Kuramı

Göç kuramlarından önemli olan bir diğer kuram ise Merkez-Çevre Kuramıdır. Merkez-Çevre kuramı, göç hareketinin yönünün çevreden merkeze doğru olduğunu açıklar.

Adıgüzel bu kurama göre, göç hareketinin yönünün, gelişmemiş ya da az gelişmiş olan ve çevre olarak kabul edilen ülkelerden, gelişmiş ve merkez olarak kabul edilen Batı ülkelerine doğru gerçekleştiğini ifade etmektedir. Adıgüzel, merkez ve çevre ülkelerinin birbirlerine bağımlı olduklarını, merkez ülkelerin çevre ülkelerden hammadde ve iş gücü temin ettiklerini, çevre ülkelerinde ihtiyaç duydukları ekonomik kaynakları bu şekilde sağladıklarını ifade etmektedir. Adıgüzel, merkez-çevre bağımlılığının, Batı ülkelerinin daha fazla gelişmesine ve hatta kolonyal ilişkiler kurmasına ve çevre ülkelerin daha çok bağımlı olmasına ve sömürülmesine yol açtığını vurgulamaktadır (Adıgüzel, 2016:30).

Çevre ülkelerden merkez ülkelere işçi göçleri, yasal yollardan olabildiği gibi yasal olamayan yollardan insan kaçakçıları vasıtası ile de olabilir ya da devletler arasındaki anlaşmalara bağlı olarak da gerçekleşebilir. İşçi göçleri, merkez ülkelerin ucuz işgücünü sağlarken, çevre ülkeler yalnızca gelişmemişlik düzeylerinin artmasına neden olurlar.

Çağlayan ise günümüzde merkez-çevre kuramının merkez ya da çevre ülkeler olarak karşılaşılmadığını, merkez ülke yerine çok uluslu şirketlerin aldığını ifade etmektedir. Çağlayan, çok uluslu şirketlerin yapılarında farklı uluslardan işgücünün olduğunu ve şirketlerin faaliyetlerini ulusaşırı olarak sürdürdüğünü aktarmaktadır. Çağlayan, ulusaşırı şirketler uluslararası faaliyet gösterdiğinden, şirketlerinin ekonomik fayda sağlayacak şekilde işçi göçü ve beyin göçünü yönlendirmekte olduklarını aktarmaktadır (Çağlayan, 2006: 81-82).

1.3.4. Göç Sistemleri Kuramı

İki ya da daha fazla ülke karşılıklı olmak üzere göçmen değiş-tokuş anlaşmaları yaparak farklı konularda iş birliği ve ilişki alanları geliştirirler. Göçmen anlaşmaları üzerinden geniş alanlara karşılıklı ilişkilerin dağılması, göç sistemini oluşturmaktadır. Çağlayan'a göre göçmen değişimi ile kurulan ilişkiler ağı, mesafe olarak yakın iki ülke arasında olabileceği gibi birbirine uzak ülkeler arasında da gerçekleşebilir. Çağlayan, sınır komşu olan ABD ve Meksika ile Batı Afrika ülkeleri ve Fransa arasındaki göçmen değişimine örnek vermektedir (Çağlayan, 2006: 82).

Adıgüzel, genel olarak göç sistemleri ilişkilerine sahip ülkelerin, karşılıklı ilişkilerinin göçten önce de var olduğunu ifade etmektedir. Adıgüzel, göç alan ve göç veren ülkelerin göçten önce karşılıklı askeri, kültürel, ekonomik ya da ticari maksatlı ilişkileri olabileceği gibi sömürüye dayalı ilişkilerinin de olabileceğini aktarmaktadır (Adıgüzel, 2016: 31-32).

Faist, göç sistemlerinin genel olarak üç özelliği olduğunu ifade etmektedir. Faist ilk özellik olarak; göç alan ve göç veren iki ya da daha fazla ülkelerin, ilişkilerinin göçle başlamadığını daha önce askeri, ekonomik, kültürel, siyasi ve hatta kolonyal ilişkilerinin var olduğunu açıklamaktadır. Faist, göç sistemlerinin ikinci özelliği olarak, göç alan ülkeye göçlerin devam etmesini sağlayan ve kolaylaştıran ilk göçmenleri göstermektedir. Göç alan ülkeye ilk giden göçmenler, göç maliyetlerinin düşmesine ve göçmenlerin yeni yerleşim alanına her türlü uyumu gösterebilmelerini sağlamaktadırlar. Faist göç sistemlerinin üçüncü özelliğinin, ilk göçün arkasından başlayan siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal gibi birçok sorunların çözümü için yoğun çaba gösterilmesi ve düzenlemelerin yapılması olduğunu ifade etmektedir (Thomas Faist, 2003: 82-83).

2. BÖLÜM

KİMLİK KAVRAMI

2.1. Kavramsal Açıdan Kimlik

Türk Dil Kurumu kimlik kavramını, “toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü” şeklinde açıklamaktadır (TDK). Aydoğdu ise “kimlik (identiy) terimi, aynılığı ve sürekliliği içeren Latince ‘idem’ kökünden türetilmiştir. Türkçede ise kimlik ‘kim’ soru kökünden türetilmiş olup aynı şekilde zorunlu bir mensubiyeti (aidiyet), aynı olmayı, tek olmayı, hangi kişi olmayı ifade eder” şeklinde kimliğin etimolojisine vurgu yaparak açıklamaktadır (Aydoğdu, 2004: 117).

Kimlik, sosyal bilimlerin en önemli ve en tartışmalı kavramlarından biridir. Sosyal bilimlerin birçok disiplinlerinin kimlik kavramı üzerinde durmasının sebebinin Türkbağ “kimliğin çok boyutlu olmasına” dayandırıyor (Türkbağ, 2003: 213). Sosyoloji, psikoloji, sosyal-psikoloji, antropoloji, tarih ve felsefe gibi disiplinler kimliğin farklı boyutları ile ilgilenmelerinden dolayı kimliğin kesin, net ve tek bir tanımı bulunmamaktadır. Yanık’a göre, farklı disiplinlerin, kimlik kavramıyla yoğun olarak ilgilenmesi “kavrama ilişkin entelektüel ilginin artmasına” neden olmaktadır (Yanık, 2013: 226).

Güvenç kimlik kavramını “kişilerin, grupların, toplum ya da toplulukların, ‘kimsiniz, kimlerdensiniz?’ sorusuna verdikleri yanıt ve yanıtlar” olarak açıklamaktadır (Güvenç, 1993: 3). Bilgin ise kimliği, “bir kişi veya grubun kendisini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlaması” şeklinde tanımlamaktadır (Bilgin, 2007: 11).

Connolly, kimliğin bireyin seçtiği ve istediği şeyler olmayıp, bireyin aslında ne olduğu ve ne şekilde tanındığının bireyin kimliği olduğunu ifade etmektedir. Connolly, kimlik bireyin varoluşunun delili olduğunu, bireyin kendisini ötekine

tanıtma ve ötekinin bireyi tanıma biçimi olduğu ve böylelikle kimliğin devamlı olarak farklılığa ihtiyaç duyduğunu aktarmaktadır (Connolly, 1995: 92-93).

Ergun, bireyin sahip olduğu bütün özelliklerinin bireyin kimliği olduğunu ifade etmektedir (Ergun, 2000: 79). Aşkın ise, kimlik bireyin niteliklerini ve tüm özelliklerini kapsayan, bireyi ben yaparken bir taraftan da diğerlerinden ayıran ve farklılıkları ortaya koyan kavram olduğunu açıklamaktadır (Aşkın, 2007: 213).

Berger ve Luckmann'a göre ise kimlik, bireyin toplumla olan alışverişinden oluşur, birey gibi kimliği de toplumun ürünüdür. Toplum bireyleri ve kimlikleri ürettiği ve biçimlendirdiği gibi çeşitlendire de bilir. Birey toplumla olan gündelik yaşamında yani toplumla girdiği etkileşimde, kendini ve kimliğini tanıya bilir (Berger ve Luckmann, 2008: 251).

Weinreich'e göre kimlik, bireyin benlik kurgusunun bütününe kapsar. Bireyin geçmişte ve şimdi kendi benliğini nasıl tanımladığı ile gelecekte kendisinin nasıl biri olmayı istediğine dair algılamalarının tümü bireyin kimliğidir (Weinreich, 2005: 26).

Peek, kimlik kavramının, “bireylerin benlik bilincini, gruba olan bağımlılıklarını, edinilmiş ve atfedilmiş statüleri ile yapısal statülerini” kapsadığını ifade etmektedir (Peek, 2005: 217).

Connolly'e göre kimlik ontolojik bir kavramdır ve bireyin ve toplumun varoluşunun gösterim biçimidir. Kimlik varoluşu göstergeleştirdiğinden, farklılığa ihtiyaç duyar. Connolly, farklılığın toplumsal düzlemde ötekiliği yarattığını ve ötekiliğin ise çoğunlukla çatışma ve ayrışmayı yarattığını ifade etmektedir (Connolly, 1995: 93-97).

Bireyin toplumsal varlık olması ve kimliğinin de toplumsal ürün olması, bireyin kültür aracı ile toplumla etkileşim kurmasını gerektirir. Aydın ise bireyin kimliğinin kültürüyle biçimlendiğini, kimliğin toplumun kültürüyle ayrı tutulamayacağını aktarmaktadır (Aydın, 2003: 471).

Birey, varlık gösterdiği toplumdan, örgütlü güç olan devletten ve üzerinde açık ya da gizli her türlü baskı kuran diğer tüm otoritelerden bağımsız olarak benlik kurgusunu ve kimliğini oluşturmalıdır. Birey böylelikle, bağımsız özgür olarak düşünme ve hareket etme alanlarını genişletmiş olacaktır. Bireye bütün kimlikler,

toplumsal alanda görünür olma yeteneği verdiğiinden birey hür benliği ile kimliğini seçerek, bağımsız birey olarak varoluşunu kanıtlamalıdır.

Birey toplumsal ürün olduğundan kimliği de içinde yaşadığı toplumdan bağımsız olması mümkün değildir. Birey kimliğini edinirken, toplumun kültürü, örf âdeti, gelenek ve göreneği, normları, tarihi, dini, dili ve kendi biyolojik cinsiyetinden çok toplumsal cinsiyetinden etkilenmesi ve kimliğini bunlar üzerine inşa etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bauman’a göre modernizm, küreselleşme ve iktidar çevreleri birey üzerine kurduğu hâkimiyetten yahut baskıdan dolayı, kimliğin aynılık, tutarlılık ve süreklilik özellikleri göstermesi gerektiği halde bu nedenlerden dolayı parçalı, ayırım ve tutarsızlık göstermektedir (Bauman, 2018: 197).

Özyurt, kapalı ve açık toplumların kimlik edinme itkilerinin farklı olduğunu belirtmektedir. Özyurt, kapalı toplumlarda yaşayan bireylerin baskı altında olduğu ve özgür olmadıkları gibi özgürlükten de kaçındıkları için kendilerine verilen kimliği kabul ettiklerini ve bireysel kimlik edinmediklerini aktarmaktadır. Kapalı toplumun bireyleri verili kimliğe aidiyet bağı ile bağlanırlar. Açık toplumlarda ise kimlik tipleri çok fazladır ve kimlikler arası bireylerin dolaşımı kolaydır. Bireylerin içinde bulunduğu toplum, bireylerin kolay kimlik edinmelerini ve değiştirmelerini teşvik eder (Özyurt, 2005: 187-188). Bilgin, açık toplumlarda bireysel kimlik ve bireyselleşmenin ön planda olduğunu ancak kapalı toplumlarda ise kolektif kimliğin ve kolektivitinin ön planda olduğunu vurgulamaktadır (Bilgin, 1995: 84).

Kimlik ilk çağlardan günümüze insanların sahip olduğu olgu olmasına rağmen 20. yüzyıldan başlayarak tartışılmaya ve araştırılmaya başlanmıştır. Modernizm, kimlik kavramını toplumsal alana taşımıştır. Modernizmin etkisi olan bireyselleşme, bireyleri birbirlerinden farklı olmaya ancak kolektif olarak da diğer kolektivitelerden ayrılmak için benzerlik alanında toplanmaya itmiştir. Birey kimlikte, “öteki” ve “ötekilerden” ayrılmak için farklılığını göstergeleştirmiş, diğer taraftan da kendi sosyal grubu ya da toplumu ile “biz” olmak ve aidiyet bağı kuvvetlendirmek için aynılığını kimliği üzerinde göstergeleştirmiştir.

Kimlik kavramından önce kimlik yerine, “benlik”, “özbilinç”, “bilinç” ve “kişisel kimlik” tanımları kullanılıyordu. Özyurt, bireyin modernizmden önce feodal toplumda da kimliğin olduğunu ancak kimliğin etnik ve dini özellikte olduğunu açıklamaktadır. Feodal dönemde toplumlar, farklı toplumlarla

karşılaşmadıklarından kültürel kimliklerinin farkında olmadıklarını belirtmektedir (Özyurt, 2005: 183-184). Feodal toplumların yerini alan modern toplumlarda ulusal kimlik ve kültürel kimlik öncelikli olmuş, toplumlar kendi kolektif kimliklerini inşa etmekle kalmayıp, içlerindeki farklı kültürleri de asimilasyona zorlamış ve toplumsal alanda ciddi kimlik çatışmaları yaşanmıştır.

Kimlik tiplerindeki farklılaşma, çeşitlenme ve kimlik çatışmaları en çok II. Dünya Savaşı sonrası yaşanmıştır. Bu dönem de savaşın toplumsal alanlardaki yıkıcı etkileri, küreselleşme, modernleşmeyle gelen bireyselliğin ve nesnelliğin artması, toplumlar üzerindeki etnik, dini, siyasal, kültürel ve ekonomik baskıların artması, savaşın ve terörün neden olduğu göç ve göçmen sorunları, ideolojik akımların toplumlar üzerinde etkinliklerinin azalması ve toplumsal cinsiyet farkındalığı gibi etkiler kimlik tiplerinin armasına ve kimliğin öznelleşmesi ve nesnelleşmesine neden olmuştur.

2.2. Kimlik ve Öteki

Birey, kendini tanımlarken kendisi olmayan yani başkası “öteki” üzerinden tanımlar. Bireyin kimlik tanımlamasında ve inşasında zorunlu olarak “öteki” olana ihtiyacı vardır ve birey, kimliğinin sınırlılıklarını da yine “öteki” olanın sınırlarına dayandırır. Birey tek başına güzel ya da çirkin, uzun ya da kısa, iyi ya da kötü değildir, ancak öteki ile girdiği kıyasta kendini karşılaştırarak bunun hükmüne varır.

İnceoğlu ve Çoban, öznenin kendisini tanımlayabilmesi, varoluşu hakkında bilgi verebilmesi için “öteki” olanın varlığının zorunlu olduğunu, aktarır (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 8). Her birey ya da her toplum bir diğerrinin ötekisidir. Kişisel kimlik gibi ulusal, kolektif, kültürel ya da sosyal kimlik tiplerinin yer aldığı çeşitli kimlikler, kendilerini öteki üzerinden inşa ederler. Öteki ya da ötekiler kimlik inşasının zorunlu koşullarıdır.

Öteki, bize ayna görevi gören, bize benzer özellikleri olan ama tam olarak bize benzemeyenlerdir. Bauman, öteki ile yabancıyı birbirinden ayırır. Öteki bize benzeyen olup, yer yer aynılık ve farklılık gösterirken Bauman’a göre yabancı bize hiç benzemeyen, ortak özellik göstermeyenlerdir ve bireyler yabancılara ilgisiz davranarak, toplum içinde soyutlayıp fiziksel alanlarını daraltarak, yabancıların varlığına tavır alırlar. Çünkü yabancıların toplumsal yaşam içindeki varlığı, bireyin

varoluşuna, yaşamına ve kimliğine apaçık tehdit olarak algılamasına neden olmaktadır (Bauman, 2016: 217-218).

Birey, kişisel kimliğinin inşasını ötekini gözeterek kurarken, aidiyet bağları ile bağlı olduğu sosyal grubun kimliğini de yine öteki üzerinden inşa eder. Tajfel'e göre birey her zaman kendini ve ötekileri sınıflandırma ve kalıpyargılama eğilimi içindedir. Birey kendini ve ait olduğu sosyal grubu olumlar ve yüceltirken, öteki grubu küçümser ve grupla iletişim kurmaktan çekinir (Tajfel, 1982: 23).

Bauman ise bireyin gündelik yaşam içinde “ben” ve “öteki”, “biz” ve “onlar” ayrımı içine girmesinin bireye konfor, rahatlık, güven ve mutluluk verdiğini açıklamaktadır. Birey, sınıflama sayesinde kendi küçük iç grubu ile güven içinde olurken tüm olumsuzlukları “ötekiler” üzerine yükleyip ve onlarla bağ kurmayarak güvenli alanını inşa eder. Bauman, bireyin ötekine yüklediği olumsuzlukları, onlarında kendisine yüklediğine ve ötekilerin devamlı bireyin kötü koşullarda olmasını istediklerine inandığı için iletişim kurmasının gerekmediği bilincine sahip olduğunu belirtir (Bauman: 2012: 51).

Bauman'a göre bireyler “ötekilere duyduğu korku ve endişeden dolayı” bugününe ve geleceğine güvenle bakamaz, güvenlik arayışına girerler ve devletin baskısını gönüllü olarak kabul ederler (Bauman, 2019: 31).

Devlet, kendi normları doğrultusunda yeni bir ulus prototipi belirler ve prototip ulusun özelliklerini, ulusal kimliğe aktararak toplumun her bireyine dayatır. Bauman'a göre devletin kimlik alanını tek elde tutma ısrarı vardır. Resmi otorite kendi kimlik kararlarına karşı aykırı söylemi kabul etmez ve rakipte istemez. Devlet, kendi yargıları ile biçimlendirdiği ulusal kimliği, bireye dayatır, kimliği kabul eden birey, devletin himayesi altına alınarak gözetilir ancak dayatmaya direnç gösteren bireyleri, öteki kabul ederek, tüm kurumlarınca sistem içinde ehlileştirmeye kalkar ve ehlileşmeyen, devletin kimlik tanımına aykırılık gösteren bireyleri, toplumsal alanın dışında tutarak, öteki olarak kalmalarını sağlar (Bauman, 2019: 32).

Bireyin kolektif kimlik edinme isteğinin de altında yatan asıl sebep yine ötekine karşı güvende olma çabasıdır. Birey, aidiyet bağı ile bağlı olduğu toplulukta, öteki topluluklara karşı korunma altındadır. Bütün bilinmeyenler gibi bilinmeyen öteki de bireyi korkutur. Bauman, bireyin öteki hakkında bilgi edinmek istemediği ancak ötekini tanımadığı için ondan korktuğunu açıklamaktadır (Bauman, 2012: 52).

Özyurt’a göre birey, modernleşme ve küreselleşmenin etkisiyle öteki ile devamlı olarak karşılaşmakta ve bu sebeple bireyin öteki sorunu bitmek bilmemektedir. Bireyler küreselleşme ile dil, din, etnik ve kültürel gibi ayrıştırıcı kimliklere mensup bireylerle etkileşim içine girmekte ve aynı mekânı paylaşmak zorunda kalmaktadır. Bireylerin aynı mekânı paylaşmak zorunda olmaları, ben ve o ve biz ve onlar, karşıtlığının oluşmasını sağlamaktadır. Ötekilerin mekânda bulunması, mekânda önceki yaşayanlar için kendi yaşam biçimlerinin devamlılığını sonlandıracağı inancına varmalarına sebep olur ve bu durum onlar için mekânlarını ve kendi topluluklarını koruma altına alma güdüsü uyandırır. Bu karşıtlıklar, Özyurt’a göre daha çok kimlik çatışmasına, düşmanlığa ve biz ve ötekiler arasındaki mesafenin derinleşmesine yol açmaktadır (Özyurt, 2005: 183-184).

Bireyin öteki ile karşılaşması yalnızca kimlik çatışması, ayrışma ya da düşmanlık gibi sorunlar doğurmaz. Bireyin ötekilerle sıkça karşılaşmasına neden olan küreselleşme ve göç gibi nedenler, biz ve ötekilerin uzlaşım sağlamasına, bir arada yaşama, tahammül ve hoşgörü kültürü geliştirmelerine de neden olmaktadır. Uluslararası toplumların çokkültürlü ve çokkimlikli yapıyı benimsemeleri, bunu kültürel zenginlik olarak görmeleri, küreselleşme ve göçün bir başka sonucudur. Göçmenler ve göçe ev sahipliği yapan yerli toplumlar, çatışma ortamından uzak toplumsal uzlaşma ile yeni bir kimlik üretme iş birliğini göstermektedirler.

2.3. Kimlik İnşası

İnsanlık tarihi kadar eski olan kimlik olgusu, “XX. yüzyılla birlikte, özellikle aydınlanma felsefesinin bir ürünü olan modernitenin bir sonucu olarak gündeme gelmeye, çokça tartışılmaya başlanılmıştır” (Aydoğdu, 2004: 118).

İlk çağlarda yaşayan insanların şüphesiz kimlikleri vardı ancak kimlik olgusunun tartışılması ve üzerinde düşünülmesi, araştırılması son yüzyılda etkili şekilde gerçekleşmiştir. Bilgin, insanın tarihsel bir inşa ürünü olduğunu belirtmektedir. İnsanın tarihsel bir süreç içinde inşa edildiği gibi kimliğinin de bir inşa edilmiş ürün olduğunu ifade etmektedir. Bilgin, bireyin sonradan edindiği bireysel ve kolektif kimlikleri gibi cinsiyet ve etnik gibi doğuştan getirdiği kimliklerinin de inşa edilmiş kimlikler olduğunu belirtmektedir (Bilgin, 2007: 35).

Kimlik, bireyin bir sosyal gruba ya da kültüre, ulusa, etnisiteye, cinsiyete veya birkaçına birden aidiyet bağı ile bağlı olmasına, kendini aidiyet bağları üzerinden ifade edebilmesine olanak sağlamaktadır. Kimlik bireyin ontolojik ihtiyacından ileri gelmektedir. Birey toplumun ve toplumsal iktidarın inşa ettiği ürün iken, sahip olduğu tüm kimliklerde, kendinin ve toplumun ürünü ve icadıdır.

Göka, etnik kimliği “ortak dil, müşterek kadim inançlar, kozmoloji-kozmogoni ve ortak yaşam ritüelleri etrafında kendisini organize edebilmiş insan grubu” olarak kavramsallaştırmıştır (Göka, 2006: 311). Göka, etnik kimlik etrafında toplanan bireylerin, ortak ırksal bir kökene, ortak tarihi geçmişe, gelenek ve mitlere sahip olduklarını ifade etmektedir (Göka, 2006: 233). Etnik kimlik doğuştan gelen verili bir kimlik gibi görünse de etnik kimlikteki kolektivite, inşa edilmiş yapısallıktır. Biyolojik ırksal özellikler, bireye doğumuyla geçerken, etnik kimliğin tüm özellikleri ise bireyin toplumsallaşmaya yani sosyal çevresi ile iletişim kurmaya başlaması ile birlikte öğretilir. Bireyin kimlik inşası doğumuyla birlikte değil toplumsallaşmaya “öteki” ya da “diğeri” ile etkileşime girmesi ile başlar.

Giddens, bireyin iki cinsiyet kimliği taşıdığını, birinin biyolojik cinsiyet kimliği ve diğerrinin toplumsal cinsiyet kimliği olduğunu ifade etmektedir. Giddens, çocukların, toplumsal ilişkiler yoluyla, kendi cinsiyetlerine uygun davranış, norm ve beklentileri öğrenerek içselleştirdiklerini ifade etmektedirler. (Giddens, 2012: 506). Toplum bireye, biyolojik cinsiyetinin toplumsal kalıplarını yani toplumsal cinsiyetin tutum ve davranış kalıplarını, birey için inşa eder ve kültür yoluyla bireye öğretir ya da giydirir. Cinsiyet arasındaki farklılıklar, toplumun toplumsal cinsiyet kimliğinin inşasının sonucu olarak karşımıza çıkar. Kadınlık ve erkeklik, bedensel ve hormonal gibi biyolojik farklılıkların değil toplumsal yargı ve beklentilerinin ayrıştırdığı farklı kimliklerdir.

Sosyoloji ve sosyolojinin alt alanlarında, bireyin toplumla girdiği iletişim ve etkileşimle, kimlik inşasının başladığına yönelik geniş kabul vardır. Toplumun bireyin kimliğini inşa etmesi, toplumsal kültürün araçsallaştırılması ile mümkün olmaktadır. Marshall, Edward Tylor’ın 1871 yılında yapmış olduğu kültür tanımına yer vererek, kültürü “bilgi, inanç, sanat, ahlak ve gelenek olarak öğrenilmiş yapı” şeklinde tanımlamaktadır (Marshall, 2005: 442). Toplum, örf, adet, gelenek, görenek ve inanç gibi sözlü kültürel yapıları ile bireyi eğiterek biçimlendirir, şekil verir. Birey kültürel öğrenim sonucu kimliğini inşa eder ya da toplum, kurumsal yapıları ile

bireye kimliği giydirebilir. Toplumun kültür aracılığıyla bireyi ve kimliğini inşa etmesinden dolayı Adorno, kültürü bir endüstri olarak görmektedir. Kültürün, endüstriyel çalışmayla kendini ve bireyi ürettiğini, bununla birlikte toplumsal hiyerarşiyi de ürettiğini belirtmektedir. Adorno, endüstriyel yapının dümeninde olan kişilerin tekel oluşturduklarını, kültürün toplumun tamamının değil dümeni elinde tutan tekel yapının ürünü olduğunu ileri sürmektedir. Tekel yapı, bireye yaşam ve düşünüş koşulları yani varoluş koşulları sunarak, bireyi ve kimliğini endüstriyel ürün olarak üretir ve toplumsal hiyerarşide görünür kılar (Adorno, 2014: 47-48).

Bireyin kendi gibi kimliği de içinde yaşadığı toplumdan bağımsız olmadığından, bireyin zorunlu ya da gönüllü herhangi bir sebepten dolayı göç hareketi ile yer değişikliği yaptığı ve kendini çevreleyen toplumsal yapı tümünden farklılaştığında bireyin kimliğinin bir süre sonra değişim yaşaması kaçınılmazdır. Birey, toplumsal çevreye uyum sağlamak adına kimlik inşasını devamlı tutar. Kimlik inşası, bireyin toplumsal adaptasyon becerisidir. Birey, her yeni toplumsal koşula bu adaptasyon becerisi ile uyum sağlar, varlık gösterir ve bunu sürekli kılar.

Bauman, toplumun bireye, kimliği inşa etmesinin zorunlu olduğunu, inşayı bir amaç edinerek ve üzerinde yoğun çaba göstererek yapabileceğini vurguladığını belirtmektedir. Bauman, toplumun bireye çokça kimlik seçenekleri sunduğunu ve bireyin seçenekler arasından kendi kimliğini seçmesi ve kimliği korumak için de yoğun çaba göstermesi gerektiğini ifade etmektedir. Bauman, bireyin toplumsal baskıdan kaçarak, kendini keşfederek kimliğini bulmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır (Bauman, 2019: 25).

Bauman’a göre bireyler “akışkan ve müphem” bir evrende yaşamaktadırlar. Her şeyin aniden değiştiği ve sonraki anın nasıl olacağının belirsiz olduğu bu evrende, bireyselleşmenin teşvik edildiğini ve bireyselleşmiş bireylerin ise kendini toplumda var kılmamanın en önemli aracı olarak kimlik olgusunu gördüklerini ifade etmektedir. Bauman, salt sınırları olmayan ve anlamların başkalaştığı modern ama belirsiz evrenin sakinleri olan bireylerin, farklı farklı çok sayıda kimlik seçenekleri olduğunu ve bireylerin istedikleri kimliği, istedikleri şekilde edindikleri ve istedikleri zaman kimliklerinden vaz geçebildiklerini ifade etmektedir. Kimliğin rahat değiştirilmesi ve bireyin sürekli kimlik değişimine teşvik edilmesi, bireyin kimliğe aidiyet bağı kurmasına, kimliğin süreklilik ve aynılık göstermemesine ancak bireyinde akışkan evrende rahat manevra yapabilmesine, evrende ansızın

yaşanabilecek değişimlere karşı rahat pozisyon alabilmelerine olanak sağlamaktadır (Bauman, 2018: 196-198).

Kimlik inşasının en önemli ve zorunlu koşullarından biri de “öteki” kavramıdır. Marx, öteki kavramını “‘insan kendi kendisinin karşısında iken onun karşısında olan ötekidir’” şeklinde açıklar (Marx, 1993:148). Birey toplumsallaşırken her şeyden önce ilk fark ettiği öteki ve ötekinin aynasında gördüğü kendisidir. Ötekinin keşfi, bireyinde kendini keşfetmesine, dolayısı ile ötekine benzemeyen yanlarından kimliğini oluşturmaya neden olmaktadır. Bireyin öteki ile karşılaşması ile benlik bilinci yani öz farkındalığı gelişir. Benlik bilinci, bireyin kişilik özellikleri gibi kendine has tutum ve davranış geliştirmesine, öteki olandan farklı kimlik inşa etmesine neden olmaktadır. Birey, benlik bilincinin güçlenmesi ile her zaman ötekinden farklı olmak ve ötekiyle olan farkını ise güçlü tutmak ister. Connolly, kimliğin bireyin varoluşunun göstergesi olduğunu ve bireyin kendi varoluşunu kimliği ile göstergeleştirdiği içinde farklılığa ihtiyaç duyduğunu açıklar (Connolly, 1995: 93-96). Her birey, her toplumsal grup, her toplum ve her ulus bir diğerkinin ötekisidir. Bu nedenle; bireysel ve kolektif kimlikler inşa edilirken, öteki ile olan aykırılık güçlü tutulur.

2.4. Kimliğe İlişkin Bazı Alt Kavramlar

Kimlik, bireyin toplumla olan iletişim ve ilişkisinden üretilen olgudur yani toplumsal bir üründür. Bireyin toplumsallaşması ile kimlik oluşumu başlar. Birey toplumsallaştığında kimliğin inşa süreci başlarken, bireyin doğuştan getirdiği birçok özellik de kimliğin oluşumuna katkıda bulunur. Bireyin içinde yaşadığı toplumsal çevre kadar fiziki çevrenin şartları, bireyin biyolojik özellikleri ve sağlık durumu da kimliğe etki eder. Birey, içinde bulunduğu tüm sosyal ve biyolojik şartları kendi içinde deneyimleyip yorumladığı kadarıyla kimliğini açığa çıkarır.

Bireye, “sen kimsin?” sorusu sorulduğunda birey, id, ego, süperegö, özne, benlik ve kişiliğin yanı sıra sosyal kimlik, kolektif kimlik, ulusal kimlik, toplumsal cinsiyet kimliği, kişisel kimlik, kurumsal kimlik gibi daha birçok kimliğin alt kavramlarına dayanarak kendini tanıtır ve kimliğinin yapısı ve biçimi hakkında bilgi verir.

2.4.1. Benlik

Benlik, Türk Dil Kurumu, “bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik, şahsiyet ve kendi kişiliğine önem verme, kişiliğini üstün görme, kibir, gurur” olarak tanımlanmıştır (TDK). Benlik, bireyin sosyalleşmesi ile oluşmaya başlamış, sosyal yaşamışlıklarla biçim almıştır. Benlik, bireyin zihninde, kendiliği ve şahsi sosyal yapısı olarak potansiyel varlık göstermektedir.

Benlik, bireyin öz farkındalığıdır ve kendini diğer bireylerden farklı görmesi ve kendini onlardan ayırmasıdır. Benlik kavramını psikolojide ilk kez tanımlayan ve çalışmalar yapan William James’e göre benlik, bireyin kendi hakkında verdiği bütün bilgilerin toplamıdır. James, benliğin birey hakkında her şeyi bilmesi ve farkında olmasını, benliğin ikilik durumunu da ihtiva ettiğini belirtmektedir. İlk önce “Bilen benlik (I), ve sonrasında “Bilinen Benlik (Me)” olup benliğin iki biçiminin olduğunu açıklamaktadır. (Özen ve Gülaçtı, 2010: 22). Bilen Benlik (I), bireyin yalnızca kendisinin bildiği ve kendisinin farkında olduğu benliğidir, kimse bilmez yalnızca kendisi bilir. Bilinen Benlik (Me) ise birey gibi başkalarının da bildiği benliktir. Benliğin dışı vuran, kendini belli eden tarafıdır. James bu nedenle Bilinen Benliğe (Me), Bilen Benliğin (I) kimliği olduğu açıklamasını yapmaktadır. Bilen Benlik, benliğin öznel olan yönü, Bilinen Benlik ise benliğin nesnel yönüdür. Nesnel benlik, benliğin dışarıdan tanınan ve bilinen yönü olmakla birlikte, dış dünyanın da doğrudan etkilediği ve şekil verdiği yönüdür.

Psikoloji disiplini, benliği bireyin kimliği olarak tanımlar ve bireyin içsel algısı olduğu ve bununla birlikte benliğin bireyi diğerlerinden farklı ve ayrı yaptığının üzerinde durur. Sosyoloji disiplini ise benliğin bireyin toplumsal yönü olduğu, toplumla biçimlendiği ve bireyi diğerleri ile aynı yapan ve benzeştiren yapısı olduğunu açıklar. Birey, benliğini tanımlaması ve biçimlendirmesi için toplumsal olana ihtiyaç duyar, kendini sosyal ve fiziksel çevreyle kıyaslayarak benliğini tanır. Birey, farklı toplumsal gruplar ya da farklı bireylerle olan ilişkilerinde farklı benliğiyle iletişim kurabilir. Bireyin aile üyesine olan benlik ilişkisi ile okuldan ya da işyeri gibi herhangi bir sosyal gruptan birine olan benlik ilişkisi farklı olacaktır. Bu durum bireyin farklı benlikler taşıdığının en açık göstergesidir.

2.4.2. Özne

Öznenin sözlük anlamı, “yüklemin belirttiği fiili eyleyen, fail” anlamındadır (TDK). Williams’a göre ise “düşünme ile eyleme geçen, etkin düşünen” (Williams, 2005: 377). Felsefede ve sosyoloji disiplinlerinde öznenin düşünen, tasarlayan, varlığını düşünmeyle kanıtlayan, düşünme vasıtasıyla eyleme geçen, eylemle toplumsal alanda görünür olan, eyleyen ve fail gibi anlamlarında kullanılır. Ancak benlik ve kimlik gibi öznenin de üzerinde uzlaşmış net bir anlamı bulunmamaktadır.

Foucault’a göre ise özne iktidarın inşa ettiği, kimliğe ve biçime sahip olan varlıktır. Toplumun iktidar erkleri, bireye kültürü araçsallaştırarak, tahakküm kurar ve bireyi nesnelleştirir. Foucault’a göre özne eyleyen, düşünen, harekete geçen değil edilgendir. Modern toplum, eğitim, ekonomi, okul, hastane ve hapisane gibi kurumsal yapılarıyla bireyi etkisi altına alır, ehlileştirir ve iktidar olanın nesnesi olarak toplumsal yaşamda varlık göstermesine izin verir. Foucault, öznenin iktidarın ürünü olduğundan, iktidarlar ve koşullar değiştikçe ürün olan öznenin, farklı nesnel şekillerde yeniden biçimleneceğini ifade etmektedir (Foucault, 2005: 266-268).

2.4.3. Kişilik

Kişilik, bireyin kendine has tutum ve davranışlarının bütünüdür. Psikoloji disiplini kişiliğin oluşumunda, bireyin kişiler arası ilişkilerinin etkin olduğu psikolojik bir yapılanma olarak görmektedir. Sosyoloji disiplini ise kişiliği, bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapının, toplumsal gerçeklerin ve toplumsal ilişkilerinin bireyin psikolojisi üzerindeki etkilerinin oluşturduğu bireyin davranış ve tutumlarının bütünü olarak aktarmaktadır.

Lagache ise kişiliği “bireyin içinde toplumsal çevreye kendi özgün/orijinal ayarlamalarını, uyumlarını belirleyen psiko-fizik sistemlerin dinamik örgütlenmesidir” şeklinde açıklamaktadır (Ergun, 2000: 82).

Ergun ise kişiliği bireyin toplumsal ilişkilerinin psikolojiyi etkileyerek, bireyin psikolojik alanında oluştuğunu ve psikolojik bir süreçle belirdiğini, aktarmaktadır (Ergun, 2000: 81).

Marshall ise kişiliği “bir bireyi diğerlerinden ayırt eden, (başkalarının değerlendirmeleri veya yargılamalarına göre) az ya da çok kalıcı özellikler kümesi” olarak açıklamaktadır. Marshall, bireyin kişilik özelliklerinin, bireyin toplumsal çevresi ile biçimlendiğini ve davranışların nedenini oluşturduklarını ifade etmektedir (Marshall, 2005: 409).

Kişilik, bireyin nesnel olan yönüdür yani dışarıdan değerlendirildiği, bilindiği ve tanındığı yönüdür. Bireyin kişiliği, fiziksel çevre, toplumsal çevre ve kendi fizyolojik durumunun psikolojisi üzerinde bıraktığı etkiler ve izlerle, psikolojik alanında oluşur ve kendine has tutum ve davranış geliştirir. Bireyin tutum ve davranışları kimliğinin dışavurumudur, toplumsal alanda tanınırlığının ve bilinirliğinin nedenleridir.

2.4.4. Bazı Kimlik Tipleri

Bireyin, sahiplendiği ve toplumsal düzlemde kendini ifade ederken araçsallaştırdığı birçok farklı kimlik tipleri karşımıza çıkmaktadır. Bireyler “ben kimim?” soruna farklı bir ya da birkaç kimlik tipi üzerinden yanıt verebilmektedir. Kimlik tiplerinin oluşması ve farklılaşmasına Berger ve Luckmann, “kimlik, birey ile toplum arasındaki diyalektikten doğan bir fenomendir. Kimlik tipleri ise sosyal ürünlerdir, yani nesnel sosyal gerçekliğin görece istikrarlı öğeleridir” şeklinde açıklar (Berger ve Luckmann, 2008: 251).

Berger ve Luckmann’a göre, kimlik sosyal üründür. Kimlik, bireyin kendi algısı ve sosyal yapının iletişime geçmesi ile inşa edilmekte ancak insanın oluşması süreçler halinde gerçekleşmektedir. Kimliğin inşa edilme sürecinde yaşanan farklılıklar, kimliğin değişmesine ve farklı kimlik tiplerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, Berger ve Luckmann bireyin kimliğinin yapısının ve tipinin tam olarak anlaşılabilmesi için bireyin çevrelendiği toplumun yapısının iyi bilinmesi gerektiğini belirtir. Berger ve Luckmann ayrıca kimliğin günlük yaşam içinde doğrulanabileceğini ve gözlemlenebileceğini ifade etmektedir (Berger ve Luckmann, 2008: 250-251).

Bokser-Liverant ise kimliğin farklılaşması ve farklı kimlik tiplerinin ortaya çıkmasını, kimlikleri birleştiren ya da birbirinden ayıran coğrafi sınırların ortadan kalkması ya da çözünmesine dayandırmaktadır. Bokser-Liverant, küreselleşme ile

yerel, ulusal ya da bölgesel alanlar arasındaki iletişim ve etkileşimin fazlalaşması, devletin ekonomik, siyasi ve kültürel alandaki baskı ve otoritesinin zayıflaması ile farklı kültürlerin farklı toplumlarda önem kazanmasını kimlik tiplerinin artmasına neden olarak göstermektedir (Bokser-Liverant, 2003: 3).

Bauman’a göre, küreselleşme ile toplumların küçülmesi ve iç içe geçmesi dünyanın hızlı akmasına ve akışın nasıl ve hangi yöne gideceğinin belirsizleşmesine neden olduğunu ifade etmektedir. Bauman, hızlı akış içinde yol alabilmek ve belirsizlik içinde varlık gösterebilmek adına bireylerin ve toplumların daha çok bireyselleştiklerini belirtmekte ve kimliklerini de yaşam sürdürdükleri evrenin şartlarına göre değiştirip, çeşitlendirdiklerini aktarmaktadır (Bauman, 2018: 193-197).

2.4.4.1. Kişisel Kimlik

Bireyin, çocukluğundan itibaren benlik algısının oluşması ve şekillenmesi ile kişisel kimlik inşa süreci başlar. Yurdagül’e göre benlik işlevseldir ve birçok görevi yerine getirir. Yurdagül’e göre benliğin, toplumsal çevreye adaptasyon sağlamak, uyarınları algılayıp değerlendirmek, tanımlamak ve sınıflamak, hafıza geliştirmek ve uyarınlara gereken yanıtı bulmak gibi görevleri olduğunu ifade etmektedir (Yurdagül, 1987: 1’den akt. Arslan, 1992: 7).

Benlik, bireyin sosyalleşme döneminde oluşmaya başlayarak kişiliğe şekillendirir ve biçimlendirir. Benlik, bireyin içinde bulunduğu toplumsal ve fiziksel çevresinin etkisiyle oluşmasının yanı sıra biyolojik ve genetik özelliklerinin de benliğin oluşmasına katkı sağlar. Birey, kendi benlik algılaması çerçevesinde, toplumsallaşmaya başlamasından itibaren “ben” ve “ben değil”, “ben” ve “öteki” ayrımını ve tanımlamasını yaparak öteki olanları sınıflandırır.

Bireyin sahiplendiği kişisel kimliği, benlik algılamasının sonucudur. Gürlek ve Tuna kişisel kimliği, ‘kişiyi sahip olduğu ayırt edici özellikler (spesifik kişilik özellikleri) nedeni ile diğer kişilerden farklı ve benzersiz kılan kimliği’ olarak ifade eder (Gürlek ve Tuna, 2018: 41).

Demirtaş ise kişisel kimliği, “kendimizi, genel davranışsal eğilimlerimizi, kişiliğimizi, düşüncelerimizi, beğenilerimizi ve becerilerimizi temel alarak, bizi

diğerlerinden ayıran niteliklerimizle tanımladığımızda kişisel kimliğimiz devrededir” şeklinde açıklar (Demirtaş, 2018: 5).

Şimşek, bireysel kimliğin, “bir kimsenin kim olduğuna, kendi niteliklerine ve konumuna ilişkin toplumsal-duygusal algısına tekabül eder. Ancak, bu algı diğer kişilerle ve gruplarla girilen karşılıklı etkileşim sürecinde ve karşılaştırmalı olarak” gerçekleştiğini ifade eder (Şimşek, 2002: 35).

Sosyal kimlik kuramcılarında Tajfel ve Turner, bireyin benlik algısının, sosyal kimlik ve bireysel kimlik olmak üzere iki tür kimlik ürettiği üzerinde durmuşlar ancak bireysel ve sosyal kimliği net olarak birbirinden ayrı iki kavram olarak tanımlayamamışlardır. Çünkü birey, sosyal ve bireysel kimliğini birbiri ile karıştırmakta, kendisi dahi bunun net ayırımına varamamaktadır. Birey, geçmiş yaşam tecrübeleri ve psikolojik yapısının etkisi ile toplum ve tüm evreni, algılar ve tanımlar. Birey, içinde yaşadığı toplumun ya da üyesi olduğu sosyal grubun, özelliklerine göre de kendini tanımlama ve sınıflama yoluna gidebilir. Bu durum, bireyin bireysel kimliği ve sosyal kimliği arasındaki sınırı belirsizleştirebilir.

Bilgin’e göre, kişisel kimliğin inşasında ilk unsur bellektir. Bilgin, belleği “insanın bilincinde iz bırakan şeyleri saklama ve hatırlama” yeteneği olarak açıklar. Bellek, sinir sisteminin görevidir ve birey tüm yaşam öyküsünü, deneyimlerini, öğrendiklerini, duygu ve hissettiklerini bellek aracılığıyla zihninde taşır. Bilgin’e göre birey, bellek aracılığıyla benlik algısını geliştirir, “ben” ve “diğeri” arasındaki karşılaştırma, sınıflama ve tanımlamayı yapar. Belleğinde sakladığı bilgiler ona, kişisel kimliğini inşa etme imkânı verir (Bilgin, 2007: 211-212).

Bilgin’e göre kişisel kimlik zaman içinde oluşur, biçimlenir ve gelişir. Bireyin benlik algısı ve kişisel kimliği çocukluk yaşlarında, fiziksel çevresini ve kendisini algılamaya başladığı dönemde oluşum ve gelişim gösterir. Bilgin’e göre, bireyin benlik algısı ve dolayısı ile kişisel kimliği ilk oluşum sürecinde daha yalın iken, bireyin sonraki süreçlerde, bellekteki bilgilerin artması ve benlik algısının derinleşmesi ile kişisel kimliği farklılaşma gösterir. Bilgin, zamanın geçmesi ile birlikte bireyin de değiştiğini ancak kişisel kimliğinin süreklilik ve tutarlılık gösterdiği gibi aynı zamanda da değişken olup, zaman ve mekânâ göre özellik gösterebildiğini ifade eder (Bilgin, 2007: 213-214).

2.4.4.2. Kültürel Kimlik

Latince “cultura” kelimesinden türetilen, toprağı işlemek, ekip biçmek anlamlarına gelen kültür kavramına, Gökalp ise, “bir milletin dini, ahlaki, hukuki, muakelevi, bedii, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenktar bir mecmuası” olduğu açıklamasını getirmiştir (Gökalp, 2015: 25).

Türkiye’deki kültür çalışmalarının öncülerinden olan bir diğer isim Tural ise kültürü şu şekilde tanımlamıştır:

“Kültür; tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesle aktardığı manevi ve maddi yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek seviyedeki bir bileşimi olan ve sonucu açısından ise, ferde ve topluma benlik, kimlik ve kişilik ile mensubiyet şuuru kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren, değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir” (Tural, 1992: 109).

Kültürün temel işlevleri vardır ve bütün farklı kültürlerde de aynı işlevsel yapı mevcuttur. Güney, kültür kavramının temel özelliklerini; “toplumsaldır, öğrenilir, değişebilir, aktarılır ve sürekli, ihtiyaç gidericidir, kültürel öğeler kendi aralarında ahenge sahiptir, kurallar sistemidir ve kültür bütünleştiricidir” şeklinde ifade etmektedir (Güney, 2015: 26-30).

Kültür, gelişmiş ya da gelişmemiş tüm toplumların ürettiği, kendisinden sonraki kuşağa miras bıraktığı, gelenek, görenek, örf, adet, din, dil, ırk, ahlaki normlar, mimari gibi maddi ve soyut ürünlerdir. Birey, toplumsal gruplar ya da toplumun tamamı, sahip oldukları kültürel varlıklarla, kendilerini dış dünyada görünür kılarlar. Kültürel kimlik ise bireyin ya da toplumun, kendini kültürel bir varlık olarak, dış dünyada görünür kılma biçimidir. Kültürel kimlik kapsamlı bir kavram olup, toplumun ya da bireyin sahip olduğu kültürel varlıklar ve yeme-içme gibi kültürel alışkanlıkları da içine alır.

Kültürel kimlikler diğer bütün kimlikler gibi birey ya da toplumu tanımlayan, diğer bireylerden, toplumlardan ayrı tutan ya da benzeştiren niteliktedir. Kültürel kimlik, bireyin ya da toplumun kozmopolit evrende kaybolmasının ya da savrulmasının önüne geçen bir bağ işlevi görür. Birey miras aldığı kültürel varlıklar ile kendi kültürel köklerine tutunur. Kültürel kimliğin oluşumunda en etkili faktörler dil, din ve toplumsal cinsiyettir.

Kültürel kimlik, gelenek, görenek, dil, din, örf, adet gibi toplumun tarihsel mirasından oluşur ancak geleceğe aktarılabilmesi için günün değişken dinamizmine

ayak uydurması da gerekir. Bu durum kültürel kimliği, yaratıcı ve dinamik kılar. Kültürel kimlik tarihin izlerini taşıdığı gibi her birey ya da kuşakla yeniden inşa edilen bir kavramdır.

İnaç, kültürel kimliği “verilmiş kültürel kimlik” ve “kazanılmış kültürel kimlik” olmak üzere iki sınıfa ayırmıştır. Verilmiş kimlik, toplum, etnik grup, aile, uygarlık gibi bireyin içinde doğduğu ve doğumuyla birlikte çabasız sahip olduğu, toplumsallaşmaya başlaması ile kişisel kimliğini biçimlendiren kültürel kimliktir. Kazanılmış kimlik ise bireyin sonradan özgür iradesi ile seçtiği ve sahiplendiği kültürel kimliktir (İnaç, 2012’den akt. Bilgin ve Oksal, 2018: 86).

Kültürel kimliği etkileyen en önemli hususta küreselleşmedir. İletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması, küresel ticaretin gelişmesi, ticari malların serbest piyasa koşulları ile rahat dolaşımının sağlanması, kültürel ürünlerin kolay mekân değişimi gibi faktörler, kültürel kimlik üzerinde etkilidirler. Sarıbay’a göre, küreselleşme çokkültürlü ortak alan oluşturarak farklı kültürlerin etkileşim içinde olmalarına olanak sağladığını ifade etmektedir. Sarıbay, farklı kültürlerin etkileşimi ve mekânlar arası rahat dolaşımı, yeni kültürlerin ve pratiklerin oluşmasını sağlamakla birlikte bireyler ve toplumlar arasında ortaklık ve benzerliklerin arttığını aktarmaktadır. Sarıbay, çokkültürlü ortamın ayrıca bireyler ve toplumlar arası kültür çatışmasını önlediğini belirtmektedir (Sarıbay, 2002: 50).

Tok ise küreselleşmenin ve iletişim araçlarının gelişimi ile kültürel kimliklerin daha çok önemli hale geldiğini, bireylerin ulusal, dini, etnik gibi kimlik farkındalığının arttığını ve kimliklerine daha fazla önem verdiklerini belirtmektedir. Tok, kültürel kimliğin bireyler ve toplumlar arasında etnik, dini ve kültürel nedenlerle çatışmaların merkezi olduğunu belirtmektedir (Tok, 2003: 309-310).

Küreselleşmenin kültürel kimlik üzerine yıkıcı etki oluşturduğunu Huntington “Medeniyetler Çatışması” tezi ile açıklamaktadır. Huntington, küreselleşme ile dünya küçülürken, farklı medeniyet mensubu bireylerin birbirleriyle daha fazla etkileşim halinde olduklarını, benzer yönlerini fark ettikleri gibi farklılıklarının da bilincine vardıklarını belirtmektedir. Farklı kültürlerle etkileşim halinde olmanın fundamentalizmi getirdiğini, toplumların eskisinden daha çok etnik ve dini kökenlerine tutunduklarını açıklamaktadır. Huntington, Batının gücünün zirvesinde olduğunu ve küreselleşen dünyada söz sahibi olanın yalnızca Batı

olduğunu ifade etmektedir. Huntington, Batı olarak yalnızca Amerika ve Batı Avrupa'yı kastederek, Batının kendi değerlerini tüm dünyaya demokrasi ve liberal değerler olarak sunduğunu ve kabul ettirmeye çalıştığını ayrıca askeri üstünlüğünden ve ticari ayrıcalıklarından vazgeçmeyerek, genişlemeye çabaladıklarını aktarmaktadır. Huntington, buna karşılık diğer ülke ya da toplumların benzer medeniyet, etnik ya da dini kimlik etrafında toplanarak güç oluşturmaya çalıştıklarını, böylelikle kimlik çatışmalarının medeniyet çatışmasına dönüştürüldüğünü belirtmektedir. Huntington, medeniyet çatışmasının makro ve mikro olmak üzere iki düzeyde olduğunu aktarmaktadır. Makro düzeydeki medeniyet çatışması, devletlerin ve farklı medeniyetlerin bir araya gelerek, askeri ve ekonomik birliktelikler kurarak, başka devletler üzerinde güç oluşturmaya kalkışmasıdır. Mikro düzeydeki medeniyet çatışması ise yereldeki toplumsal grupların şiddetli çatışmayla iktidar mücadelesine girmeleridir (Huntington, 1993: 34'den akt. Üregen, 1998: 45-46).

Smith, küreselleşmenin kültürel değerlere teknolojik, bilimsel ve evrensel olmayı dayattığını, bundan dolayı geleneksellik taşıyan kültürel değerlerin, ticari değeri olan ve serbest piyasa koşullarında dolaşıma sokulan meta halini aldığını ifade etmektedir (Smith, 2014: 176-177). Kültürel değerlerin metalaşması, kültürel kimliğin parçalanmasına neden olmaktadır.

2.4.4.3. Sosyal Kimlik

Sosyal kimlik, bireyin kendi benliğini, bir sosyal gruba ya da gruplara üye olması ile gruba duyduğu duygusal bağlılık ve yüklediği anlamla tanımlamasıdır. Birey, sosyal gruba aidiyet bağı ile bağlıdır, bu bağ Turner'a göre mekanik değil psikolojiktir (Turner, 1982: 8).

Turner sosyal grubu, "iki ya da daha fazla bireyin, ortak sosyal sınıfı ya da sosyal kimliği paylaşması ve üyesi olduklarını kabul etmeleri ile oluşan topluluk" olarak açıklamaktadır (Turner: 1982: 18). Tajfel ve Turner, Sosyal Kimlik Kuramını 1970'li yıllarda geliştirmiş bilim insanlarıdır ve sosyal kimliğin inşa sürecinin psiko-sosyal olduğunu açıklayarak sosyal gruba bireyin yüklediği anlam ve duyduğu psikolojik bağ ile kendi benliğini nasıl tanımladığı ve diğer grupları nasıl değerlendirdiği üzerinde durmuşlardır.

Bireyin sosyal kimlik edinme ihtiyacı, kendi doğasından gelir çünkü insan, sosyal bir varlıktır. Birey toplumsallaşmaya başlaması ile birlikte sosyal kimliğin inşa süreci başlar. Benlik duygusunu ait olduğu gruba ve aynı zamanda ait olmadığı “öteki” gruba göre inşa eder. Tajfel ve Turner’a göre bireyin benliğini olumlama ve benliğini yüceltme amacı, onu bir ya da daha fazla sosyal gruba ait olmaya iter. Birey ait olduğu sosyal grubun başarısı ya da toplumdaki olumlu konumu ile benliğini yüceltirken tam tersi sosyal grubun başarısızlık ya da toplumdaki olumsuz konumu nedeniyle de benlik algısını düşürebilir. Aynı şekilde bu karşısında durduğu “öteki” sosyal grup içinde geçerlidir. Öteki sosyal grubun başarısızlığında, birey kendini başarılı, öteki grubun başarılı olduğunda da kendini başarısız hissedebilir (Tajfel ve Turner, 1982: 25).

Tajfel’e göre bireyin sosyal kimliğinin inşasında, herhangi bir sosyal gruba duyduğu “mensubiyet” ve “aidiyet” bağları önem taşımaktadır. Herhangi bir sosyal grup içinde doğması ya da sosyal gruba aitmiş gibi görünmesi, bireyin sosyal kimliğine etki etmez. Birey kan bağı olan bir etnik gruba ya da kimliğinde yazan dine kendini ait hissetmeye bilir, o halde kimliğinde yazan etnik bağ ya da din sosyal kimliğinde etkisiz kalır (Tajfel, 1982: 20).

Bilgin, bireyin bireysel kimliğini, sosyal kimliği üzerine inşa ettiğini, sosyal kimliğini kodlayan sosyal grup algısını, bireysel kimliğine taşıdığını ve kendi öz benliğini bununla ifade ettiğini belirtmektedir. Bilgin ayrıca bireylerin, grup üyelerini ve grubun diğer gruplardan ayırıcı özelliklerini “biz” kavramıyla açıkladığını, diğer grup üyelerini “ötekiler” olarak ifade ettiklerini açıklamaktadır (Bilgin, 1995: 61-62).

Demirtaş, Sosyal Kimlik Kuramının temellerini dört maddede açıklamıştır. Bunlar ise;

- Bireylerin bağlı oldukları sosyal gruba göre kendilerini tanımlamaları ve sınıflandırmalarıdır. Birey kendini kendi sosyal grubu ile özdeşleştirir.
- Birey, kendisini aynı zamanda üyesi olmadığı “öteki” grupla da tanımlar. Üyesi olduğu sosyal grubu ve kendi sosyal kimliğini, diğer gruplarla kıyaslayarak belirler ve açıklar.

- Birey, ait olduğu grubu yüceltirken diğer grupları ise küçümseme eğilimi gösterir. Kendi benliğini yüceltmek ve sosyal kimliğini olumlama ihtiyacından bu sosyal karşılaştırmayı gerçekleştirir.
- Birey, üyesi olduğu sosyal grubun toplumsal konumu iyi olmasa dahi kendi sosyal kimliğini devamlı olumlar ancak grubun sosyal konumu kendisinin bile inkâr edemeyeceği kadar çok düşükse, birey kendi yaşamında başarılı bir toplumsal konuma sahip olsa da sosyal kimliğini olumsuz görecektir (Demirtaş, 2003: 4).

Bireyin, sosyal kimlik inşasını tamamlamada geçirdiği en önemli süreçlerden biri de sosyal sınıflandırmadır. Birey her şey de olduğu gibi toplumsal düzlemde de gördüğü, algıladığı, tanık olduğu her şeyi kategorilendirir. Bilgin bireyin kategorilendirme yapma sebebini şu şekilde açıklamaktadır; (Bilgin, 2007: 121)

“İnsana çevre değişiklikleriyle başa çıkma imkânı verir; yaşam olaylarının anında tanınmasını ve bir düzen içine konmasını sağlar; bu, bir bilişsel tasarruf imkânıdır. Bu sayede bireyler, çeşitli şeylerle yeniden karşılaştığında onları tanır ve her seferinde yeniden öğrenmek zorunda kalmaz. Objeler ve özellikleri, belleğe depolanıp kullanılabiliyor ve hareketli bir tarzda tutulur ve yeni bir objeyle karşılaşıldığında kıyas noktası işlevi görür.”

Bilgin’e göre, birey bir taraftan başka bireyler gibi olmak, onlara benzemek ve onlarla bütün olmayı isterken, diğer taraftan ise başka bireylerden farklı olma, onlardan üstün ya da gelişmiş olmayı ve onlara benzememeyi istemektedir. Bireyin yaptığı sosyal sınıflandırma, bireyin bu davranışsal isteğini ve kendisini başkaları ile kıyaslama ihtiyacını kolaylaştırmaktadır (Bilgin, 2007: 110).

Demirtaş, bireyin üyesi olduğu grubu “iç grup” olarak adlandırırken, üyesi olmadığı diğer yani öteki grupları ise “dış grup” olarak adlandırmaktadır. Bireyin iç grup ve dış grup algısını ve gruplara olan yaklaşımını şu şekilde ifade etmektedir:

- Birey, iç grubunu genel olarak kusursuz, birinci sınıf ve uzman görürken, dış grubu ise ahlaki olarak zayıf, yetersiz ve ikinci sınıf olarak görür.
- Birey, kendi iç grubunun değerlerini evrensel ve doğru bulurken, dış grubun değerlerini reddeder, yanlışlar.
- Birey, iç grubunu güçlü görürken, dış grubu zayıf görür.
- Birey, iç grubunun üyeleri ile işbirliği yapmayı seçerken, dış grup üyeleri ile işbirliği yapmayı reddeder.

- Birey, kendi iç grubunun otoritelerine boyun eğerken, dış grubun otoritelerine karşı gelir.
- Birey, iç grubunun üyeliğini devam etmekte istekli olurken, dış grubun üyeliğini kabul etmez.
- Birey, kendi iç grubuna güven duyarken, dış gruba güven duymaz.
- Birey, kendi iç grubunun üyelerine karşı olumlu duygu ve davranış beslerken, dış grubun üyelerine olumsuz duygu ve davranışlarda bulunur.
- Birey, kendi iç grubunun başarılarından kendine de pay çıkarırken, iç grubunun başarısızlık ya da olumsuz durumlarından, dış grubu sorumlu tutar (Demirtaş, 2018: 9).

Birey, sosyal kimliğini inşa ederken takip ettiği süreçlerden biride kendisini başkaları ile kıyaslayarak tanımlaması ve sınıflandırmasıdır. Bu davranışı Festinger, “Sosyal Karşılaştırma Kuramı” olarak kavramsallaştırmıştır. Festinger’e göre, birey sosyal karşılaştırma yapması, bireyin sosyo-psikolojik ihtiyacından doğmaktadır. Birey kendisini tanımak ve anlamlandırmak için diğer sosyal grupları ya da bireyleri ayna gibi kendine tutarak, kendini onlara göre kıyaslar. Kıyaslama sonucu kendisi ve ötekiler için yargılar edinir, kendince henüz aydınlanmamış yönleri açığa çıkarır. Birey sosyal karşılaştırmayı, bireysel düzeyde yaptığı gibi gruplar arasında da yapmaktadır (Festinger, 1954: 120-121).

2.4.4.4. Kolektif Kimlik

Kolektif kimlik, bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları toplulukların, ortak olarak ürettikleri ve aidiyet bağı ile bağlandıkları kimliktir. Bilgin’e göre kolektif kimlik, “belirli bir insan grubunun kendi hakkındaki bilinci ve duygusuyla ilişkilidir; topluluğun kendine özgü niteliklere sahip olduğu ve bir tekillik taşıdığı yönündeki bilinci ve aidiyet duygusudur” (Bilgin, 1999: 62). Ayrıca Bilgin’e göre kolektif kimlik, sosyal kimliğe göre geniş toplumsal gruplar ya da topluluklar tarafından kabul edilen ortak kimliktir. Kolektif kimliğin sınırları gibi aidiyet kurdukları toplulukların da sınırları belirlidir. Bilgin, dini, etnik, kültürel ya da ulusal kimlik gibi geniş topluluklar tarafından benimsenen kimliklerin kolektif kimliğin farklı biçimleri olduğunu belirtmektedir (Bilgin, 2007: 13).

Diğer kimlikler gibi kolektif kimlikte de topluluklar tek başlarına bir kimlik oluşturamaz ve üretemezler. Kolektif kimliğin de kendini tanımlaması, biçimlendirmesi ve sınırlarını çizmesi için “öteki” bir kolektif kimliğe ihtiyacı vardır. Topluluklar birbirleri ile girdikleri etkileşim ve iletişim sonucu kolektif kimliklerini üretirler.

Bilgin’e göre kolektif kimliğin ilk oluş aşaması öncelikli olarak kolektif bellektir. Toplumlar, kolektif bellekleri ile bir topluluk olma, ortak kimliğe sahip olma ve sıkı aidiyet bağları geliştirme yoluna girerler. Bu nedenle de kolektif kimlik oluşmasında, uzun bir tarihsel geçmiş, anılar, din, dil, tarih, kültür ve ortak alan gibi öğeler etkilidir (Bilgin, 1999: 62). Toplulukların sahip olduğu kolektif bellek, geçmişin mirası olup, gelenek, görenek, örf, adet, mimari ve el sanatları gibi sanatsal ürünlerden ve inançlardan oluşturmaktadır. Topluluklar geçmişin mirasını, günün ihtiyaçlarını göz önüne alarak, yeniden üreterek ama kimliğin ve öğelerinin esas yapısını bozmadan, topluluğun gelecekteki üyelerine miras olarak aktarırlar.

Özdemir ise kolektif kimliği yani bireyin toplumsal kimliğini şu şekilde açıklamaktadır;

“Bireyin ait olduğu toplumsal çevrenin değerlerine, normlarına, akıl yürütmesine, sanatına, diline, dine, gelenek ve göreneklerine ve diğer kurumlarına karşı geliştirdiği bir aidiyet bilincini ifade eder. Birey kendi toplumu ve diğer toplumlar arasındaki benzerlikleri, karşıtlıkları, çatışmaları, toplumsal kimliğine yüklediği anlam sınırları çerçevesinde tanır ve bu doğrultuda bir eylem stratejisi geliştirir. Birey, toplumsal kimlik aracılığıyla yaşam pratiklerine katılır. Toplumsal kimlik, çoğu zaman, bilinç ötesinde bir işlev yüklenerek bireyin bütün varlığına hükmeder” (Özdemir, 2001:108).

Bireyin sahip olduğu diğer kimlikler gibi kolektif kimliği de kendisinin, dış dünyada varlık göstermesine, yaşamın getirdiklerine karşı strateji geliştirmesine, zamansal ve mekânsal uzamda belirgin konum almasına, gündelik yaşamın hızlı dinamikleri arasında savrulmamasına ve tek başına değil ait olduğu toplulukla kendi varlığını garantilemesine neden olmaktadır. Kimlikler ve özellikle kolektif kimlikler, bireyin ontolojik ihtiyacından ileri gelir. Birey, varlığına ve varlık nedenlerine kimlik üzerinden yanıt arar.

Bauman’a göre, günlük yaşam içindeki “ben” ve “öteki” tipleştirmesinin, kolektif yaşam içinde de “biz” ve “onlar” olarak kendini gösterir. Bauman, bireyin aidiyet kurduğu topluluktan korkmadan, severek ve isteyerek içlerinde yaşadığını ancak aidiyet kurmadığı öteki topluluklara karşı korku ve endişe besleyerek güvenmediğini ve hiçbir şekilde ilişki kurmak istemediğini aktarmaktadır. Bauman, ayrıca bireyin kendi iç grubunda yaşanan her şey için tahammül göstererek anlayışlı

olduğunu, dış gruba ise hiçbir şekilde tahammül göstermediğini aktarmaktadır. Birey, dış gruba karşı hissettiklerinin aynısını dış grubun üyelerince kendi grubuna hissedildiğinden emindir ve bu nedenle vicdanen rahattır (Bauman, 2012: 51-52).

Bauman'ın işaret ettiği “biz” ve “onlar” tipleştirme, kolektif kimliğin temsil ettiği, din, kültür, etnisite, ırk, toplumsal cinsiyet, ideoloji ve ulus gibi unsurlar, bireyi tek tipleştirici ve diğerlerinden ayırıcı niteliklerinden ileri gelmektedir. Kolektif kimlik, kültür, din ya da etnisite üzerinden bireyleri “biz” yaparken, kendisi gibi olmayanları “onlar” yapmaktadır. Bu nedenle de ulus-ötesi ya da yerel alanlarda kolektif kimliğin, fundamentalizm, şiddet ve fanatizme kaynaklık ettiği, çatışmacı alanlar yarattığı görülmektedir.

2.4.4.5. Ulusal Kimlik

1789 Fransız İhtilali ile Fransız monarşisinin yıkılmasının ardından milliyetçilik akımının dünya halkları arasında yaygınlaşmasından, eski feodal düzen yıkıma uğramıştır. 1789 Fransız ihtilali öncesi devlet sayıları az ama çok uluslu olmakta, yönetimini ise tek kişi ya da tek bir aile sağlamaktaydı. Feodal sistemin çökmesi ile ulus devletler oluşmaya başladı. Ulus, TDK'da “çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu” (TDK) olarak tanımlamaktadır. Ulus devlet ise “devletin meşruiyetini ulustan yani bütünleşmiş halktan alan örgütlenme” şeklinde ifade edilmektedir (TDK).

Feodal sistemde devlet meşruiyetinin tek kişi ya da aileden alırken, ulus devlette meşruiyeti veren ulustur. Feodal sistem çok uluslu olmasından kaynaklı, çok kültürlü, etnik, dini ve dilli yapıya sahipken, ulus devlette ise çoklu yapı görülememektedir.

Şen'e göre ulus devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte, ulusal sınırlar içinde yaşayan vatandaşların ulusal kimlikleri, en önemli kimlik odağını oluşturmaya başlamış ve o zamana kadar önemini koruyan dini ve etnik kimlikler eski işlevini yitirmişlerdir. Devlet, vatandaşlarını tek bir kimlik altında toplamaya yönelik politika gütmeye yoluna gitmiştir. İnsanların ortak bir ulusal kimlik altında toplanma aracı ise, ulusal dil ve kültür olmuştur (Şen'den akt. Şimşek ve Ilgaz, 2007: 194).

Bauman, feodal dönemin sona ermesi ve modern devletlerin oluşmasından itibaren, devlet ve ulusların karşılıklı olarak ihtiyaç içinde olduklarını ve bu nedenle aralarında güçlü bir bağ oluştuğunu ifade etmektedir. Bauman'a göre devlet kendini ulusun koruyucusu ve varlığının güvencesi olduğunu ulusa dikte etmekte ve ulustan kendisine karşı boyun eğmesini, emir ve yasaklarına uymasını buyurmaktadır. Buna karşılık ulusta devletsiz yapamayacağından ve varlığının tehlikeye düşeceğine olan kabulünden dolayı devletten gelen her buyruğa gönüllü olarak itaat etmektedir. Bauman, bu ilişki sarmalı içinde devletlerin kendi uluslarını kendileri yarattıklarını belirtir. Bauman'a göre devletlerin, kendi belirlediği ya da onayladığı örf, adet, gelenek ve görenek gibi toplumsal normlar ve kanun, yasa gibi resmi normlar üzerinden ulusal kimlik biçerek kendi ulusunu yarattıklarını ifade eder. Devlet belirlediği ulusal kimlik üzerine aykırı söylemi ve diğer kimlik seçeneklerini kabul etmez. Bauman devletin “biz” ve “onlar” ayrımını ulusal kimlik üzerinden yaptığını bu nedenle devletin resmi kimliği olan ulusal kimliğin çatışmayı ve ayrışmayı sağladığını aktarmaktadır (Bauman, 2019: 31-32). Ulusal kimliğin ayrıştırdığı “biz” ve “onlar” ötekileştirmesinin yalnızca devletin egemenlik alanı dışında kalan ulusları ya da toplulukları içermediği egemenlik alanı içinde olan farklı etnik, dini, dili ya da kültürel toplulukları da içerdiği görülmektedir. Bu nedenle devletin kendi vatandaşlarının bir kısmını dışında bırakarak biçtiği ulusal kimlik çatışmayı getirmektedir.

Bauman ayrıca devleti ya da ulusu yönetenlerin değişebileceği ve bu nedenle, yerlerine geçen yeni iktidar erkleri ile ulusal kimliğinde farklılaşabileceğini ifade ederek ulusal kimliğin yapay olmasına vurgu yapmaktadır (Bauman, 2019: 35).

Yıldız'a göre, her ulus kesin olarak toplumdur fakat her toplum ulus olmayabilir. Yıldız, toplumların ulus olabilmeleri için etnik sınırlılıklar içinde toparlanmaları gerektiğini ifade etmektedir. Toplumların etnik sınırlılıklar içinde toparlanmaları kültürel, ideolojik ya da psikolojik itki ile gerçekleşmektedir. Yıldız, bugünün toplumsal şartlarının ulus olmayı zorunlu kıldığını aktarmaktadır. Bazı toplumlar ulus olmayı kabul ederek rıza gösterirken, bazı toplumlarda ulus olmayı kabul etmemekte bütünü içinde yer almayı istememektedirler. Yıldız, bütün toplumların ulus olurlarken kimliklerini ve kendilerine has özellikleri kaybettiklerini ifade etmektedir (Yıldız, 2007: 12).

Ulus devlet, ulusal kimliği üretmiştir, ulus devlet içinde, ulustan yani vatandaşlarından beklentisi, vatandaşlarının bireysel kimlik ve de alt kimlikleri ile hâkim kimlikle yani üst kimlikle bütünleşmesidir. Tomlinson'a göre ulus devletler ulusal kimlikleri bilinçli olarak inşa eder. Devletler, ulusal kimliği sadece ideolojik yöntemleri kullanarak yapılandırmaz, psikolojik yöntemleri de kullanarak yapılandırır (Tomlinson, 1999: 107).

Şimşek ve Ilgaz, ulus devletlerin ulusçuluk öğretisi üzerinden ulusal kimliği yapılandırdıklarını belirtmektedirler. Şimşek ve Ilgaz, ulusçuluğun ise üç ilke üzerine temellendiğini aktarmaktadırlar. Şimşek ve Ilgaz, ilk olarak; dünyadaki bütün ulusların her birinin kendini diğer ulustan üstün kabul ettiklerini, ikinci olarak bireylerin uluslarına, her şeyden üstün tuttıkları bir aidiyet duygusuyla bağlı olduklarını, üçüncü olarak da ulusun bireylerinin bir arada ve hür yaşamalarına duydukları kuşkusuz inançları olarak açıklamaktadırlar (Şimşek ve Ilgaz, 2007:194).

Smith, ulusal kimliği kolektif kimliğin türü olarak tanımlamaktadır. Smith ulusal kimliğin belirli özellikler taşıdığını açıklamaktadır. Bu özellikleri; tüm ulusu içine alan toprak, ulusun bütününe paylaştığı tarih, ulusun bütününe kapsayan toplumsal normlar ve kültür, ulusun bütününe riayet ettiği resmi normlar ve ulusun bütününe yer aldığı ekonomik düzen (Smith, 2014: 40-41).

Erdoğan'a göre örgütlü güç olan devlet, kendini ulusal kimlik üzerinden tanımlamaktadır. Erdoğan, her toplumsal kimliğin ulusal kimlik olmadığına ve ulusal kimlikten farklı özellikler gösterebileceğine dikkat çekmektedir. Ulusal kimliğin ise, toplumsal kimliğe benzer olabileceğine yahut benzer olanı inşa etme çabasıyla inşa edilmiş kimlik olabileceğini ifade etmektedir (Erdoğan, 2019).

Ulusal kimlik, devletin kendini tanımladığı ve örgütlü güç olması nedeniyle de topluma çeşitli kanalları vasıtası ile giydirdiği resmi kimliğidir. Devletin ve toplumun sahip olduğu kimlikler çoğu zaman farklılık göstermesi nedeniyle ulusal kimlik, üst kimlik ve alt kimlik kavramlarını içermektedir. Üst kimlik, devletin benimsediği kimlikken alt kimlik, bireyin sahip olduğu kendisini ait hissettiği grubun kimliğidir.

Oran, devletin üst kimliği şekillendirirken neyi hedeflediğinin önemli olduğunu belirtmektedir. Oran, devletin toplum içindeki farklı kimliklerin varlığına rıza göstermeyip, farklılığı yok sayan bir üst kimlik ya da farklı kimliklerin bir arada

huzur içinde yaşamasını sağlamayı kolaylaştıran, bütünleşmeyi hedefleyen bir üst kimlik mi inşa edecek olmasının ulusal kimliğin en önemli özelliği olduğunu belirtmektedir (Oran, 2014: 29).

Erdoğan, ulus devletlerin düzen sağlamada en önemli sorununun ulus kimlik olduğunu aktarmaktadır. Erdoğan'a göre devletin kendini sınırlandırılmış tek kimlikle tanımlarken toplumun, çoklu kimliğe sahip olması önemli bir sorundur. Bir diğer önemli sorun ise Erdoğan'a göre, devletin kendini çoğulcu yaklaşımla ve çoklu kimlikle tanımlaması fakat toplumun ise bütünsel nitelikte yani farklı toplumsal grupların ya da sınıfların birlik olma istemlerinin olmamasıdır. Bütünsel nitelik taşımayan toplumlar, çatışmaya yatkındırlar. Erdoğan, devletin toplumsal gruplar ve sınıflar arasında çatışmayı önleyici ve uzlaşma sağlayıcı yapısalılıkta üst kimlik inşa etmesi gerektiğini ifade etmektedir (Erdoğan, 2019).

Oran, devletin etnik yani kan esasına göre üst kimlik inşasında bulunmasının sorunlu olduğunu, toplumun içerdiği yalnızca bir etnik grubun kimliğini, devletin resmi kimliği olarak kabul etmesinin, toplumsal çatışma ve ayrışma sağlayacağını üzerinde durmaktadır. Devlet, üst kimliğini kendi vatandaşı olan etnik bir grup üzerinden tanımlaması ve kimliği, farklı kimlik sahiplerine kabul ettirmeye, bir anlamda giydirmeye çalışmasının, devleti toplumsal çatışmanın merkezi yapmaktadır. Çünkü devlet bir kimliği benimser ve olumlarken, diğer kimlikleri ayrıştırır ve ötekileştirir. Farklı kimlik sahibi birey ya da toplumsal gruplar, devlet eli ile kendilerini öteki olarak bulurlar. (Oran, 2014: 30-31).

Oran, devletin toplumsal çatışmanın önüne geçmek için üst kimliğini etnik değil teritoryal yani toprak esasına göre inşa etmesi gerektiğini belirtmektedir. Oran'a göre devlet, toplum içindeki kimlikler arasında hiçbir kayırma gözetmeden yani din, dil, kültür ve etnik kimlikler arasında ayırım yapmadan, hiçbir kimliği diğerinin önüne koymadan, bütün kimliklere aynı uzaklıkta durmalıdır. Devlet, toplumsal ayrışmaya sebep olacak değil toplumsal birleşmeyi, uzlaşmayı ve barışı sağlayacak bir üst kimlik benimsemelidir (Oran, 2014: 30-31).

Üst kimliğin teritoryal nitelik taşıması, aynı zamanda bütün toplumsal alt kimlikleri kapsayan nitelikte olmasını, farklı kimlikleri saygıyla kabul etmesini gerektirmesi sebebiyle, toplumun her alanında uyum ortamı sağlayacaktır.

Giddens'a göre, devletler üst yahut alt kimlikleri politik olarak gözetim ve denetim altına almamalıdır. Devletler, kimlikleri idari alanlarına aldıklarında farklı kimliklerin kamusal alanda görünürlüğünün azalmasına yahut ötekileştirilmesine neden olmaktadır. Giddens, devletlerin kimlik alanına girerek kimlik üzerinden farklı toplumsal grupların çatışmalarına sebebiyet verdiklerini belirtmektedir (Giddens, 2002: 245-246).

Keyman'a göre ise örgütlü güç yani devletin, kimliği siyaset aracıyla dizayn etmesi bazı toplumsal grupların haksızlığa uğramasına sebep olmaktadır. Keyman, devletin kimliği kurumsallaştırması ve toplum üzerinde baskı kurmasının görmezden gelinen toplumsal grupların muhalefetine ve çatışmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Keyman ayrıca resmi otorite alanına giren kimlik ile toplumsal uzlaşının da tehdit altına alındığını belirtmektedir (Keyman'dan akt Karakuş, 2013: 5).

Küreselleşmenin önemli getirilerinden biri de ulusal kimliği etkisizleştirerek bireysel ve kolektif kimliklerin üzerinde ulus ötesi kimlik oluşturmayı amaçlamaktadır. Karaduman, ulus-ötesi kimlikte, gelişmiş ülkelerin kendi kültür ve değerleri üst kimlik iken gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kültür ve değerleri, alt kimlik olarak kabul edildiğini açıklamaktadır (Karaduman, 2010: 2893).

Küreselleşmenin getirdiği, üst kimliğin alt kimlik üzerindeki etkisizleştirici etki, alt kimlikleri yani toplumsal, ülkesel ya da bölgesel kimlik farklılıklarını uluslararası alanda yok etmeye dönüktür. Gelişmiş merkez ülkeler, gelişmemiş çevre ülkelere kendi değerlerini ve kültürlerini giydirmekte, küreselleşen ulus ötesi kimlik, gelişmiş ülkelerin lehine olmaktadır.

Kartal, küreselleşmenin ulus-ötesi üst kimliği ulusal kimliğe dayatmasıyla, ülkelerdeki toplumsal gruplarda tepki oluşturmaya ve toplumsal grupların farklılıklar üzerinden kimlik fanatizmini başlatmalarına neden olduklarını aktarmaktadırlar. Kartal, kimlik fanatizminin toplumları parçalayarak, bütüncül birlikteliklerinin yok olmasına neden olduğunu belirtmektedir. Küreselleşme, merkez ülkelerin kimliğini üstün tutarak çevre ülkelerin her türlü farklılığını örtbas etmeye çalışmaktadır (Kartal, 2014: 278).

Özyurt, ulusal kimlik üzerinde önemli bir tehdidin de göç ve göçmen olduğunu ifade etmektedir. Özyurt, ulusal kimlik üzerindeki göç ve göçmen tehdidini

üç sebebe dayandırmaktadır. Özyurt'a göre; birinci sebebinin, göçmenin kesin ifadeyle bilimsel ve yasal tanımının olmamasıdır, ikinci sebep olarak göçmenin göç edilen ülkede yerleşmesinin kesin olmaması, üçüncü sebebinin ise göçmenin ve gelecek kuşakların kimliklerinin müphemliğidir. Özyurt'a göre göç ve göçmenin ulusal kimlik üzerinde tehdit oluşturmaları, yerel toplumunda göçmene karşı tepki oluşturmalarına neden olmaktadır (Özyurt, 2005: 149).

2.4.4.6. Milli Kimlik

Milletler, feodal sistemde yalnızca kralın kendi uyuşu kabul edildiğinden ve kralların iktidarlarını halktan almadıklarından, millet kavramı için herhangi bir tanıma ve kimliğe ihtiyaç duyulmamıştır.

Yıldız, feodal dönemde devletlerin iktidarlarının yasallığını toplumun kabulünden ve onayından almadıkları için devletlerin kendilerini bir kimlik üzerinden tanımlamadıklarını ifade etmektedir ve bu nedenle toplumun tümünün aidiyet duyduğu ortak kimliklerinin olmadığını belirtmektedir. Yıldız, feodal dönemde toplumun yalnızca etnik ya da din üzerine kimlik geliştirerek birlik içinde olduklarını açıklamaktadır. Modern dönemde ise devletlerin siyasal iktidarlarının yasallığını toplumun kabulünden ve onayından aldıklarından dolayı, devletlerin ve toplumların kendi millet kavramını oluşturmaya gereksinim duyduklarını belirtmektedir (Yıldız, 2007: 12).

Modern devletlerin toplumun sadakatinde aradıkları meşruiyeti, kolektif bir kimlik üzerinden pekiştirme ve inşa etme sürecine girmişleridir. Modern dönemde ulus devletlerin ortaya çıkması ile birlikte millet, milliyetçilik, etnisite ve milli kimlik gibi kavramlar tanımlanmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Smith millet kavramını, “tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleğı, kitlesel bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan adı olarak tanımlanabilir” şeklinde açıklamaktadır (Smith, 2014: 32). Smith, milli kimlik ve millet kavramlarının “birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, territoryal, ekonomik ve yasal-siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılar” olduklarını, milletin karakterinin, milli kimliğinin ifadesine birebir yansıdığını belirtmektedir (Smith, 2014: 33).

Milli kimlik, bir milleti diğer milletlerden farklı tutan veya benzerlik kuran temel özelliklerinin tümüdür. Türk Dil Kurumu ise milli kimliği “bir milletin kendine özgü düşünüş ve yaşayış biçimi, dil, töre ve gelenekleri, toplumsal değer yargıları ve kuralları ile oluşan özellikler bütünü, milli hüviyet “şeklinde tanımlamıştır (TDK).

Milli kimlik topluma, ortak geçmiş ve gelecek, ortak örf ve adetler, bayramlar gibi birleşmek ve bütünleşmek için birtakım alanlar sunmaktadır. Ayrıca, milli kimlik toplumun tümüne sunduğu ortak düşman ve ötekiler etrafında da toplumun birleşmesini ve bütünleşmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Milli kimlik bir taraftan da kendi gibi olmayan toplumsal grupları asimilasyona zorlamaktadır.

2.4.4.6.1. Türkiye’nin Kimliği: Türk Milli Kimliği

Milli kimlik, topluluğu oluşturan farklı kimlikleri bir arada, aynı çatı altında toplamaktadır. Milli kimlik, bugünün en önemli sorunlarından olan kimlik çatışmasını önleyici nitelikte olması gerekmektedir. Toplumun bütün sınıflarını ve her ferdini içine alan, kapsayıcı milli kimlik devlet yönetiminin meşruiyetini korumasına, toplumsal uzlaşmaya ve sosyal barışa önemli katkı sağlamaktadır. Milli kimliğin diğer kimliklerden bir farkı da devletin resmî ideolojisi tarafından benimsenmesi ve topluluğa da çeşitli araçları vasıtasıyla benimsetmeye çalışmasıdır. Gönenç, milli kimliğin oluşmasında en önemli unsurun milletin tarih ve kültür farkındalığının oluşması olduğunu ifade etmektedir. Gönenç, milletin kültür ve tarih yazımının olmasının gerekli olduğunu ve yazılan kültürel tarihin de toplum tarafından okunmasının ve anlaşılmasının önemli olduğunu ifade etmektedir (Güvenç, 1993: 12-14).

Özlü, 20’nci yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan ulus devletlerin inşa sürecinde, milletlerin tarihlerini araştırma, öğrenme ve ulusal kimlikleri bu temele oturtma gayretlerinin olduğunu ifade etmektedir. Özlü, devletlerin öz kimliklerini tarihlerinin içinden çıkartmaya çalışırken edindikleri kimlikle de farklı milletleri hakir görerek ötekileştirdiklerini belirtmektedir (Özlü, 2011: 179).

Güvenç, Cumhuriyet’in 20’li, 30’lu yıllarında bir Türklerin kültür tarihi yazılmayarak, “Türk kimdir?” tartışmasının yapıldığını ifade etmektedir. Gönenç, bu dönemde Türklüğün ırksal özelliklerini ortaya koymanın amaçlandığını

aktarmaktadır. Gönenç, Linnaeus (1735), Lavrater (1854), Morton (1839), Blumenberg (1865), Garn (1964), Vallois (1964), Weiner (1971), Deniker, ve GeoffreyLewis (1974) gibi birçok Avrupalı bilim insanlarının Anadolu ırkı üzerinde araştırma yaparak birbirinden farklı sonuçlara eriştiklerini aktarmaktadır (Güvenç, 1993: 22-25).

Demircioğlu, Cumhuriyet döneminde Anadolu toplumunun ırksal özelliklerini ortaya çıkarma maksadıyla ilk yerli antropometrik (insan ölçme) anket çalışmasını, Afet İnan'ın yaptığını belirtmektedir. Demircioğlu, Afet İnan'ın Cenevre üniversitesinde doktora öğrencisi olduğu 1936-37 yıllarında, Sağlık, Savunma ve Milli Eğitim Bakanlıklarının yardımıyla, Anadolu'yu 10 bölgeye ayırarak her bölgeden topladıkları 64.000 Anadolu insanının kemikleri üzerinde antropometrik anket çalışması yaptığını aktarmaktadır (Demircioğlu, 1948: 51). Afet İnan araştırmanın neticesini, “Türkiye halkı umumiyetle ‘homo Alpinus’ denilen Avrupa’nın büyük beyaz ırkına mensuptur” şeklinde açıklamıştır (İnan, 1947: 180). Afet İnan'ın antropometrik araştırma sonuçlarının Avrupalı bilim insanlarının araştırma sonuçları ile de uyuşmadığından, ırk tanımlaması kesinlik kazanamamıştır.

Özlü, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün Türklüğü, “Türkiye Cumhuriyet'i sınırları içinde yaşayan herkes Türk'tür” şeklinde tanımlayarak, bilim insanlarının “Türk kimdir?” soruna yalın bir tanım getirdiğini belirtmektedir. Özlü, Atatürk'ün ırkı değil kültürü esas aldığı ve ulus devletlerin “kültür, tarih ve uygarlık” temeli üzerine inşa olunduğunu ifade etmektedir (Özlü, 2011: 167-168).

Fransız Türk bilimci Jean-Paul Roux, Türklerin tarihini araştırdığı “Türklerin Tarihi” kitabında, Türklerin yalnızca dilleri üzerinden tanımlanabileceğini belirtmektedir Roux, Türkler için “Türk, Türk dilini konuşandır” tanımını getirmektedir (Roux, 2015: 89).

Karakuş'a göre, Türk milli kimliğinin etnik temele dayandırma nedeninin Türk devrimlerinin niteliğinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Karakuş, Türkler ile Batılıları etnik olarak akraba kabul ederek, Türk milli kimliğini batılı kimliğine uyumlandırılmaya çalışıldığını belirtmektedir. Karakuş, Batılılarla Türkleri etnik olarak akraba kabul ederek, toplumun milli kimliğinin inşasının sağlanmasının devletin önemli kültürel politikası olduğunu ileri sürmektedir (Karakuş, 2013: 19).

Akman, Türk milli kimliğinin devlet otoritesi tarafından, Batılılaşma hedefine uygun olarak tanımlanmış olduğunu ve kimliğin içeriğini de yine Batılılaşma projesine uygun olarak belirlendiğini açıklamaktadır (Akman, 2002: 84).

Oran'a göre, Osmanlı'nın üst kimlik olarak içinde barındırdığı (Türk, Ermeni, Arap, Kürt, Gürcü, Yahudi, Rum, Süryani, Çerkez vs.) gibi çok sayıdaki etno-dinsel kimlikten hiçbirini öne çıkarmadan hepsinden farklı bir isim kullanmıştır yani Osmanlı kimliğini. Oran'a göre, Osmanlı üst kimliği etnik (kan esasına dayalı) kimlik değil, teritoryal (toprak esasına dayalı) kimliktir. Oran, Türkiye Cumhuriyet'inde devletin üst kimlik olarak, toplum içindeki kimliklerin en yaygın olanını yani Türk kimliğini seçip kabul ettiğin ifade etmektedir. Oran, devletin kabul ettiği Türk kimliğinin üç özelliği olduğu üzerinde durmaktadır. Bunlar, etnik, dinsel ve dilsel özellikleridir yani devletin üstlendiği kimlik, Türk, Müslüman ve dili Türkçedir. Kimliği Türk, Müslüman ve dili Türkçe olan devlet Oran'a göre diğer vatandaşlarına eşit davranmamış onların etnik, dinsel ve dilsel farklılıklarını yok sayarak kimlik çatışmalarına neden olmuştur (Oran, 2014: 27-41).

Tek bir kimliği üst kimlik olarak alan ve bu kimliği üstelik etnik, dinsel ve dilsel temele dayandıran devlet, içindeki diğer kimlikleri yok saymış olacaktır. Bütün bu kimlik tartışmaları gösteriyor ki, Türkiye'nin milli kimliği, "Türk milli kimliğidir". Türk milli kimliği ise etnik olarak Türk, dini Müslüman ve dili Türkçedir.

Dünyanın en kadim medeniyetlerine ev sahipliği yapan Anadolu, zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Göç hareketinin binlerce yıllık serüveninde ya bir geçiş köprüsü ya da son durak olmuş, en büyük imparatorluklar burada yaşamış, semavi dinlerin kutsal toprakları kabul edilmiş ve çok sayıda farklı dil, din, örf, adet, gelenek ve görenek Anadolu'da hayat bulmuştur. Dünyanın en zengin kültürel mirasına sahip olan Anadolu, halâ bu kimlikleri içinde yaşatmakta ve korumaktadır. Türk milli kimliği için her ne kadar Müslüman Türk denilse de tarih boyunca Anadolu'da var olmuş bütün medeniyetlerin, bilhassa kültürel kimliklerini içinde yaşatmaktadır. Anadolu'da yaşayan Türk'ün, Çerkez ya da Kürt'le, Hristiyan ya da Yahudi'yle arasında gelenek, görenek, örf ve âdet gibi kimliğin gündelik pratikleri arasında pek bir farklılık bulunmamaktadır.

2.4.4.6.1.1. Türk Milli Kimliğinde Kadın Kimliği

Günümüzün Türk kadın kimliğini anlamak için Türk kadın kimliğinin, başkalaşım geçirdiği tarihsel süreci incelemek gerekmektedir. Genel olarak bu süreç üç kısımda incelenmektedir. Türklerin İslam'ı kabul etmeden önceki göçebe yaşamın olduğu dönem, Türklerin yerleşik yaşama geçtiği ve İslamiyet'i kabul ettikleri dönem ve Cumhuriyetin ilan edildikten sonraki dönemdir. Bu tarihsel dönemler içinde Türk kadın kimliği önemli değişim geçirmiş olduğundan, dönemin tarihsel, kültürel, dinsel ve toplumsal açılarından bakılarak Türk kadın kimliği anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Göçebe tarzı yaşamda, kadın erkekle eşit hak ve statüye sahiptir. Siyaset ve savaş alanları başta olmak üzere yaşamın her alanında erkeklerle eşit olarak yer alabilmekte, bu dönemde Türk kadın kimliğinin değişim gösterdiği, sonraki dönem kadınlarına göre edilgen değil, nispeten daha bağımsız bir kimliğe sahip olduğu görülmektedir. Gündüz, göçebe Türk kadınının, göçebe toplumsal düzen içinde annelik kimliğinin kadınlık kimliğinin önünde olmasını, kadının toplumun en küçük yapı birimi olan aileyi kurma ve çoğaltmadaki görevlerinin geniş olmasına dayandırmaktadır. Gündüz, kadının aileyi kurması, çocuklarının bakımı ve ilk eğitimlerini vermesi aileyi güçlendirdiğine, güçlü ailenin toplumu dolayısı ile de devleti güçlendirdiğini dile getirmektedir. Gündüz, Türklerin uzun dönem göçebe yaşamalarına rağmen Türk toplumunun dağılmadan güçlü kalmasını kadının aile içindeki etkili rolüne bağlamaktadır (Gündüz, 2012: 130-131).

Yılmaz, Türklerin Anadolu'da yerleşik düzene geçmesi ve İslamiyet'i kabul etmesinin, ilk dönem göçebe kadın kimliğinde farklılığa neden olmadığını sebebini ise devletin, toplumun ve İslam dininin aileye ve anneye önem vermesi olduğunu ifade etmektedir. Yılmaz, göçebe kadın kimliğinde önemli değişimlerin daha sonraki dönem olan Osmanlı döneminde yaşandığını, kadının kamusal alandan soyutlanarak ev ve aile yaşamı arasına sıkıştırıldığını belirtmektedir. Yılmaz, kadının toplumdan soyutlanışının ve edilgen pasif kimliğinin oluşmasının nedenini “Anadolu'da hâkim olan İran ve Bizans hayat tarzları” (Yılmaz, 2004: 116) olduğu şeklinde açıklamaktadır. Ağçoban ise “İslam dinin yanlış yorumlanmasından” kaynaklandığını ileri sürmektedir (Ağçoban, 2016: 21).

Cumhuriyet döneminde ise Osmanlının son dönemlerinde başlayan eğitim, meslek, çalışma gibi kadının kamusal alana aktif katılımını sağlayan yenilikçi düzenlemeler katlanarak devam ettiği görülmektedir. Batıda başlayan kadının toplumsal cinsiyet eşitsizliğini iyileştirici ve kadının karşı karşıya olduğu yasal eşitsizlikleri düzeltici talepler, Türkiye’de de toplum tarafından talep edilmiştir. Cumhuriyet dönemi ve sonrasında, kadının yalnızca anne olduğu için değil öncelikle insan olduğu için kadına ve dolayısı ile kimliğine yapılan ayrımcılığın kabul edilemeyeceği, toplumsal düzlemde geniş yer bulmuştur.

2.4.4.6.1.1.1. Türklerin Göçebe Yaşamı İçinde Kadın Kimliği

Türk kadını bu dönemde, erkekle eşit statüde ve kamusal alanda erkeğin yanında olduğu görmektedir. Kadınlar bu dönemde, toplumsal, sosyal, siyasal ve ekonomi alanlarında aktif ve erkekle aynı düzlemde yer almaktadırlar. Kadın, tarım, hayvancılık ve ev idaresinde olduğu kadar ticaret, savaş ve devlet idaresinde de etkin olduğu görülmektedir.

Acar, eski Türk dini olan şaman geleneğinde kadınların, “dünyaya rahimlerinde taşıdıkları yeni bir canlıyı getirmeleri, fiziksel yapıları itibarıyla erkeklerden farklı birtakım özellikler göstermeleri ve fikri olarak hassas yapıda olmaları nedeniyle ‘gizli bilgilere sahip bir varlık’ şeklinde” değerlendirildiklerini aktarmaktadır (Acar, 2019: 396). Özcan ve Kaya, kadının doğum yapabilmesinden dolayı Şamanizm’in kadınları dinsel açıdan ululaştırdıklarını ve mitolojilerinde kadın tanrıların yer aldığını belirtmektedirler (Özcan ve Kaya, 2017: 179).

Gündüz, devlet yöneticisi olan kağanın evlendiği ilk eşine Hatun unvanı verildiğini ve kağan ile birlikte devleti idare ettiklerini aktarmaktadır. Gündüz ayrıca Göktürk ve Uygurlarda hatun kağanla devlet işlerinde eşit söz sahibi olabildiğini ve emirnamelere kağanla birlikte imzası atabildiğini belirtmektedir. Gündüz, emirnamelerde yalnızca kağanın imzasının yer almasının geçersiz sayılmasına neden olduğunu aktarmaktadır (Gündüz, 2012: 130). Tellioğlu ise en eski Türkçe yazılmış kaynak olan Orhun ve Kültigin Abide’lerinde, ikinci Göktürk devletinin hükümdarı yani kağanın eşi İlbilge Hatun’a yer verildiğini, Türk kültüründe kadının siyasal ve toplumsal yaşamdaki değerini gösteren önemli bir kaynak olduğunu aktarmaktadır (Tellioğlu, 2016: 219).

Durmuş, kadınların erkeklerle birlikte savaştıklarını, at binip, ok attıklarını bildirmektedir. Kadınların erkeler ile savaşa gitmediklerinde, erkeklerin yaptığı bütün işleri üstlendiklerini tarım, hayvancılık gibi işlerin yanı sıra evlerinin ve çocuklarının güvenliğini sağladıklarını aktarmaktadır. Durmuş, kadınların savaşçı olduklarını mezarlarından çıkan ok, yay, hançer, kılıç, kargı ve zırhlardan anlaşıldığını belirtmektedir (Durmuş, 2013: 52-53).

Gündüz, Türk kültüründe kadının siyasi ve savaşçı özelliklerinden çok ana olma özelliğinin hepsinden değerli ve ön planda tutulduğunu belirtmektedir. Gündüz'e göre kadının aile kurması ve güçlü toplumun güçlü aile ile varlık gösterebileceğinin kabulü kadının toplumsal statüsünü artmasına neden olmuştur. Gündüz, "birçok savaşa ve göçe rağmen Türklerin dağılmadan ayakta kalmasını" güçlü aile yapısına dayandırmaktadır (Gündüz, 2012: 131).

Türkdoğan, Türklerin göçebe yaşam içinde kadınları evlenmeye razı etmek için erkeklerin ok atmak, at koşturmak ve güreşte yenmek gibi yeteneklerini kanıtlamaları gerektiğini aktarmaktadır (Türkdoğan, 1992: 45).

Gündüz, Türklerde evliliğin annenin izni olmadan yapılamayacağını, annenin evlilik ve eş üzerindeki kararının önemli olduğunu aktarmaktadır. Evliliklerde tek eşliliğin zorunlu şart olduğu yalnızca bazı yönetici ve zengin kişilerin ikinci eşle evlenebildiğini belirtmektedir. Ayrıca evlenen kızın eşinin ailesini, bugünkü mihrin benzeri olan "Kaling" verme zorunluluğunun olduğunu iletmektedir (Gündüz, 2012: 133).

Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi kitabında, Türklerde cinsiyete dayalı iş bölümü olmadığını, cinsiyete dayalı iş bölümünün kadının sınırlandığı toplumlarda oluştuğunu aktarmaktadır. Türk toplumunda kadın hiçbir şekilde sınırlanmadığını, erkeğin eşiti ve tamamlayıcısı kabul edildiği için de toplumsal her alanda kadını erkeğin yanında görmenin mümkün olduğunu açıklamaktadır (Gökalp, 2015: 259).

2.4.4.6.1.1.2. Yerleşik Yaşam ve İslamiyet Sonrası Kadın Kimliği

Türkler, Talas savaşından sonra İslam dini ile tanışmış ve hızla İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Sevinç, Türklerin İslam dinini kabul etmelerinin, kadının sosyal ve siyasi alandaki yerini olumsuz etkilemediği ve kadının sosyal ve siyasi alanda erkekle birlikte katılımının devamını sağladığını ifade etmektedir. Sevinç, Hz.

Muhammed'in “cennet anaların ayakları altındadır”, “sizin kadınlarınız üzerinde hakkınız olduğu kadar, kadınlarınızın da sizin üzerinizde hakları vardır” sözleri Türk toplumunda kadının hak ve statüsünün artmasına neden olduğunu belirtmektedir (Sevinç, 2007: 36).

Acar'a göre, İslamiyet sonrası Orta Asya Türk kültüründe kadın erkek eşitliği bütün kamusal, sosyal, ticari ve aile yaşamında değişime uğramadan devam etmiştir. (Acar, 2019: 367).

Acar, kadınların toplumsal alandaki statülerinin gerilemesinin Türklerin Anadolu'da ilerlemesi ve devlet yapılarında değişimler olması sebebiyle meydana geldiğini belirtmektedir. Türklerin Anadolu'da ilerlemeleri farklı kültürlerle bir arada olmaları ve onlardan etkilenmelerine neden olmuştur. Acar'a göre, Türklerin Arap, Fars ve Bizans kültürleri ile tanışmaları, bu kültürlerde kadının sosyal yaşamda uzak olmaları, Türk kadınlarının da sosyal yaşamlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Acar'a göre kadını sosyal yaşamdan uzaklaştıran diğer bir neden ise devletin toprağa sahip olduğu ve gelirini asker ve toplumun önde gelen kişilerine verdiği bir tür ekonomi sistemi olan ikta sistemine geçmiş olmasıdır. Acar, Anadolu'da kurulan Türk devletlerinin siyasal otoritelerinin zayıfladıkça kadınların toplumsal statülerinin de gerilediğini aktarmaktadır (Acar, 2019: 401).

Ağçoban, Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra kadının, toplumsal statülerindeki gerilemenin İslam'ın kadını baskıladığı için olduğu yönünde açıklandığını aktarmaktadır. Ağçoban'a göre kadının olumsuzlaşan konumu İslam'ın değil İslam dinin yanlış yorumlanmasının sonucudur (Ağçoban, 2016: 21).

Çakır, Osmanlıda kadınların geçmiş dönemlere göre daha çok kısıtlandıklarını, erkek ve kadınların sosyal yaşam içinde tamamen ayrıldıklarını aktarmaktadır. Kadınların aile ve sosyal yaşamları, eğitim, eğlenme, giyim ve ulaşımı kullanmalarına kadar hemen hemen yaşamlarının her alanının belirli kurallar çerçevesinde sınırlandırıldığını açıklamaktadır (Çakır, 2016: 227).

Özcan ve Kaya, Osmanlının ilk dönemlerinde göçebe kültürünün ve tarıma dayalı ekonominin etkisi ile kadının toplumsal yaşamdaki erkeklerle olan eşitliği devam ederken, İstanbul'un fethedilmesi ve arkasından gelen saray kültürü ile kadının toplumsal hiyerarşideki yerinin gerilediğini belirtmektedir. Saraylı ve kentli kadın kısıtlanırken, kırsalın eski gelenekleri devam ettirdiğini, kadının eşiyile birlikte

üretimin ve toplumsal yaşamın parçası olmaya devam ettiğini aktarmaktadır (Özcan ve Kaya, 2017: 180).

Kaymaz, Tanzimat'ın (3 Kasım 1839) ilanının ardından, kadınlara sınırlı olarak çalışma ve eğitim hakkı getirildiğini, bu dönem Ebelik Okulu, Sanat Okulu ve Kız Öğretmen okulu açılarak kız çocuklarının ilk ve orta öğretim almalarının sağlandığını açıklamaktadır. Kız çocuklarının eğitimleri, yalnızca öğretmenlik ve ebelik meslekleri ile sınırlı olmaktadır (Kaymaz, 2010: 337).

Tanzimat döneminde kısıtlı haklar edinen kadınlar, II. Meşrutiyetin getirdiği fikir özgürlüğü ortamında ise kadın hakları genişletilmiş ve kadınlar siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda görülmeye başlanmıştır. Demir, II. Meşrutiyet döneminde, Batıdaki feminist hareketinin ülkede de başladığını, kadınların kadın haklarını gazete ve dergilerde köşe yazıları yazarak savunduklarını, çeşitli kadın örgütleri kurarak kadının özgürlük alanlarını genişletmeyi hedeflediklerini aktarmaktadır. Bu dönem kadınlar için önemli olan bir diğer gelişme de hukuk alanında olduğunu belirten Demir, İslam hukuku yerine aile hukukunun getirilmesi, evlilik ve nişanlılığın devletin resmi kayıtlarına geçmesi, devletin memuru ve iki şahit olmadan evliliğin resmiyet kazanamaması, kadın ve erkeklerin evlilik yaşlarına alt sınır getirilmesi, boşanmaların aile kurulları tarafından görüşülerek gerçekleştirilmesi, miras ve mülkiyet hukuku gibi alanlardaki düzenlemelerin olduğunu aktarmıştır (Demir, 1999: 109-110).

Tanzimat döneminde kadınların kısıtlı da olsa bazı haklar edinebilmesi ve arkasından II. Meşrutiyetin getirdiği özgürlükçü ortamda kadının özgürlük alanının genişletilmesi, kadın kimliğini evrensel değerlere ulaştırmış, kadının toplumsal ve kamusal alanlarda kimliği ile var olabilmesinin önünü açmıştır.

2.4.4.6.1.1.3. Cumhuriyet Sonrası Kadın Kimliği

II. Meşrutiyet dönemi başlayan kadın hareketleri, kadının toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukuki haklarının genişletilmesi adına yapılan Batılı tarzda reformlar, Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiş, kadın erkek eşitliği, öncelikli olarak sağlanmaya çalışılmıştır.

31 Ocak 1923 tarihinde Atatürk'ün İzmir'de gerçekleştirdiği konuşmasında,

“Bir toplum, cinslerden yalnız birinin yüzyılımızın getirdiklerini elde etmekle yetinirse, o toplum yarı yarıya zayıflamış olur... Bizim toplumumuzun uğradığı başarısızlıkların sebebi, kadınlarımıza karşı ihmal ve kusurun sonucudur... Bir toplumun bir uzvu faaliyette bulunurken öteki uzvu atalette olursa, o toplum felce uğramış demektir... Bizim toplumumuz için ilim ve fen lüzumlu ise, bunları aynı derecede hem erkek hem de kadınlarımızın elde etmeleri gerekir... Bundan dolayı kadınlarımız ilim ve fen sahibi olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğretim basamaklarından geçeceklerdir... Kadınlar toplum yaşamında erkeklerle birlikte yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır” (Kaymaz, 2010: 345).

Atatürk’ün birçok söylevinde, kadın erkek eşitliğini vurguladığı, eğitim alanında öncelikli olarak kadınlarında erkeklerle aynı eğitimleri alması gerektiğini, toplumun geleceği için bunun ön şart olduğunu dile getirdiği görülmektedir.

Cumhuriyet döneminde 1924 yılında başlayarak yapılan eğitim alanındaki yeniliklerle, kadınların eğitim ve öğretim almalarının kolaylaştırılması, 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunun yürürlüğe girmesiyle, kadının yasal olarak ev içinde erkeklerle eşitliğinin sağlanması, kadınlara seçme ve seçilme hakkı (1930 yılında kadınların muhtarlık ve belediye, 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme hakkı) verilmesi ve 1936 yılında iş kanununda yapılan düzenlemeler ile kadınların çalışma alanlarına girişlerinin kolaylaştırılması sağlanarak, kadın haklarının genişletilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen eğitim-öğretim, miras ve mülk edinme, ücretli çalışma, seçme ve seçilme ve evlilik üzerindeki düzenlemelerle, kadının toplumsal, hukuksal, ekonomik ve kamusal hak, statü ve rollerinin erkeklerle eşitlenmesine çalışılmıştır (Özcan ve Kaya, 2017: 184-185).

Cumhuriyet döneminden günümüze kadınlara yönelik birçok yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak kadınların yasal düzenlemelere rağmen toplumsal, kültürel, ekonomik ve eğitim alanlarında maruz kaldığı eşitsizliğin devam ettiği görülmektedir.

2.4.4.7. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın-Erkek Kimliği

Cinsiyet ve kültürü ile ilgili çalışmalarda, kadın ve erkeğin, cins, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bağlamında, farklı kavramlaşmaya gidilmiştir. Doğada sade iki cins olarak bulunan dişi ve erkek türü, içinde yaşadığı toplum ve toplumsal kurumların tümünün etkisiyle, biyolojik farklılıklarından öte, farklı kimliklerle donatılmış karmaşık yapısalılıkta iki tür olarak görülür.

Sex ve gender kavramsal ayrımını ilk kez Ann Oakley “Sex, Gender and Society” adlı eserinde kullanmıştır. Sex terimi, kadın ve erkek cinsinin biyolojik ve

anatomik özelliklerini, aynı zamanda birbirleri ile olan biyolojik ve anatomik farklılıklarını vurgular. Terim olarak her iki türün doğadaki yani biyolojik evrendeki kendine has özellikler ve farklılıklar tanımlanır. Gender ise toplumsal cinsiyet anlamını taşır. Biyolojik olarak iki sade tür olan kadın ve erkek, içinde yaşadıkları toplumun onlara uygun gördüğü roller ve kimliklerle, kadın-erkek cinsi toplumsal olarak biyolojik kimliklerinden ziyadesiyle başkalaşarak karmaşık bir yapıya kavuşurlar yani kadın ve erkek türünü toplumsal yapı tasarlar.

Sex ve gender kavramları, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet olarak Türkçeye çevrilmiştir. Cinsiyet, kadın ve erkeğin biyolojik evrendeki farklılık ve özelliklerinin kavramsal karşılığı iken toplumsal cinsiyet ise toplumsal yapı içindeki kadın ve erkeğin kavramsal karşılığıdır.

Dökmen, cinsiyeti, kadın ve erkeğin doğuşundan itibaren sahip olduğu fiziksel ve yapısal özelliklerinden gelen farklılık olarak açıklamaktadır. Kromozom ve hormon yapılarının farklı oluşu, anatomik yapılarının, kas ve iskelet sistemlerinin farklı oluşu, üreme fonksiyonlarının da yine kadın ve erkekte farklı olması, kadın ve erkeğin cinsiyet kimliklerini belirler. Dökmen, toplumsal cinsiyeti, kadın ve erkeğin içinde yaşadığı toplumun, kültürel olarak her iki cinse yüklediği rol, duygu, davranış ve tutumlar olduğunu ve bunların kadın ve erkekte farklılıklar gösterdiğini ileri sürmektedir. Dökmen, toplumun kültürel olarak kadın ve erkeğe farklı anlam yükleyerek, farklı roller ve davranışlar beklediğini, böylelikle kadın ve erkek kimliklerini inşa ettiğini açıklamaktadır (Dökmen, 2019: 9-10).

Cinsiyeti doğa belirlerken, toplumsal cinsiyeti toplumsal kültür belirlemektedir. Toplumsal kültür, kadın ve erkeğe farklı roller, kimlikler, tanımlamalar getirmekte ve bunlara uyulmasını beklemektedir. Toplumsal cinsiyetin biçtiği kimlik, bireye küçük yaşlarda hatta doğmadan cinsiyeti belli olduğunda verilmeye başlanır. Kız ya da erkek çocuklarının kıyafetleri, oyuncakları, eşyaları ve yatak odalarının şekli, rengi gibi konularda farklı biçimsel özellikler seçilir, bu biçimlerin cinsiyetleri yansıttığı düşünülür.

Judith Butler, doğanın biyolojik cinsiyeti belirlemesi, toplumsal cinsiyeti ise kültürün belirlemesi göz önüne alındığında, biyolojinin asıl kader olmadığını, kültürün asıl kader olduğunu kabul etmenin gerektiğini belirtmektedir (Butler, 1990: 8'den akt Davis, 2010: 31).

Sherry Ortner'a göre erkekler kültür ile kadınlar ise doğa ile eşleştirilmektedir. Kadınların doğa ile eşleştirilmesinin nedeni çocuk doğurmaları ve büyütmeleleri olarak gösterilmektedir. Sosyal kültürün erkeği yaratması, her koşulda desteklemesi ve kısıtlamaması gibi nedenlerden dolayı, erkek kültür ile eşleştirilir. Ortner, doğanın kadına verdiği yeteneklerin yani çocuk doğurmasının ve onun büyüyebilmesi için evde kalmasının, kadının dar alanda kısıtlı kalmasına, toplumsal hiyerarşide alt konumda yer almasına neden olduğunu belirtmektedir. Ortner, bütün kültürlerin doğaya hükmetme arzularının olduğunu, erkeğin de kültürün verdiği güçle kadına hükmetmek istediğini ifade etmektedir (Ortner'dan akt. Davis, 2010: 26).

Bal, toplumsal cinsiyetin kadın ve erkeğe getirdiği kimliklerin, meslek seçiminde de etkin olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet, çocuk bakımı ve ev işlerini kadınların yerine getirmeleri gereken birincil görevleri olarak görmektedir. Toplum, kadınların edindiği diğer meslekleri ikincil konumda kabul etmektedir. Bal, bu nedenle kadınların toplumsal cinsiyetin kendilerine yüklediği vazifeleri yerine getirmek adına, sigortasız ve kayıt dışı olarak hizmet sektörünün alt statülerinde çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyetin kadının görevi saydığı çocuk bakımı ve ev işlerinin maddi karşılığının olmaması, kadının erkeğe ve sosyal yardımlarla devlete bağımlı olmasına ve kadının özgürlüğünün kısıtlanmasına neden olmaktadır. Bal, kadının uğradığı ücret kaybının kendilerini yoksullaştırdığına yani yoksulluğun kadınlaşmasına sebebiyet verdiğini belirtmektedir (Bal, 2014: 15-20).

Fine, kadın ve erkeklerin meslek seçiminde biyolojilerinin yani biyolojik cinsiyetlerinin etkili olduğunu ileri sürmektedir. Fine, bu nedenle erkeklerin mühendislik, matematik gibi teknik bilgiler isteyen mesleklere yöneldiklerini ancak kadınların doğalarının bu işlere yatkın olmaması nedeniyle teknik mesleklere ilgi duymadıklarını aktarmaktadır. Fine, biyolojik cinsiyetin kadın ve erkeğin meslek seçimini ve mesleki kariyerlerini yatay ve dikey olarak ayrıştırdığını belirtmektedir. Meslek seçimi biyolojik cinsiyete yatay olarak gerçekleşirken, meslekte kariyer edinme erkekte dikey olarak yukarı kadında ise dikey olarak ancak aşağı yönlü gerçekleşmektedir. Fine, biyolojik cinsiyetin mesleki kariyerlerinde kadınları aşağı yönlü erkekleri ise yukarı yönlü toplamasının, kadını erkeğin karşısında güçsüz, edilgen ve kısıtlı olmasını sağlarken erkeği ise kadından güçlü, iktidar sahibi ve

özgür kıldığını aktarmaktadır. Toplumsal cinsiyetin getirilerinin, biyolojik cinsiyetin getirilerinin üzerine eklenmesi erkeğin egemen, kadının edilgen toplumsal konumunu güçlendirmektedir (Fine, 2011: 110-111).

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadın ve erkeklerin meslek seçimi ve kariyer kazanım oranlarını etkilerken, aynı işi yapan erkeklerin, kadınlardan fazla ücret alması gibi gelir eşitsizliğini de etkilemektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadının eğitim alma, sağlık hizmetlerine ulaşım, adalet sistemi içinde hak ve hukukunu arama, siyaset ve karar alma mekanizmalarına katılım gibi oranlarda, erkeklerden çok daha gerilere düşürmektedir. Gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerde birçok yasal düzenleme yapılmasına rağmen kadının hala dünya genelinde erkeklerle eşit olamaması, toplumsal cinsiyetin, kadın ve erkeğe kimlik kazandırmada, hukukun bile üzerinde olduğunu göstermektedir.

Biyolojik cinsiyetin getirdiği, anatomik, duygu, düşünce, hormon, üreme gibi farklılıklar, tarih boyunca her toplum ve kültürde erkek ve kadın arasında eşitsizlik kaynağı olarak kabul edilmiş, toplumlar kadın ve erkeklere ayrı roller, kimlikler ve görevler atfederek, esas olarak insanın iki cinsi olan kadın ve erkek arasında, eşitsiz ayrı toplumsal statüler pay edilmiştir. Toplumsal cinsiyet, erkeklere kadın ve kültür üzerinde tahakküm kurma hakkını sunarken, kadına edilgen ve erkeğe bağımlı olma rolünü üstlenmesini dikte etmiştir.

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğin bedensel biçimlerinde de farklı beklentileri vardır. Erkekten bedensel olarak daha güçlü ve duygusal açıdan sert bir yapı beklerken, kadından ise daha zayıf, zarif ve her zaman güzelliğini ve gençliğini korumuş bir beden beklemektedir. Kadınların zayıf ve genç kalabilmek için yaptıkları, aşırı diyet, aşırı egzersiz ve cerrahi müdahaleler, kadınların sağlığını ciddi tehlikelere atabilmektedir. Yeme alışkanlığı üzerine yapılan araştırmalarda genç kızlar da yeme bozukluğu, kendi yaşlıları olan genç erkeklerden 6 ile 10 kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Koyun, Taşkın ve Terzioğlu, 2011: 69-70).

Biyolojik cinsiyet kimlik farklılıkları üzerine, toplumsal alanda, cinsiyet önyargıları oluşmaktadır. Vatandaş'a göre toplumsal cinsiyet önyargıları şu şekildedir;

“İki cinsin birbirlerinden hangi bakımdan ayrıldıklarına; hangi davranış, görünüş ve kişiliğin kadın ve erkeklere özgü olduğuna; insanların cinsleri arasında hangi

farklılıkların bulunması gerektiğine ve erkek ve kadınların nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin inançları ifade eder” (Vatandaş, 2007: 33).

Vatandaş, toplumsal cinsiyetin oluşumunu ve sürekliliğini sağlayan iki tür düşünce yapısının olduğunu ifade etmektedir. Birinci olarak, toplumun genelinde hâkim olan cinsiyet önyargılarıdır. Cinsiyet önyargıları, kadın ve erkekten beklenen duygu, düşünce ve davranışlar gibi kadın ve erkek arasında olması gerektiği kabul edilen farklılıklardır. İkinci olarak da toplumun, kadın ve erkeğin olması gerektiğine inandığı idealize ettiği kadın ve erkek biçimidir. Vatandaş, toplumun idealize ettiği kadın ve erkek arasındaki farklılıkların, toplumsal cinsiyet rolleri olduğunu belirtmektedir (Vatandaş, 2007: 36).

2.4.4.8. Hibrit (Melez) Kimlik

Bireylerin kimlik oluşumu sosyal iletişimleriyle başlayarak, sosyal iletişimin ve etkileşimin sürdüğü ileri süreçlerde de kimliğin inşası devam etmektedir. Kimlikler sabit olmayıp, zamanın ve mekânın gerektirdiği ölçüde ve bireyin ihtiyacını karşılar şekilde biçim değiştirerek, akışkan nitelikte olan bir olgudur.

Sosyal etkileşimi dolayısı ile farklı kültürlerin ve kimliklerin yakınlaşmasını, iç içe geçmesini yoğun olarak sağlayan etken, küreselleşme ve göç olgusudur. Giddens küreselleşmeyi, “esneme sürecine işaret eder; farklı toplumsal bağlamlar ya da bölgeler arasındaki bağlantı biçimleri bir bütün olarak yerküre yüzeyinde şebekeleşir” şeklinde açıklamaktadır (Giddens, 2016: 68).

Giddens’a göre küreselleşme toplumsal ilişkileri dar alandan çıkararak yeryüzünün birbirinden farklı toplumlarının iletişime geçmesine ve birbirlerinden bilgi sahibi olmalarına önemli katkıda bulunmuştur. Toplumsal ilişkilerin sınırlarının gelişmesi kimliklerin farklılaşmasına ve çeşitlenmesine neden olmaktadır (Giddens, 2016: 68).

Özyurt’a göre küreselleşme kültür, siyaset ve ekonomi gibi alanlara etki etmekte ve önemli toplumsal değişimlere yol açmaktadır. Özyurt, küreselleşmenin getirdiği karşılıklı bağımlılık, dünyayı tek bir toplum olmaya itmektedir. Tek toplumlu dünya düzeninde, gelişmiş merkez ülkelerin kültürel değerlerinin diğer toplumsal kültürler üzerinde hâkim olmasına neden olmaktadır. Özyurt, baskın kültürlerin, yerel kültür ve kimlikleri dönüştürerek yok ettiğini ileri sürmektedir (Özyurt, 2005: 21-22).

Ulus-ötesi şirketler, küresel üretim ve tüketim ağının gitgide yaygınlaşması, ticari ürün ve ticari nitelik kazanan kültürel ürünlerin, küresel ölçekte dolaşımının kolaylaştırılması, gelişen kitle iletişim araçları, zorunlu ya da isteğe bağlı gerçekleştirilen göçler gibi birçok faktör, dünyanın çokkültürlü özelliğe sahip olmalarına neden olmaktadır. Çokkültürlülük ve farklı kültürler arasındaki etkileşim, bireyin ve de toplumun kimliği üzerinde yapılandırıcı etki sağlamaktadır. Bireyin kendi kimliğinin yanı sıra başka bir kültür ya da kimlikten etkilenerek yeni bir kimlik inşa etmesine hibrit (melez) kimlik denir. Küreselleşme ve göç, bireyi hibrit kimlik inşa etmeye teşvik eder, adeta zorlar. Hibrit kimlik, bir asimilasyon değil bireyin yeni toplumsal yapıya adaptasyon sağlama çabasıdır.

Bireyin göç ettiği farklı yaşam alanında, kendi kimliğinden ve kültüründen farklı kimlik ve kültürlerle etkileşime girmesi ve yeni topluma, yeni yaşam şartlarına uyum sağlamaya mecbur kalması, bireyin yeni kimlik inşasına zorunlu olarak başlamasına neden olur. Göçmen bireyin kimlik inşasını zorunlu kılan diğer sebep ise üyesi olmaya çalıştığı yeni toplumun baskısıdır çünkü yerel toplum yabancı yahut göçmen olarak kabul ettiği bireyin kendine uyum sağlamasını, kendi ile aynı olmasa da benzer olmasını beklemektedir. Özyurt'a göre birey kimliğindeki değişim ve dönüşümü, kültürel bir adaptasyon olarak araçsallaştırırken, toplum ise göçmenlerle gelen yeni kültür ve kimliğe karşı bir uyum sürecine girer. Göçmenlerin getirdiği farklı etnik, dini ve kültürel kimliklerle birlikte, toplumsal düzlemde çokkültürlülük oluşurken, toplumun yerli bireyleri de süreç içinde hibrit kimlik inşa etmeye yatkın hale gelirler. Özyurt, hibrit kimliği bir bakıma toplumsal ve kültürel uzlaşım olarak ifade etmektedir (Özyurt, 2005: 208).

Bireyin yeni üyesi olduğu toplumla ve toplumun göçmen bireylerle uzlaşmaya gitmemesi, göçmenin toplum tarafından etnik, dini ya da başka kültürel farklılığının kabul edilmemesi, farklılığın kabul edilmemesi ya da asimilasyona zorlanması, toplumsal yapının zarar görmesini ve toplumun şiddetli bir çatışmaya doğru sürüklenmesine sebep olur. Birey sosyal bir varlık olduğundan, birey ve toplum arasındaki etkileşim kaçınılmazdır. Birey ve toplum birbirini inkâr ve asimilasyona değil uzlaşmaya davet etmelidir.

3. BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Araştırmanın Bulguları

Suriyeli Türkmen göçmenler arasında öncelikle pilot inceleme yapılmış ve daha sonra katılımcılarla 45-60 dakika arasında görüşmeler planlanmıştır. Görüşme esnasında katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiş ve sonrasında katılımcıların söylemleri betimleme analizi yapılarak ele alınmıştır. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular altı başlık altında incelenmektedir. Bu başlıklar; “yeni kimlik inşasında ötekilik, yeni kimlik inşasında sosyal kimlik, yeni kimlik inşasında benlik, yeni kimlik inşasında özgürlük ve tüketim, yeni kimlik inşasında aidiyet, yeni kimlik inşasında toplumsal cinsiyet” olup göçmen kadınların yeni kimlik inşa süreçleri, inşa sürecini etkileyen etmenler ve yeni kimliğin özellikleri açıklanmaya ve anlaşılmaya çalışılmıştır.

3.2. Yeni Kimlik İnşasında “Ötekilik”

Kimlik inşasının mutlak gerekliliği, ötekinin varlığıdır. Bireyin kimlik inşası, toplumsallaşması ile yani kendinin diğeri ya da ötekisi ile karşılaşması, karşılaştığı andan itibaren öteki ile kendini kıyaslaması ve kıyas sonucunda öteki ile arasındaki kurduğu farklılık ve aynılık üzerinden başlar. Birey, kimliğini yani toplumsal görünürliğini vurgularken ötekine ihtiyaç duyar.

Göçmen olma toplumdaki en önemli ötekilik sebebidir. Göçmenler, göç nedeniyle başka topluma sonradan ve zorunlu olarak dahil olan ve varlığının devamı için toplumsal kabule ihtiyaç duyan bireylerdir. Göçmenlerin toplumsal kabul beklentisi, çoğu zaman karşılanmadığı gibi toplumsal dışlanma ve aşağılanma ile başa kalmaktadırlar.

Suriye’den 2011 yılında başlayan iç savaş nedeniyle, Gaziantep kentine gelen Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, hemen hemen bütün göçmenler gibi toplumsal kabule alınmayan ve öteki kalan bireylerdir. Katılımcıların hemen hepsi toplumsal dışlanma ve aşağılanmayla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Katılımcı B1, Gaziantep yerel toplumunun kendilerine olan ötekileştirici tavrı şu şekilde açıklıyor;

“Gaziantep’liler iyiler ama bize çok laf çakarlar. ‘Siz geldiniz kiralar yükseldi, her şey pahalılaştı’ derler. Ama şimdi alıştık. Önce öyle değildi. Bunları duyunca oturur ağlardık, kızardık, cevap vermeye çalışırdık. Bazıları seni çileden çıkarırdı. Onlara derdik ki; ‘bunları bizim başımıza veren Allah sizin de başınıza versin’. İster istemez böyle şeyler insanı üzüyor. Şimdi alıştık duymazdan geliyoruz. Şimdi halâ Gaziantep’lilerden bunları söyleyenler var, çocuklara da hep derim, ‘duymazdan gelin’ diye. Çünkü çocuklar dışarıdalar. Onlar daha çok duyuyorlar. Karşı komşumuz var halâ bunları söyler, sonra da derki; ‘... Abla siz öyle değilsiniz, siz Türkmenler başkasınız Araplar başka’. Oysa ne başka olacağız hepimiz aynıyız. Hepimiz din kardeşiyiz. Araplar dil bilmediği için onları anlamıyorlar ya da geç anlıyorlar. Türklerde onları yanlış anlıyor, bu da sıkıntı oluyor”.

Ev hanımı olan B1, komşularından gördüğü ötekileştirici tavrı bu şekilde açıklarken, Hukuk Fakültesi öğrencisi olan C1 ise üniversitede devamlı surette muhatap olduğu ötekileştirici tavrı şu şekilde ifade ediyor;

“Gaziantep’liler her zaman Suriyeliler aleyhinde konuşuyorlar, benim burada çok erkek ve kız arkadaşım var, onlar hep Suriyeliler aleyhinde konuşuyorlar, bana da ‘Sen öyle değilsin’ diyorlar, ama bu benim çok zoruma gidiyor. Hep Arap kadınlarını eleştiriyorlar oysaki eleştirdikleri şeyleri fazlasıyla kendileri yapıyorlar, halâ neden onların aleyhinde konuştuğunu anlamıyorum. Suriyelilerin devletten para aldıklarını, evlerde bedava oturduklarını, üniversitelere sınavsız girdiklerini söylüyorlar, bunların hiçbirini doğru değil, yüksek eğitilmiş ortamlarda bile bunlar konuşuluyor. Hukuk fakültesinde bile bunlar konuşuluyor, hukuk fakültesinde ilk dersimiz anayasa, ikinci dersimiz iktisat, öğleden sonraki ilk dersimiz etik. Etik dersinde ilk öğrendiğimiz şey ahlak, etik, eşitlik, tarafsızlık, bağımsızlık bu beş kavramı öğrendiğimiz halde hocalarda öğrencilerde bu beş kavramı bilmiyormuş gibi davranarak, Suriyeliler hakkında yalan yanlış konuşuyorlar. Bu beş kavram lafta kalıyor icraata geçmiyor”.

Suriye’den Gaziantep’e 8 yıl önce gelen ve göçmenliği 13 yaşından itibaren deneyimleyen C2 ise Gaziantep halkından gördüğü ötekileştirilmeyi şu şekilde ifade ediyor;

“Gaziantep halkı için ne kadar kötü şey varsa söyleyebilirim, bizlere karşı çok ön yargılılar, mesela biz ilk geldiğimizde çocuktum ve sokakta oynardım ve bize hep ‘Suriyeliler şöyle Suriyeliler böyle Türkçe konuşmasını bilmiyorlar’ diyerek çocuklar bizimle dalga geçiyorlardı. Annem hamile ve ablam okuduğu için okulu bırakmak zorunda kaldım. Abim TOMER’e bağlı çeşitli okullarda öğretmenlik yapıyordu, benim kimliğimi çıkarttı ve bana sürpriz yaparak beni okula yazdırdı. Okulda da yine Türk öğretmenler ‘Suriyeliler şöyle böyle’ deyip arkasından da bana, ‘ama siz öyle değilsiniz biz size bir şey demiyoruz’ diyorlardı. Oysa ki; bütün Suriyeliler aynı, Araplar ve Türkmenler aynılar, sadece dilleri farklı, ben de Suriyelileri hemen savunmaya başlıyordum, bu yüzden Türk öğretmenlerim beni pek sevmezlerdi. Gaziantep’liler çok ön yargılı bizim hakkımızda hep kötü konuşuyorlar ve bizi hep kırıyorlar. Artık onların bizim hakkımızda ne söylediklerini umursamıyorum. Onlara, ‘keşke sizde Suriyeliler gibi olsanız, onların hep günahlarını alıyorsunuz’ diyorum, sırtımı dönüp

gidiyorum. Yerel halkın bize karşı tutumlarında ve sözlerinde hiçbir değişiklik olmadı halâ aynı”.

Katılımcıların yaşça en büyüğü olan 64 yaşındaki ev hanımı B2 ise ötekileştirici söylemlere her yerde muhatap olduğunu aktarırken, hastaneden evine gitmek için otobüse bindiği sırada iki kadının Suriye’den gelen göçmenler hakkında konuştuklarına şahit oluyor ve onu şöyle aktarıyor;

“Antepli bir kadın o birine diyor ki ‘bu Suriyeliler geldi, her bir şeyimiz pahalandı, yemeğimiz pahalandı, ekmeğimiz pahalandı, çocuklarımıza iş kalmadı, evlerimiz pahalandı” dedi, diğer kadında ‘akşam televizyonda Nihat Hatipoğlu’nu dinledin mi? Dedi ki, Suriye’den gelenlere sırtınızdaki elbiseyi çıkarıp verseniz az değil, çünkü bunlar her şeyini bırakıp geldiler, hiçbir şeyleri yok, yemeklerini yapsanız verseniz, ne kadar sevabı var’. Bunun üzerine diğer kadın elini kaldırarak, ‘yok ne desende benim onlara içim acımaz’ dedi”.

Her yaştan, her meslek ve her eğitimden olan göçmen kadın, yerel toplumdan gelen ötekileştirilmeyle yüz yüze kalıyor. Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede, bütün Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar ötekileştirilmekten, devamlı kendileri hakkında olumsuz konuşmalara maruz kalmaktan, mağdur olduklarını ve bu durumun kendilerinde bıkkınlık ve yılgınlık yarattığını ifade etmektedirler. Toplumun ötekileştirici tavır ve söylemlerinden dolayı B1, göçmen olma deneyimini şu şekilde ifade ediyor; “Valla çok zor. Çok ağladığım günler oldu, çok ağladığım günler oldu, öyle çok yani. Halâ bugün de ağlarım”. B2 ise göçmen olmayı, “Göçmen olmak çok zor, çok çok çok zor. Bir bayram gelince Allah etmesin, ortada üç ölüm olsa o kadar zor olmazdı, çok ağrıma gider, çok ağlarım” ifadeleri ile aktarıyor.

D1 ise göçmen olmanın zorluğunu şu şekilde ifade ediyor;

“Göçmen olmak zor ve tuhaf. Türkmen olduğum için ve Türkçe bildiğim için pek zorluk yaşamadım ama yanımda sürekli Suriyeliler hakkında kötü konuşulması, Araplar hakkında kötü konuşulması, bende suskun bir insanım, cevap veremiyorum ama beni kötü etkiliyor”.

C1 göçmen olmayı şu şekilde ifade ediyor;

“Göçmen olmak çok kötü. İlk geldiğimiz yıllar kendimizi göçmen hissediyorduk ama şimdi öyle hissetmiyoruz. İnsanlar bize hep ‘Suriyeli Suriyeli’ dedikleri için kendimizi hep göçmen hissediyorduk. Yeni geldiğimiz için psikolojik olarak da çok kötüydük”.

Göçmenler, doğup büyüdükları ülkeyi savaş ya da başka zorlu sebepler nedeniyle zorunlu olarak terk edip, farklı bir ülkede yaşamak ve orada hayata tutunmak zorunda kalan topluluklardır. Göçmenler, bir toplumun parçası iken başka bir topluma adaptasyon sağlamaya çalışan, yersiz-yurtsuz bireylerdir. Katılımcılar savaştan dolayı yurtlarından ayrılmanın güçlükleri ile başa çıkmaya çalışırken,

toplumun ötekileştiren baskıcı tavırları ile aynı zamanda mücadele ettikleri görülmektedir. Toplumdan gelen yargılayıcı ve dışlayıcı baskının, onlarda göçmen olmayı daha travmatik yaşamalarında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların, uzun süredir Gaziantep'te yaşamaları ve bu süre içinde devamlı yerel toplumun aşağılayıcı ve dışlayıcı söylemlerine maruz kalmalarından dolayı bu tutumu kanıksadıkları görülüyor. Nitekim katılımcılar da “Burada yaşayalı uzun zaman oldu önce üzülüyorduk ama şimdi alıştık ve umursamıyoruz” şeklinde ifade ediyorlar. Katılımcıların Gaziantep'e zorunlu olarak göç etmeleri, burada yaşamak zorunda olmaları ve ne zaman ülkelerine gideceklerini bilmemeleri, onların toplumdan gelen ötekileştirmeye alışmak zorunda kalmalarına yol açtığı anlaşılmaktadır. Katılımcılar, yerel toplumdan gelen kötücül eleştiri ve dışlanmayı daha önce ağlayarak, kızarak ve hatta beddua ederek karşılık verdiklerini fakat şimdi alıştıklarını ve umursamadıklarını ifade ediyorlar. C1'de yerel toplumun olumsuz tavırlarına alışmasını “Bütün olumsuzluklara, eleştirilere alıştığım için kendimi göçmen gibi, Suriyeli gibi hissetmiyorum” şeklinde ifade ediyor. Alışma ve umursamama, göçmenin içinde bulunduğu çaresizliğin bir başka yansıması olarak görülmektedir. Dostoyevski'nin “Ölü Evinden Anılar” eserinde, Sibirya'daki mahkûmların çaresizlik içinde, aşağılanma ve işkenceye kanıksamalarını yadırgayarak “İnsan, her şeye alışan yaratıktır” (Dostoyevski, 2019: 11) sözüyle ifade ettiği tutum ile katılımcıların bıkkınlıkla ötekileştiren dile alışması, örtüşüyor.

Katılımcılar, kendilerine “Suriyeli” denilmesinden rahatsız olduklarını dile getiriyorlar. Oysaki bireylerin toplumsal ortamlarda uyrukları ile ifade edilmeleri olağan durumdur. Örneğin, Almanya'dan gelen bireye Alman, Fransa'dan gelen bireye Fransız demek ne kadar normal ise Suriye'den gelen bireye Suriyeli denilmesi bir o kadar normal ve olağandır. Ülkemize yerleşen yabancı uyruklu kimselerden de yerel toplumun kendilerine uyrukları ile hitap etmelerinden rahatsızlık duyduklarına dair bir eleştiri ya da bir ikaz ile karşılaşılmamıştır. Bunun asıl sebebi, örneğin Alman ya da Fransız bireyler ötekileştirildikleri nedeniyle değil tanınmalarının kolaylaşması açısından toplum içinde uyrukları ile adlandırılmalarıdır. Yalnız katılımcıların farkında oldukları ve onları rahatsız eden uyruklarının ötekileştirici dilde cisimleşmiş olması. Yerel toplumun onlara “Suriyeli” demesi kullandıkları aşağılayıcı ve dışlayıcı dilin özetlenmesi olarak, katılımcılar tarafından okunmaktadır. C1 kendilerine Suriyeli denilmesinden duyduğu rahatsızlığı, “Suriyeli

kavramıyla bizlere karşı olumsuz konuşmalar keşke, şu Suriyeli kavramı silinse ya biz ölene kadar ya da biz dönene kadar herhalde bize “Suriyeli” demeye devam edecekler” şeklinde ifade ederken sonrasında da “Burada ne kadar da olsa ikinci sınıf insanım, asla birinci sınıf olamıyoruz. Hep ikinci sınıfız çünkü burada her zaman Suriyeliyiz, Suriyeli damgası ile damgalanıyoruz” diyerek uyruklarının toplumdan dışlanmak ve aşağılanmak için kötücül bir damga işlevi üstlendiğini anlatıyor. Kendilerine Suriyeli denilmesini istememeleri ve hatta karşı çıkmalarının nedeninin, uyrukları ile adlandırılmaları değil ötekileştirilmek istenmemelerinden ve toplumsal yargılanmalardan kurtulmayı talep etmelerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, burada Gaziantep toplumunun ötekisi iken Suriye’de de siyasal ve toplumsal erkin ötekisi oldukları görülmektedir. C1, Suriye de toplumsal ve siyasal düzlemde yaşadıkları ötekiliği, “Suriye de Aleviler, Araplar, Kürtler ve Türkmenler olarak bir sınıflama vardı. Biz Suriye’de hep ötekileştirilmiştik ve öteki olarak görülüyorduk. Türkiye’ye geldiğimizde ise buraya kendi vatanımıza gelir gibi gelmiştik” şeklinde dile getirirken, B1 ise “Orda ifade özgürlüğümüz yoktu, başta aleviler vardı, bu davada bu yüzden çıktı, Alevilik Sünnilik davasından çıktı, başka bir şeyden çıkmadı” ve D1 ise “Suriye devleti bize hiçbir zaman sahip çıkmadı...Biz Suriye de hür değildik...” ifadeleri ile Suriye’de farklı etnik ve mezhepsel sınıfların ötekisi olduklarını, dışlandıklarını ve baskı altında tutulduklarını ifade etmektedirler. Katılımcılar, doğup büyüdükları ülkede öteki iken sığındıkları Gaziantep’te de yerel toplumun ötekisi olmaktan öteye gidemediklerini ifade etmektedirler.

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede, Gaziantepli kadınların onlara daha çok ötekileştirici dil kullandıkları ifade ediliyor, Gaziantepli komşu kadınlar, hastanede sıra bekleyen kadınlar, minibüste yanlarına oturdukları kadınlar, okul arkadaşı kadınlar gibi. Bu durum, Gaziantepli kadınların, göçmen kadınlarla egemenlik ya da iktidar mücadelesine girdiklerini gösteriyor. Gaziantepli kadınların, toplumsal hiyerarşideki konumlarını, toplumlarına sonradan katılan göçmen kadınlarla paylaşmak istemedikleri anlaşıyor. Bora, kadının kadınlıkla girdiği mücadeleyi, kadın kimliğinin inşası olarak yorumluyor. Bora, erkek kimliği “kadın olmama” üzerine inşa edilip, kadını öteki olarak görerek egemen konumunu güçlendirirken, kadının ise “erkek olmayan” değil “başka kadınlar gibi olmayan”

ve “diğer kadınlar arasındaki farkları üzerinden” kadın kimliğinin inşasına girdiklerini ifade etmektedir. Erkek kimliği, kadını “öteki” kabul ederken kadın kimliği, erkeği hiçbir zaman “öteki” olarak kabul etmez (Bora, 2010: 47). Kadınların erkeklerle değil de kadınlarla iktidar mücadelesine girmesi, kadının toplumsal konumunu iyileştirici bir mücadele olmadığı gibi kendi ikincil konumunu ve erkeğin egemen konumunu da güçlendiriyor. Bora’nın kadınlara tavsiyesi, kadınların farklar üzerinden birbirleri ile mücadele etmesi değil ortak yönleri üzerinden dayanışma içinde iş birliğine girmeleri oluyor. Bütün kadınlar “yüz yüze oldukları eşitsizlik, baskı ve ayrımcılık nedeniyle negatif ortaklık” kurmaları gerektiğini ifade ediyor. (Bora, 2010: 48-49).

Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, Gaziantep toplumu tarafından daima ötekileştirildiklerinden duydukları üzüntüyü devamlı olarak dile getirmektedirler. Katılımcıların söylemlerinden de kendilerinin Suriyeli Arap Kadınları ötekileştirdikleri görülüyor. Gaziantep’li kadınlar, Suriyeli göçmen kadınlar üzerinden “kadın kimlik” inşasına girdikleri anlaşılırken, Suriyeli Türkmen göçmen kadınlarda kendi kadın kimliklerini Suriyeli Arap kadınlar üzerinden inşa ettikleri gözlemleniyor. Genel olarak Türkmen göçmen kadınlar, “Kendilerinin Halep’te de Arap kadınlarla görüşmediklerini, Arap kadınlara benzemediklerini, Arap kadınlar gibi değil, Gaziantep’li kadınlar gibi giyindiklerini” ifade ediyorlar. B1 ev kiralarken Arap kadınlarla komşu olmak istemediğini, onların olmadığı ya da az sayıda olduğu apartman ya da mahalleyi seçtiğini belirtiyor. Sebebini ise “Biz misafiri çok severiz ama onlar yine de çok oturlardı. Arap kadınları çok keyfine düşkün. Biz de çok sıkıntı yaşadık, memnun kalmadım açıkçası”. D1 ise “Bir gün küçük oğlum dışarıdaki Suriyeli Arap kadınları görünce ‘anne neden bu kadınlar hala siyah giyiniyorlar, neden kendilerini hiç değiştirmiyorlar?’ dedi. Çünkü biz aynı Türkler gibi yaşıyoruz” şeklinde Arap kadınlarını giyimleri üzerinden eleştiriyor ve kendilerinin onlar gibi olmadığını, Türk kadınları gibi olduklarını ifade ediyor.

Katılımcılar giyim ve dil üzerinden Arap kadınlarını ötekileştirirken, Gaziantep’li kadınlar üzerinden de benzerlik ve aynılık inşa ediyorlar. Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, Suriyeli Arap kadınları giyim üzerinden ötekileştirip onlar gibi olmadıklarını keskin ifadelerle belirtirken, aynı şekilde Arapça diline de o kadar ayrıştırıcı ve ötekileştirici tutum sergiliyorlar. D1 memnun bir ifadeyle “çocuklarımdan hiçbiri Arapça bilmiyor, Arapça konuşmuyorlar” diyor. C1 ise

“Anne tarafım Arapça bildiği halde hiç Arapça konuşmazlar, onlarla yalnızca Türkçe konuşabiliyorum. Baba tarafından ise amcamın kızlarıyla hep Arapça konuşuyorum. Amcamın kızlarıyla Arapça konuştuğumuzda amcam bize hep gelip kızlar ‘siz Arap mısınız?’ der. Babam Arapça konuşanlardan nefret eder.”

Dil bir toplumu birleştirip toplumsal kimliği inşa ederken farklı bir dile sahip toplumla olan sınırları da keskin ifadeyle ayırır. Türkmenlerin, Suriye’nin resmi makamlarınca ötekileştirilmesi, baskı altında tutulması ve her türlü ifade özgürlüğünü kısıtlaması nedeniyle devletin kendisini, kurumlarını ve erklerini reddettikleri görülüyor. Türkmenler tepkilerini Suriye devletinin resmi dili olan Arapça üzerinden gösterdikleri ve hatta bayraklaştırdıkları anlaşılıyor. C1, “babam Suriye devletinin baskısını hep hissettiği için Arapçaya çok tepkilidir ve hiç sevmez, Arapça konuşmamızdan nefret eder” ifadeleri ile Arapça diline olan tepkiyi açıklıyor. Suriye’de iken evde, aile içinde ve arkadaş ortamında Arapça konuşmamak, göç nedeniyle Gaziantep’e geldikten sonra Arapçayı kendilerinin ve çocuklarının unutmaması, artık isteseler de konuşamamaları övünç sebebi olarak görülüyor.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, Arap kadınları gibi olmadıklarını, onlar gibi giyinmediklerini olumlar ve vurgularken bir taraftan da Gaziantep kadınlarınca hep dışlandıklarını, aşağılandıklarını ve ötekileştirildiklerini öne sürdükleri halde Gaziantep kadınlarına benzediklerini ve onlar gibi giyindiklerini ifade etmektedirler. Suriyeli Arap kadınlarına benzememek kadar Gaziantep’li kadınlara benzemek bir o kadar olumlu ve hatta övünç sebebi olarak görülüyor. Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede Gaziantep’li kadınlara giyimleri üzerinden olan benzerlikleri önemli bir vurgu olarak öne çıkmaktadır. C1, Gaziantep’te yaşayan kadınlara olan benzerliğini şu sözlerle vurguluyor;

“Türk kızları nasılsa bende öyleyim. Türk kadınları nasıl yaşıyorsa bende öyle yaşıyorum.... Bizim Suriyeli olduğumuzu anlamıyorlar, üniversitedeki arkadaşlarım bile tanıştıktan 2 ay sonra bana nereli olduğumu sordular, Suriyeli olduğumu söyleyince çok şaşırdılar, ‘hiç benzemiyorsun’ dediler. Bazen Suriyeli olduğumu kanıtlamak için kimliğimi çıkartıp gösterdiğim de oldu.”

C2 ise Gaziantep’te yaşayan kadınlara olan benzerliğini, Suriyeli Arap kadınlara olan benzemezliği üzerinden ifade ediyor.

“Türk kadınları gibi giyindiğimiz ve konuştuğumuz için Suriyeli olduğumuz anlaşılmıyor, insanlar anladıklarında da çok şaşıyorlar ama Suriyeli Arap kadınlar gibi siyah giyinip, yüzümüzü kapatıp, siyah eldiven giyseydik, rahatlıkla Suriyeli olduğumuzu anlarlardı.”

Katılımcıların Gaziantep’li kadınlara benzeme vurgusu, onların “Suriyeli” kimliğinden, göçmen olmaktan ve en önemlisi Suriyeli göçmen olarak toplumda görünür olma, aşağılanma ve dışlanma gibi tüm olumsuzluklarla karşılaşmaktan kurtulma çabası olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların, yerel topluma benzemek istemelerinin sebebini; otobüste, hastanede, alışverişte ya da okulda yani Gaziantep toplumu ile karşılaştıkları tüm kamusal alanlarda, öteki olmaktan kurtulmak olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Katılımcıların yerel toplum tarafından hemen her yerde dışlandıklarını, kötü söz ve davranışlara maruz kaldıklarını, şimdi alıştıklarını ancak ilk geldikleri zaman ağladıklarını, kızdıklarını ve beddua ettiklerini ifade etmektedirler. Türkmen göçmen kadınlar buna rağmen yerel topluma benzerliklerini vurgulamalarının ve hatta övünmelerinin sebebini ötekilikten kurtulma olarak görüle bileceği gibi bir diğer sebebini ise İbn Haldun’un şu ifadelerinden anlaşılmaktadır;

“Nefis, daima kendisine galip gelip boyun eğdiği kimsede mükemmellik görür ona inanır ve onu taklit eder. Bu, kendisine üstün geleni ululadığından veya kendisinin ona boyun eğmesinin tabi sebeplerinden olmayıp onun mükemmelliğe ulaştığına olan inancında olmasından ileri gelir...Yenilgiye uğrayan kimse giyimi, hayvana binişi, silahlanması ve bütün diğer hal ve hareketlerde kendisini yeneni örnek edinir” (İbn Haldun, 2015: 325).

İbn Haldun ezilen toplumların, ezen toplumların yaşam tarzlarını, giyimlerini, davranış ve tutumlarını taklit ettiklerini ifade etmektedir. Bunun sebebini ise galip olan topluluğun mağlup toplumlarca bu şekilde mükemmel olduklarını ve hatta bu yüzden galip olduklarını düşüncelerinden ileri geldiğini belirtmektedir.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar yeni kimliklerini, Arap kadınları ile aralarına daha fazla mesafe koyarak ve onları ötekileştirerek, Gaziantep’li kadınlarla da daha fazla benzerlik alanları kurarak, inşa ettikleri anlaşılmaktadır. Bir an önce “Suriyeli” olmaktan kurtulup, herhangi bir Gaziantep’li kadın olmayı istemekte ve toplumsal alanlarda göçmen değil yaşam tarzı, giyim-kuşam, hal-tavır ve dilleri ile yerel toplumun bir ferdi olmayı amaçlamaktadırlar.

3.3. Yeni Kimlik İnşasında “Sosyal Kimlik”

Sosyal kimlik, bireyin bir sosyal gruba yüklediği anlam ve kurduğu aidiyet bağı ile kendi benliğini inşa etmesidir. Birey sosyal bir varlık olduğundan bir sosyal gruba ait olma ihtiyacı duyar. Birey, benlik inşasını ait olduğu sosyal gruba olan

benzerliği üzerinden kurarken aynı zamanda aidiyet bağı kurmadığı diğer sosyal gruba yani “öteki” gruba olan aykırılığı üzerinden de inşa eder.

Suriye’de birçok etnik grubun aynı coğrafyayı paylaşmasına rağmen Osmanlı Devletinden ayrıldıktan sonra önce Fransız mandası olarak yönetilmesi ve sonrasında bugüne değin otokratik rejim ile yönetilmesi, farklı etnik grupların birbirleri ile kaynaşmalarını ve aynı kamusal alanları eşit haklar çerçevesinde ortak kullanımlarını imkânsız hale getirmiştir. Şan, Suriye’deki Türkmen topluluğun daima baskı altında tutulduğunu ve asimilasyona zorlandığını ifade etmektedir (Şan, 2016: 39).

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede Suriye’de yaşayan Türkmenlerin, akrabaları ile hep bir arada ve iç içe yaşadıkları ifade edilmektedir. A1 ve D1, Suriye’de iken akrabaları ile “aynı mahallede iç içe yaşadıklarını” ifade etmektedirler. Katılımcılar ve pilot inceleme esnasında görüşülen tüm Türkmen göçmenler, Suriye’de yaşayan Türkmenlerin genel olarak akraba evliliği yaptıklarını ve bu yüzdende ikamet ettikleri mahallenin yalnızca kendi akrabaları olduğunu belirtmektedirler. C1 akrabaları ile aynı mahallede oturduklarını ve komşularının da akrabaları olduğunu şu sözlerle aktarmaktadır;

“Halep’te bir mahallede bütün akrabalar birlikte otururdu. Bizim mahallede de bütün amcalarım, akrabalarım aynı mahalledeydik. Arap komşu o yüzden yoktu. Akrabalar aynı zamanda komşularımız olduğu için biz yalnızca birbirimizle görüşürdük. Bu yüzden komşuluk bağları orda sıkı değildi. Akrabalık bağları çok sıkıydı. Akrabadan başka kimseyle de görüşmezdik.”

Suriye resmi siyasi yönetimin otokratik olması, Türkmenleri baskı ve asimilasyona tabi tutması, Suriye’de yaşayan Türkmenleri akraba evliliği yapmaya ve akrabaları ile sıkı ilişkiler kurarak aynı mahallede yaşamaya itmekte olduğu görülmektedir. Asimilasyona karşı Türkmenler bir arada yaşadıkları gibi birlikte çeşitli ekonomik faaliyet yapmaya ve kendi dil ve kültürlerine sıkı sadakat göstererek korumaya ve gelecek kuşaklara aktarmaya yönelmektedirler.

Türkmenler asimilasyona karşı sosyal kimlik inşa ederek benliklerini muhafaza etme yoluna gittikleri görülmektedir. Örf-adet, gelenek-görenek ve dil gibi çeşitli kültürel kurumlarını, sosyal kimlik çatısında koruduklarını ve benliklerini inşa ettikleri anlaşılmaktadır. Türkmenler asimilasyona yani kaybolmaya karşı savunma kalkanı olarak sosyal kimliklerine güçlü aidiyet bağı kurdukları fark edilmektedir.

Genel olarak Türkiye’ye Suriye’de başlayan iç savaş nedeniyle gelen yalnızca Türkmenlerin değil farklı etnik gruplarında olduğu bilinmektedir.

Ermeniler, Ezidiler, Kürtler ve Araplar Suriye göçmenlerinin bir kısmını oluşturmaktadırlar. Savaştan dolayı göç eylemini gerçekleştiren farklı etnik gruplarında varlığı, Suriye otokrasisinin yalnızca Türkmenleri değil diğer etnik grupları da baskı ve asimilasyona tabi tuttuğuna işaret etmektedir. Bu nedenle; katılımcıların akrabaları ile birlikte yaşadıklarını ve C1 ise “Arap komşu o yüzden yoktu” vurgusu diğer etnik gruplarında yaşamlarının bir kesiti olduğu, örneğin Ermeni ya da Kürtlerin de ikamet ettikleri mahallelerinde başka etnik gruptan komşunun olmadığını bize düşündürmektedir.

Şan, Suriye’de yaşayan Türkmenlerin siyasal parti başta olmak üzere dernek, vakıf gibi sosyal kurumların olmadığını ve kurulmasının da yasak olduğunu ifade etmektedir (Şan, 2016: 34). Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede Türkmenlerin aslında birbirleri ile değil yalnızca akrabaları ile sıkı ilişkiler kurdukları anlaşılmaktadır. Kendi mahallelerinde ve kendi akrabaları ile aidiyet kurdukları, sosyal kimliklerinin mensuplarının, kendi etnik gruplarının değil kan bağı ile bağlı oldukları akrabalarının olduğu anlaşılmaktadır.

Suriye’de iken aynı mahallede ve hatta aynı binalarda ikamet eden Türkmenlerin, iç savaştan sonra Gaziantep’e geldiklerinde aynı tutumu göstermedikleri görülmektedir. Suriye’de birlikte yaşama tutumlarını Gaziantep’te devam ettirmediklerini B1, “Orda biz bütün aile bir arada otururduk. Mesela konak mahallesi yalnızca bizim akrabalarından oluşurdu. Burada herkes bir mahallede oturuyor”, C1 ise “Orda aynı mahallede oturuyorduk ama buraya gelince farklı yerlere dağıldık artık bayramdan bayrama görüşüyoruz”, B2 ise “Orada bütün aile bütün akrabalar bir mahallede yaşarken, burada herkes bir yere dağıldı, kimi İstanbul’a kimi İzmir’e kimi Denizli’ye gitti. Halep’te biz her gün bir aradaydık” ifadeleri ile aktarmaktadırlar. Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede bütün Türkmen göçmen kadınlar “Suriye’de akrabaları ile birlikte yaşadıklarını ancak göçten sonra herkesin farklı mahalle ya da illere dağıldıklarını, yıl içinde pek fazla görüşemediklerini” aktarmaktadırlar.

Suriye’de sosyal kimliklerine sıkı aidiyet bağı ile bağlı olan Türkmenlerin Gaziantep’e göç ettikten sonra sosyal kimliklerine olan bağlılıklarının azaldığı ve hatta kaybolduğu anlaşılmaktadır. Bunun bir sebebinin, göç ettikten sonra yaşadıkları ciddi maddi yoksulluğun üzerine geçiminin sağlanacağı iş ve okul, barınma gibi yaşam standartlarını iyileştirici faaliyetlere sahip olma ihtiyacından ileri geldiği

görülmektedir. Nitekim A1 Gaziantep'e yerleşme sebebini "Burası Kilis'ten daha büyük bir şehir. İş imkânı çok, o yüzden geldik" şeklinde açıklarken, ev kiralarken de akrabaları ile bir arada yaşama gereksinimi ile değil "Parası bize uygun mu ona bakıyoruz. Biz çok ev değiştirdik. Ev sahibi ve kirasına dikkat ediyoruz" ifadeleri ile maddi koşullarına uygunluğuna dikkat ettikleri görülmektedir. D1 ise Gaziantep'e gelme nedenini "Çocuğumun geleceğini kurtarmak için, büyük şehir olması, iş ve okul imkânı ve bize yakın olduğu için buraya gelmeyi seçtik" sözleri ile ifade etmektedir.

Türkmenler Suriye'de iken asimilasyon baskısına karşı kültürel benliklerini korumak ve gelecek kuşaklara aktarmak, kolektif bilinç geliştirerek toplumsal varlıklarını muhafaza etmeyi öncelemek amacıyla, sosyal kimliklerine aidiyet gösterirken savaştan sonra önceliklerinin değişerek, hayatta kalma ve yeni bir yaşam kurma amacıyla hareket ettikleri anlaşılmaktadır.

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede, Sosyal kimliğin etkisizleşmesindeki bir diğer nedenin ise Türkiye'yi ve Gaziantep'i kendi vatanları olarak görmeleri olduğu anlaşılmaktadır. D1, "Kendimi bu devlete bu vatana ait görüyorum. Çocuklarımın geleceği de burada... Türk bayrağını da o yüzden evime asıyorum, evimde dev bir bayrak var" sözleri ile çocuklarının ve kendilerinin geleceklerinin burada olduğunu ifade ederek Türkiye'yi vatanları olarak kabul etmeleri nedeniyle Suriye'de sıkı bağ kurdukları sosyal kimliklerini, Gaziantep'te geçersiz kılmakta oldukları anlaşıyor.

Pilot inceleme esnasında görüşülen Türkmen kadınlar burayı anavatanları olarak gördüklerini, katılımcılardan B1 "Sonuçta burası da bizim vatanımız" C1 ise "Buraya kendi vatanımıza gelir gibi gelmiştik" sözleri ile ifade ediyorlar.

Türkmen göçmen kadınlar, kendilerini baskı altında tutan, asimilasyona zorlayan, varlıklarını tehdit eden otokratik rejim altında geliştirdikleri sosyal kimliklerinden anavatanları olarak kabul ettikleri Türkiye'de sıyrıldıkları anlaşıyor. Gaziantep'te resmi otorite tarafından baskı ve asimilasyona maruz kalmadan yaşamlarının onlara yeni bir aidiyet kurdurduğu anlaşıyor.

Göç hareketi ile geldikleri Türkiye'yi anavatanları olarak kabul etmeleri ve geleceklerinin burada olduğuna inanmaları nedeniyle yeni kimlik inşalarında, Türkiye toplumunun bir parçası, bir ferdi olma istek ve gayretleri ön plana çıkıyor.

Bundan sonra Gaziantep'te yaşamak, çalışmak ve eğitimlerini tamamlamakla birlikte, Suriye'deki akrabalarının bir üyesi değil bu toplumun ve devletin bir parçası olmayı talep ettikleri anlaşıyor.

3.4. Yeni Kimlik İnşasında “Benlik”

Benlik, bireyin özvarlığı ve öz farkındalığıdır. Sosyolojik açıdan birey benliğini tanımak ve biçimlendirmek için toplumsal olana yani toplumsal dış çevreye ihtiyaç duyar. Bireyin benlik inşası, toplumla karşılaşması ve özvarlığını toplumsal olanla biçimlendirmesi ile başlar. Biçimlenen özvarlık bireyin kimliğidir aynı zamanda.

Göç hareketi ve göçmen olma durumu, bireyin benliğini değiştiren ve biçimlendiren en önemli hususların başında gelmektedir. Göç hareketi ile bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine geçen birey, bütün yaşam koşul ve standartlarının değişmesinin yanı sıra yeni karşılaştığı toplumsal çevrenin etkisi ile benliğinde de önemli değişimler yaşamaktadır.

Suriyeli Türkmen Göçmen kadınlar da Gaziantep kentine göç ettikten sonra benlik algılamalarında değişim yaşadıkları anlaşılmaktadır. Yalnız pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede iki farklı kadın benlik tipi ile karşılaşmıştır.

Suriye'deki yaşam biçimini Gaziantep'e taşıyan, evinden hemen hemen hiç çıkmayan, eşi ve çocukları ile kurduğu yaşam dünyasında sınırlı ve dış çevre ile iletişim kurmayan kadının benlik algılamasında, farklılık gözlemlenmemektedir. A1 göç eyleminden sonra ve Gaziantep'te yerleşmeleri ile birlikte maddi yoksulluk dışında yaşadığı bir değişim olmadığını “Biz devamlı evin içinde küfletle birlikteyiz. Başka eve girip çıkma, başkasına takılma öyle şey yapmayız” sözleri ile ifade etmektedir. Nedenini ise “Ne bileyim öyle işte orda da öyleydik, yalnızca akrabalara giderdik. Binde bir dışarı çıkardık” sözleri ile açıklamaktadır. A2, “Suriye'den geldikten sonrada benim için bir değişiklik olmadı”, D2 ise “ülke değişti fakat pek bir değişiklik ve farklılık yaşamadım” sözleri ile benlik algılamalarında farklılık olmadığını Suriye'de iken kendilerini nasıl değerlendiriyorlarsa aynı şekilde devam ettikleri anlaşılmaktadır. Bu katılımcıların ortak yönü evinden dışarı çıkmayan, akrabaları ile evli ve düşük eğitimli olmaları. Göç eyleminden sonra da ev içi rolleri değişmeyen ve dış çevre ile iletişim kurmayan Türkmen göçmen kadınların, göç

hareketinden ve göçmen olmanın getirilerinden etkilenmedikleri gözlemlenmektedir. A2 Gaziantep halkının Suriyeli göçmenlere olan değerlendirmelerini “...yoook, kimse ile görüşmediğim için önemsemiyorum” sözleri ile ifade ederken, aslında kimse ile iletişim kurmadığı için göçmen olmanın getirdiklerini, hissetmedikleri anlaşılıyor. Evlerinin sınırları dışına çıkmayan katılımcılar, diğer katılımcıların rahatsızlık duyduğu Gaziantep yerel toplumu ve özellikle kadınları tarafından ötekileştirilme ve dışlanmayı yaşamadıkları, dolayısı ile bundan etkilenmedikleri görülüyor. D2 göç eyleminden sonra kendi benliğinde değişim olmadığını “ülke değişti fakat pek bir değişiklik ve farklılık yaşamadım” şeklinde ifade ediyor.

Suriye’de ev sınırları içinde kalan ve göçle geldikleri Gaziantep kentinde de aynı yaşam biçimini gösteren katılımcılar, yaşam biçimlerini korudukları gibi benliklerini de muhafaza ettikleri anlaşılıyor. Onlar göçün getirisi olarak, yalnızca maddi yoksulluğu ve Suriye’deki ev standartlarının Gaziantep’te de olmaması olarak görüyorlar ve yalnızca bunları sorun ettikleri söylemlerinden anlaşılıyor. Katılımcılardan E1 göç hareketinin getirisini “Suriye’de ev kira değildi, bütün akrabalarımızla aynı şehirde yaşıyorduk. Türkiye’de ev kira ve akrabalarımızdan ayrı şehirlerde yaşıyoruz” ifadeleri ile anlatırken, göçmen olmanın kendinde hissettirdiklerini de “Zor bir durum. Suriye’de kadın çalışmak zorunda değildi çünkü yaşam ucuz idi. Türkiye’de kadın çalışmak zorundadır çünkü yaşam çok pahalıdır” şeklinde ifade ediyor. A1 ise göçmen olmanın getirisini “Göçmen olmak çok zordur yani eşyaları indir kaldır, ev bul yerleştir. Bir düzen kuramamak çok zordur... Halep’i çok özleyyoruz çok eşyamız vardı, evimiz vardı. Gelinin hep eşyaları kaldı” ifadeleri ile anlatıyor. Katılımcıların, ev eşyalarına yaptıkları vurgu onların benliklerinin ev içi rolleri ile inşa edilmiş olmasından kaynaklandığını ve ev eşyalarına eşya olmasından daha başka anlamlar yüklendiğinin göstergesi olarak okunabilmektedir.

Onlar için başka bir ülkeye göç etmek ve farklı bir toplumda göçmen olmak, maddi yoksulluk yaşamakla eş değer tutuluyor. Kadınların ev sınırları içinde bütün yaşamlarını geçirmeleri, aile içi rollerinin geleneksel oluşu, kadın kimliğinin anne ve eş olmakla sınırlı kalmasından dolayı göç hareketinden sonra yaşadıkları maddi yoksulluk ile ev standartlarının değişmesi, göçün en önemli getirisi olarak görmelerine neden olduğu anlaşılıyor. Benliklerini, geleneksel ev içi rol ve yaşam

biçimi ile inşa eden katılımcılar, Gaziantep'te de ev içi rol ve yaşam biçimlerini koruyarak benliklerini muhafaza ettikleri anlaşıyor.

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede karşılaşılan diğer benlik tipi ise göç hareketinin ve göçmen olmanın getirileri ile benimsenen yeni yaşam biçiminin etkisi ile inşa edilen benlik tipi olmuştur. Suriye'de iken ev sınırları içinde yaşayan Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, göç hareketinden sonra Gaziantep'e gelmeleri ve yerel toplumla iç içe yaşamaları, farklı yaşam biçimleri ile karşılaşmalarına neden olmuştur.

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede Türkmen göçmenlerin çoğunun, insan kaçakçıları vasıtası ile ülkeye giriş yaptıkları Türkmen göçmenler tarafından ifade edilmektedir. Türkmen göçmen kadınlar, Suriye'de iç isyanın başlamasının ardından önce öldürülme ya da fidye için insan kaçırılma olaylarının başladığını, sonrasında ise kentlerinin parça parça bombalandığını ve olayların kimin yaptığını bilmediklerini aktarmakta ve birdenbire daha önce tanınmayan grupların, birbiri ile çatışmaya girdiklerini ifade etmektedirler. Bombalamanın biteceği ve iç karışıklığın yatışacağı zannıyla, evlerinde beklediklerini ama kendi oturdukları mahallelerin bombalanmaya başlaması ile ancak yasal olmayan yollardan, insan kaçakçıları vasıtasıyla önce Kilis'e sonra da Gaziantep'e giriş yaptıklarını ifade etmektedirler.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınların iç savaşın ardından ülkelerini terk edişleri ve Gaziantep'e gelme hikâyeleri hemen hemen birebir benzerlik göstermektedir. Katılımcılardan D1, Gaziantep'e göç etmeden önceki Suriye'de yaşananları şu sözlerle ifade ediyor;

“Esad bizi devamlı bombalıyordu. Kim kimi neden vurduğu belli değildi. Düşmanın kim olduğu belli değildi. Olaylar başlar başlamaz kaçırılmalar başladı. Kimin kaçırdığını kimse bilmiyordu. Fidyeye istiyorlardı. Abim zengin olduğu için o çok fidye ödedi, sonra ‘biz fidye ödemekle baş edemeyiz en iyisi gidelim’ dedi ve bizden önce Türkiye'ye geldi, bu nedenle zenginler daha önce geldiler. Kaçırılanlar 1 ay sonra ya da 6 ay sonra farklı zamanlarda geri gönderiliyordu, kimi de hiç gelmiyordu. Savaş başlayınca ve kaçırılmalarda olunca, bizden önce çok kişi Gaziantep'e geldi. Biz onlarla irtibat halindeydik. ‘Nasıl gidilir, orada nasıl yaşanır’ diye soruyorduk? Çünkü daha önce sınırdan hiç çıkmamıştık.”

Gaziantep'e göç etmeleri esnasında yaşadıklarını ise şu sözlerle aktarıyor;

“Suriye'den yalnız eşim ve çocuklarımla geldik ama Halep bombalandığında da biz şehir merkezinde oturuyorduk, eşimin Halep'te köydeki bir akrabasına gittik. Başka akrabalarda gelmişti. Onlarla 25 kadın 25 erkek ve çocuklar hepimiz bir evde 1 ay yaşadık. Eşim benim akrabam ve gelenler her ikimizin akrabasıydı. Bir arada yaşamak çok zordu Allah'tan mevsim yazdı, kış olsaydı daha zor olurdu. Yemek temizlik çok zor oldu. Orda bombalamanın bitmesini ve eve geri dönmeyi bekledik sonra köy de bombalanmaya başlayınca gece sabaha karşı Kilis sınırından Türkiye'ye geldik. 4

çocuğumla ben yolda askere görünmeden çamurlara bata çıka sınırdan yürüdük, ayakkabımı çamurdan çıkartamadım, yalın ayak yürüyordum. Kızım bir yaşındaydı, ayağı kırıldı ve kızımınla birlikte 4 küçük çocukla sınırdan girdik. Bir Türk taksici bizi görüp durdu, bizi evine götürdü, Allah razı olsun ona ve eşine, hep dua ederim. Kadın hiç bizi sormadan evine kabul etti. Bize yemek hazırladı. Türk halkı çok iyi ve yardım seven insanlar.”

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, zorlu yolları yasa dışı aşarak, yalnızca arabalarına sığdırdıkları birkaç parça yiyecek ve giyecek, her şeylerini geride bırakarak Gaziantep’e göç etmişlerdir. Göçmen kadınların, göçün getirdiği yersiz-yurtsuzlukla, bugünlerinin zorluğu ve yarınlarının muamması içinde yeni bir yaşam, yeni bir kimlik ve yeni bir benlik kurma gayreti içinde oldukları görülmektedir. Göçmenlerin hem yerel topluma uyum sağlamak hem de gelecek yaşamlarının burada devam edeceği tasavvuru ile benliklerini yeniden biçimlendirdikleri gözlemlenmektedir. Katılımcılardan C2 Gaziantep’e göç ettikten sonra benliğinde olan değişimi şu sözlerle aktarıyor;

“Çok fark var. Suriye’den geldiğimde 13 yaşındaydım, çok değiştim, kendimi çok geliştirdim. Bu dünya da kadının çok güçlü olması gerektiğini öğrendim, kadın güçlü olmalı ve kendi ayakları üzerinde durmalı, kimseye muhtaç olmamalı ne annesine ne babasına ne de eşine. Suriye’de bir kız çocuğuydum 13-14 yaşındaydım ve kendimi hiç geliştirmemiştim. Buraya gelince de yeni arkadaşlıklar edindim, ablam abim üniversite okudular, bende okudum, derslere girdim, çalıştım, kendimi geliştirdim ve güçlü bir kadın oldum.”

C2 benliğinin yeniden biçimlenmesinin nedenini ise göçten sonra yaşadığı Gaziantep’te gördüğü kadınlar olduğunu, şu sözlerle vurguluyor;

“Bizimkiler Suriye’de çok ezilirlerdi, kadının hakkı pek yoktu ama buraya gelince baktım ki; erkek ve kadının eşit olduğunu gördüm ve bende buradaki kadınlar gibi güçlü olmak istedim, Elhamdülillah öylede oldum ve bu benim kendi başarım.”

D1 ise Gaziantep’e geldikten sonraki benliğinde olan değişimi şu sözlerle aktarıyor;

“Yüzde yüz değişti. Orda hür bir insan değildim. Hür değil demek yani eğer okumuşsan devam edebilirsin, okumamışsan otur evinde evinin kadını ol demek. Ben liseye kadar okudum, liseden sonra evlendim. Evimin kadını oldum. Evimin kadını ol demek çocuk doğur çocuğa bak demek. Suriye’den buraya geldikten sonra sanki hayata sıfırdan başladım, okudum, çocukların geleceği için çalıştım. Burada çok şükür çalışıyorum, ayaklarımın üzerinde duruyorum, çocuklarıma ve eşime desteğim ve bunları yapabiliyorum.”

C1 ise göçten sonra benliğinde yaşadığı değişimi şu sözlerle ifade ediyor;

“Gaziantep’e geldikten sonra bende çok farklılıklar oldu. Halep’ te iken kendime hiç güvenim yoktu, burada kendime güveniyorum. Düşündüklerimi rahatlıkla söyleyebiliyorum, orada rahat konuşamıyordum, susmak zorundaydım, söylediklerimin ayıp olarak yargılanmasından çekiniyordum. Burada konuşmam gerektiğini öğrendim, hakkını aramak için konuşmanın gerektiğini yoksa hakkımı alamayacağımı öğrendim. Burada öz güvenim çok gelişti, Suriye’de tek başıma evden çıkamıyordum, burada her şeyimi tek başıma yapıyorum, orada kızların tek başına gitmesi çok ayıplanırdı. Orada toplumun çok büyük bir baskısı vardı, ayrıca orada herkese çok güvenirdim, herkesin

çok iyi niyetli olduğunu zannederdim, Buraya gelince herkesin maskesi düştü gerçek yüzü ortaya çıktı. Şimdi herkesin analizini rahat yapabiliyorum, insanları rahat tanıyorum ve yanılmıyorum. Burada çok kişiyle karşılaşmam, tanımam, çok kişiyle iletişim kurmam insanları daha iyi tanımama neden oldu. Tanıştığım insanları artık daha rahat analiz edebiliyorum. Burada insanlardan çok hayal kırıklığı ve üzüntü yaşadım.”

Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, Suriye’de iç savaşın biranda oluşması ve hemen büyümesi, arkasından ülkelerini terk etmeleri ve yaşadıkları maddi-manevi yoksulluk ve yoksunluk durumu, onları ruhsal anlamda zorlarken, benliklerini yeniden inşa etmelerini zorunlu kıldığı görülüyor. Göçten sonra yeniden yaşama başlama, iyi bir gelecek kurma ve yerel topluma uyum sağlama istek ve amaçları benliklerinin yeniden inşasına neden olan sebepler olduğu anlaşılıyor.

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede Suriyeli Türkmen göçmen kadınlarda iki farklı benlik tipi olduğu görülüyor. Gaziantep’te evinin sınırları dışında hiç çıkmadan, olabildiğince dış çevreden izole yaşayan kadınlar, Suriye’deki yaşam biçimini koruyarak, bir erkeğe “eş” ve çocuklarına “anne” olma geleneksel rollerini koruyan ve dolayısı ile önceki benliğini muhafaza eden kadınların olduğu görülmektedir. Bu kadınların dışarıdaki topluma kapılarının kapalı olmasından dolayı göç olgusunun ve göçmen olmanın hemen hiç getirileri ile karşılaşmadıkları ve dolayısı ile zorluklarla da yüzleşmedikleri söylemlerinden görülmekte, netice olarak da benlik algılamalarında bir farklılık yaşamadıkları anlaşılmaktadır.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlarda görülen diğer benlik tipi ise; göç olgusu ve göçmen olmanın ağır şartları ile yüzleşen, kendilerine yeni bir yaşam biçimi kurma, topluma uyum sağlama ve daha iyi standartlara sahip, gelecek inşa etme amacıyla şekillenen benlik tipidir. Bu kadınlar Suriye’de iken yüz yüze oldukları aile, akraba ve toplum baskısı altında yalnızca “eş” ve “anne” olma geleneksel rollerini yaşamak istemeyip, özgüvenli, bağımsız, kendi kararlarını alan, çalışan, okuyan ve kendi tabirleri ile kendi ayakları üzerinde duran kadın olmayı istemektedirler. Göçten sonra yaşadıkları Gaziantep toplumunda gördükleri “güçlü kadınları” rol model aldıkları ve onlar gibi olmayı istediklerini söylemlerinde belirtmektedirler. Evin sınırları içinde kalmayan, yerel toplumla iletişim halinde olan kadınlar, yeni benliklerini “güçlü kadın” olma formuyla biçimlendirdikleri anlaşılmaktadır.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınların söylemlerinden Marksizmin “birey toplumsal üründür” vurgusunu teyit etmek mümkündür. Toplumla karşılaşan ve iletişim kuran Türkmen göçmen kadınların benliklerinde, dolayısı ile kimliklerinde

önemli değişimler yaşarlarken, toplumla karşılaşmayan ve iletişim kurmayan kadınların ise önceki benliklerini muhafaza ettikleri görülmektedir.

3.5. Yeni Kimlik İnşasında “Özgürlük” ve “Tüketim”

Kimlik, bireyin ontolojik ihtiyacından ileri gelen ve bireyin toplumsallaşması yani “öteki” ya da “diğeri” ile karşılaşmasından itibaren inşa ettiği ürünüdür. Kimlik, bireyin toplumsal alana adaptasyon becerisi iken topluma uyum sağlama ve toplumsal alanda görünür olmasını sağlayan yegâne icattır. Bireyin toplumsal koşulları devamlı değişim gösterdiğinden kimliğinin inşa etme süreci de o nedenle süreklilik gösterir. Bu nedenle kimlik inşası, dinamik olgudur.

Göç hareketi ile toplumsal çevresini tamamen değiştiren göçmen bireyler, yeni toplumsal koşullara uyum sağlamak ve yeni yaşam biçimlerine öncelikli olarak kimlikleri ile yön vermek amacıyla, kimliklerini yeniden inşa etmek yoluna giderler. Kimlik inşası bireyin gönüllü olarak katıldığı bir eylem olabileceği gibi toplumsal koşulların ve toplumsal iktidarın zorlaması ile de zorunlu olarak katıldığı bir süreçtir.

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede, kadınların üzerinde durduğu önemli bir husus da devletin kendilerine sağladığı “özgür” ortam olduğudur. Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, devletin kendilerine özgür ortam sağladığını ve bu sayede kendilerini keşfettiklerini, Suriye’de gerçekleştirmesi asla mümkün olmayan isteklerini, burada gerçekleştirebildiklerini ve yapabildiklerini aktarmaktadırlar. C1 Gaziantep’e geldikten sonra devletten gördüğü özgür ortam ve kendisinde yarattığı değişimi şu sözlerle ifade etmektedir;

“Bize bu devlet (Türkiye) özgürlük, ifade özgürlüğü, düşünce özgürlüğü rahatça yaşamamıza o kadar çok olanak verdi ki biz bu yüzden Suriye devletinden bu devlete çok daha bağlı olduk, ben öyle düşünüyorum. Burayı da oradan daha çok seviyorum. Çünkü gerçek Ben’i ben burada gördüm. Devlet bize bu kadar imkân sağlamasaydı ben bugün bu durumda olmazdım.”

C2 ise, göç hareketinden sonra geldiği Gaziantep’te devletin kendilerine sağladığı özgürlüğü şu sözlerle aktarmaktadır;

“Suriye’de çok baskı altındaydık, Türkiye’ye gelince halktan yine baskı gördük ama Türkiye devleti tam aksine bize özgürlük sundu, her şeyi konuşma, istediğin gibi düşünme özgürlüğü verdi. Suriye’de öyle değildi, orda sessiz konuştuk, konuşmalarımızın başkaları tarafından duyulmasından çekinirdik, çocuklar bile rahat konuşamazdı.”

C2, “burada kendimi buldum ve güçlü kadın oldum” ifadeleri ile özgürlüğün yeni kimlik inşasında ona değer kattığını ve geleneksel açıdan “birilerinin bir şeyi” olarak yaşamaktan ziyade birey olmayı öğrendiğini ifade etmektedir.

D1 ise yine devletin kendilerine özgürlük verdiğini “Burada Türk devleti bize özgürlük verdi, bize sahip çıktı, Suriye devletinin şimdiye kadar yapmadığını bize yaptı” sözleri ile ifade etmektedir. D1, otokratik rejim ve toplumsal baskı altında yaşayan ve yalnızca ev içi rolleri üstlenebilen bir kadın göçmenin başarısı olarak “hayata sıfırdan başladım, okudum, çocukların geleceği için çalıştım. Burada çok şükür çalışıyorum, ayaklarımın üzerinde duruyorum” sözleri ile Gaziantep’te gerçekleştirdiklerini aktarmaktadır.

C1 devletin, kendi ve kendi gibi olan bütün Türkmen göçmen kadınlara sunduğu özgürlüğün, güvenlik ve hak arama hususlarında, devletin kurumlarınca yanında olmalarında da kendini gösterdiğini şu sözlerle ifade etmektedir;

“Halkının kötü olması, halkının misafirperver olmaması hiç önemli değil, önemli olan devletin kapılarını bize açmasıydı, bu çok çok çok büyük bir şey, biri bize bir şey yapsa hemen devlete gidip şikâyet edebiliriz ve devlet hemen hakkımızı aramaya başlıyor. Biz hakkımızı arayabiliyoruz ve devlet de arkamızda duruyor, haksız olduğumuzda da gerekçelerini sunarak bize anlatıyorlar, bu da çok güzel bir şey.”

Her ülke vatandaşının ihtiyaç duyduğu gibi göçmenlerin de adalete her şeyden daha çok ihtiyaç duyduğu görülüyor. Gaziantep’e geldikten sonra devletin kurumlarınca onlara adil olması ve hak aramalarına imkân vermesi, Türkmen göçmen kadınların yeni kimlik inşasına önemli katkılar sağladığı anlaşıyor. Devletin aynı zamanda kendilerine sunduğu özgür alanda eğitim almalarına, meslek edinmelerine ve çalışmalarına imkân vermesi ve hatta teşvik etmesi Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, yeni kimlik inşasına etki eden önemli etmenler olduğu görülüyor. D1 bu nedenle de “Suriye’de iken böyle yaşayacağım ve bunları yapacağım hiç aklıma gelmezdi, rüyamda görsem hemen kendimi uyandırır, kalk bu rüya derdim” sözleri ile özgürlük altında yapabildiklerinin, kendi için önem ve değerini vurgulamaktadır.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, Suriye’den Gaziantep’e geldikten sonra daha önce yaşamadıkları kadar yaşadıkları yoksulluğa içerlerken ve sonrasında da daha önce hiç yaşamadıkları kadar burada yaşadıkları özgürlüğü, yoksullukla tartıyorlar. Katılımcıların, ucunda yoksulluk olsa da özgürlüğü tercih ettikleri,

söylemlerinden anlaşılıyor. D1 Gaziantep’e ilk geldikleri zaman yaşadıkları yoksulluğu şu sözlerle aktarmaktadır;

“İlk geldiğimde pencerelerin üzerinde hep kiralık yazısı vardı, ona çok şaşırmıştım. Kimsenin evi yok herkes kirada yaşıyor diye düşündüm. 70 yaşındaki komşum bile kirada yaşıyordu ve bir evi yoktu. Halep’te herkesin evi vardır, çok nadiren insanlar kirada otururlar. Eşime de ilk geldiğimiz zamanlar bunu sordum ‘her yerde kiralık yazısı var burada kimsenin evi yok galiba’ dedim. Sonra bir süre burada yaşayınca burada geçinmenin Halep’ten daha zor olduğunu gördüm. Burada her şey çok pahalı, insanların geçinmek için karı-koca çalışması ve çok çalışması gerekiyor. Elektrik su faturası çok pahalı, biz Halep’te yılda 2 defa elektrik su faturası öderdik o da çok düşük miktar olduğu için 6 ay biriktirip öyle öderdik. Her ay kira, elektrik ve su faturası ödemek çok zor geldi, buna alışmak çok zor oldu. Kirayı ve faturayı ödediğimiz ilk hafta rahat ve huzurlu oluyorduk, sonraki kalan haftalar kira ve faturaları nasıl ödeyeceğimizi kara kara düşünüyorduk. Burada bu şekilde yaşamaya alışmak zor oldu fakat yine de alıştık.”

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede, göçmen kadınların Gaziantep’e geldikten sonra neredeyse aynı derece yoksulluğu yaşadıkları ve yerel halktan çoğu insanın kirada oturmalarına, her ay düzenli gelen elektrik, su ve gaz faturalarına şaşırdıkları görülmektedir.

D1 Gaziantep’e ilk geldiğinde Suriye’de hiç rastlamadığı şekilde binaların üzerinde asılı olan kiralık yazıları ve sonrasında her ay düzenli gelen yüksek faturalara şaşırmanın ve alışmakta zorluk çekmenin yanı sıra dikkatini çeken diğer ayrıntı ise burada gördüğü özgürlük ortamı olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir;

“Ama burada yaşam pahalı olsa da özgürlük var. Suriye’de yaşam ucuzdu ama özgürlük yoktu. Ben pahalı ama özgür olan burada yaşamayı tercih ederim, önemli olan özgürlük. Orada evimiz vardı, geçinmemiz iyiydi ama özgür değildik.”

B1 ise Gaziantep’te devletin onlara sunduğu özgürlükten memnun olduğunu sözleri ile ifade ederken, kira ücretlerinden ve yüksek gelen faturalardan şikâyet eden göçmen kadınları ise “Esad’ı sevmekle” yani otokrasiyi ve baskıyı sevmek ve olumlamakla suçluyor. B1, göçmen kadınların yüksek buldukları faturalara yakınmak yerine, kendilerine verilen özgürlüğe memnuniyet duymaları gerektiğini şu sözlerle aktarmaktadır;

“Türkiye’nin pahalı olduğunu söyleyenler, genellikle Esad’ı sevenlerdir. Geçen gün komşum ‘Suriye buradan ucuzdu’ dedi. Onların yalnızca samanı eksik, yine de buranın pahalı olduğunu söylüyorlar. Suriye ucuzdu ama geliri de çok azdı. Bir öğretmen 2000 lira hayatta almazdı. Ancak sizin parayla 500 lira alırdı. Beşşar’ı sevenler ‘biz orda daha rahattık’ diyorlar, hiç de rahat değildik. Orda ifade özgürlüğümüz yoktu.”

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, kendilerine sunulan özgür ortamda eğitimlerine devam ederek, çalışarak ve daha önce yapamadıklarını yapma serbestliği bularak, yeni kimliklerini inşa ederlerken, dikkat çeken diğer bir hususta tüketime yönelmeleridir. Gaziantep yerel halkı tarafından dikkat çeken ve eleştirilen,

Suriye'den gelen göçmenlerin önemli oranda alışveriş yapmaları ve dolayısı ile tüketime yönelmeleri olmaktadır. Katılımcılara, yerel halkın kendilerinin fazlaca tüketim yaptığını ve bunun eleştirildiğini ifade edip, tüketime yönelmelerinin nedeni sorulduğunda B1, “Orada insanların üzerinde çok baskı vardı. Burada baskı yok özgürlük var, o yüzden insanlar istediği gibi geziyorlar” şeklinde yanıtlamaktadır.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, Suriye'de özgür olmadıkları için çarşı-pazar gezemediklerini ifade etmektedirler. Göçten sonra geldikleri Gaziantep'teki özgür ortamda, şehir sınırları içinde olmak kaydı ile istedikleri gibi gezme serbestliğini bir anlamda özgürlüğünü bulduklarını, bu nedenle de rahatlıkla çarşı-pazar gezebildiklerini ifade etmektedirler. B1 Suriye'de iken ev sınırları dışına çıkmanın güçlüğü ve burada yaşadıkları özgürlüğü şu sözlerle açıklamaktadır;

“Orda dolmuşa, otobüse binmezdik. Nereye gidilecekse taksiyle giderdik. Bir de taksiye binerken de mutlaka yanımızda erkek olacaktı. Erkek küçük olursa da olmaz, büyük olacaktı, 18 yaşından büyük olacaktı. Büyük erkeklerle taksiye binebilirdik. Yoksa laf olurdu. Burada her şeye alıştık. Minibüse binip ‘Şoför abi bizi konağa bırak diyoruz.’ O’ da götürüyor. Burada gözümüz açıldı.”

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede, Suriyeli Türkmen göçmen kadınların yüksek alıveriş yapmalarının ve tüketime yönelmelerinin nedenini, Gaziantep'te buldukları özgür ortama bağlarken, mülakat derinleştğinde ise özgürlüklerinin bugünleri ile kısıtlı olduğunu ama yarınlarının ne olacağını hiç bilmediklerini aktarmaktadırlar. Bilinmeyen yarının, onlarda kaygı yarattığını ve bugünlerini ise içinde bulundukları özgür ortamdan faydalanarak, diledikleri gibi geçirmek istedikleri anlaşılmaktadır.

Pilot inceleme sırasında görüşülen Türkmen göçmene, Gaziantep yerel halkı tarafından, Suriye'den gelen göçmenlerin çok tüketim yaptıklarını belirttiklerini ve halkın bu durumu eleştirdiği ifade edildiğinde, Türkmen göçmen nedenini şu sözlerle aktarıyor;

“Biz Suriye'de hiç özgür değildik, lisede okula giderken ve okuldan çıkarken dahi bahçede askerler olurdu. Bazen askerler istedikleri kimseyi hiç sebep aramadan okul bahçesinde döver, bazen de hiçbir sebep söylemeden karakola götürürdü. Karakolda her türlü dayak ya da işkence yapıldı. Bazen 3 gün, bazen 3 ay sonra yani kendi istedikleri zaman, götürülenler eve gönderilirdi, bazıları ise hiç gönderilmez karakolda kaybolurdu. Babalar bile çocuklarının ne olduğunu karakola gidip soramazlardı, çünkü onlarda günler ya da aylarca işkence edilip sonunda öldürüle bilirdi, aileleri korunmasız kalabilirdi. Bu yüzden de askerin karakola götürdüğü çocuğunu, kimse karakola gidip aramazdı. Şimdi ise biz burada özgürüz ve gerçekten özgürüz ama bugün özgürüz. Yarının ne olacağını bilmiyoruz. Belki bizi Esad'a verecekler ve Esad hepimizi öldürecek. Yarını bilmediğimiz için bugünümüzü istediğimiz gibi geçirmek istiyoruz. Bu nedenle de siz çarşıda, alışverişte çok Suriyeli göçmen görüyorsunuz. Mesela ben de

araba almak için para biriktiriyorum, araba alıp istediğim yerlere gidip gezmek istiyorum.”

Katılımcılardan C1 ise göçmenlerin, fazlaca tüketime yönelmelerinin nedenini şu sözlerle aktarıyor;

“Suriyelilerin daha fazla alışveriş yapması, bugünleri olup yarınlarının olmamasından kaynaklanıyor çünkü onların yarınları daha önce yıkıldı ve yeniden yarın planı yapmıyorlar, yeni yarınlarının da yıkılıp altında kalmaktan korkuyorlar. Bizlerin yarını değil yalnızca bugünü var, bugün varsa yer içeriz yarın yoksa ‘Allah Kerim’ deriz. Gelecekle ilgili hayal kurmak umutlu olmayı gerektirir ve yarın için hiçbir umudumuz yok.”

Katılımcıların söylemlerinde, bugünlerinin özgür olduğunu ve her türlü soruna rağmen bunun kendilerini mutlu ettiğini ama yarınlarının olmamasından dolayı umutsuz olduklarını ifade ediyorlar. Yarını olmayan ve yarınsızlığın umutsuzluğunu ve üzüntüsünü yaşayan Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, bugünlerini daha fazla ve daha fazla yaşama gayreti içinde oldukları anlaşıyor. Bugünün daha fazla yaşamalarını sağlayan ise daha fazla tüketim oluyor. Göçmen kadınlar fazla tüketerek bugünü yaşıyor, daha fazla tüketerek yarınlar satın alıyorlar. Kimlik inşasının devamlılığı tüketimle sağlanıyor, geleceklerini tüketimle, sanal olarak inşa ediyorlar.

Baudrillard tüketimi açıklarken eşya ve nesne ayırımına başvuruyor. Ona göre birey, yalnızca doğal antropolojik gereksinimleri karşılamak amacıyla eşya ya da meta sahiplenmez, toplumsal ve politik işlev yüklenen nesneyi sahiplenme yoluna gider. Baudrillard, saf doğal ihtiyaçları karşılayan eşya olamayacağını, bireyin ve toplumun farklı farklı anlamlar yüklediği nesnenin olduğunu ifade etmektedir. Nesnenin, bir kullanım değeri ve simgesel değiş-tokuş değeri olduğunu açıklamaktadır. Birey, herhangi bir nesneyi ihtiyaç duyduğu için kullandığını varsaysa da asıl olarak nesnenin, toplumsal politik değerinden de faydalanmak için kullanır. Yani birey, nesneyi faydacı özelliklerinden dolayı değil göstergeleşen değiş-tokuş değeri nedeniyle kullanımına gider. Bu yüzden Baudrillard, tüketimi ideolojik bulur (Baudrillard, 2009: 1-4).

Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, alışveriş esnasında aldıklarının yalnızca antropolojik ihtiyaç malzemesi olmadığını, katılımcıların “bugün özgürüz ve yarınımız yok, bugünü istediğimiz gibi yaşamak istiyoruz” söyleminden anlaşılmaktadır. Katılımcıların, bugünün özgürlüğünü alışveriş ile ödüllendirirken

yarının yokluğunu tüketimle simüle etme gayreti içinde oldukları anlaşılmaktadır. Katılımcıların ifadeleri, Baudrillard'ın bireyin nesne tüketimini ideolojik nedenlerle ve göstergeleşen değiş-tokuş değeri nedeniyle nesneye sahip olunmak istendiği söylemi ile örtüşmektedir.

Katılımcıların özgürlük vurgusunda dikkat çeken bir ayrıntıda; devletin kendilerine özgürlük sunmasına karşın, Gaziantep yerel halkının onlara baskıcı bir tutum sergilemesini ifade etmeleri oluyor. C1, devletin kendilerine özgürlükçü ama halkının da baskıcı tutumunu şu şekilde açıklıyor; “Halkının kötü olması, halkının misafirperver olmaması, hiç önemli değil. Önemli olan, devletin kapılarını bize açmasıydı, bu çok çok çok büyük bir şey.” C2 ise “Suriye’de çok baskı altındaydık, Türkiye’ye gelince halktan yine baskı gördük ama Türkiye devleti tam aksine bize özgürlük sundu” ifadeleri ile devletin kendilerine özgür ortam sunduğunu ancak Gaziantep halkının tam aksine kendilerine Suriye otokrasisi kadar baskı uyguladığını belirtmektedir.

Devlet, kendi halkına rağmen Suriyeli Türkmen Göçmen kadınlara “özgürlük” sunduğu gibi, Gaziantep halkının da devletine rağmen Suriyeli Türkmen göçmen kadınlara baskı uyguladıkları sonucu, katılımcıların söylemlerinden ortaya çıkıyor. Devlet, kendi halkına rağmen göçmenlere özgürlük vermesi, bugünlerini özgürce yaşamalarına olanak sağlamasının yanı sıra göçmenlere “yarın” vermemesi, verilen özgürlüğün sorgulanmasına neden oluyor. Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede, devletin göçmenlerin yarınlarını garanti etmemesine karşın, vaat dahi etmemesi, Türkmen göçmen kadınlar tarafından eleştiriliyor. Devletin belki de siyasi, politik ya da ekonomik kaygılar nedeniyle bu garantiyi vermediğini ifade ediyorlar.

Kendilerine yarın vermeyen özgürlük gerçek özgürlük müdür? Bauman, özgürlüğün birey ya da toplumlarca “bir kurumun, bir şehrin veya bir mülkün ayrıcalıklı haklarına sahip olmakla eşdeğer tutulduğunu” ifade etmektedir (Bauman, 2018: 18). Bauman’a göre; birey ya da toplumlar için özgürlük, bazen bir şeylerden ayrı tutulmak, bazen de başkalarından ayrı tutulmak yani kendilerine ayrıcalık gösterilmesi anlamına gelmektedir. Bauman, özgürlüğün toplumla alakalı bir ilişkiyi işaret ettiğini savunmaktadır ancak bu ilişki zıt olan bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Bauman’a göre; bireyler, seyahat, eğitim, sağlık ya da başka bir şeyde hak talebinde bulunuyorsa, toplumda bu haklardan mahrum bırakılan yahut kendi

rızası ile vaz geçmiş bireylerin olduğunu işaret ettiğini belirtmektedir (Bauman, 2018: 18). Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, Bauman'ın belirttiği gibi özgür olmak için Gaziantep halkının sahip olduğu ayrıcalıklara sahip olmak ve diğer göçmenlerden özellikle Suriyeli Arap göçmenlerden ayrı tutulmak istemektedirler.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınların devletin kendilerine özgür ortam sağladığını ancak halkın kendilerine karşı baskıcı tutum sergilediğini belirtmeleri Bauman'ın üzerinde durduğu “panoptikon” metaforu ile örtüştüğü görülmektedir. Bauman, panoptikon'u “modernitenin ıslah edici gücü” olarak ifade etmektedir (Bauman, 2018: 20).

Bauman'ın “Özgürlük” adlı eserinde yer verdiği panoptikon, İngiliz filozof ve toplum kuramcısı olan Jeremy Bentham tarafından tasarlanan hapisane modelidir. Panoptikon kelime anlamı olarak “bütünü gözlemlemek” anlamındadır. Hapishane birkaç katlıdır ve katlar halka şeklindedir, halkanın ortasında mahkûmlardan gizli tutulmuş gözetleme kulesi vardır. Mahkûmlar tek hücreli odalarda tutulur ve odalarda dışarıya bakan birer pencere bulunur. Panoptikonun bu şekilde inşa edilişindeki amaç, mahkûmun hücre içinde saklanamaması ve pencereden sızan ışığın, gözetleme kulesindeki nöbetçilere, mahkûmun silüetini izleme imkânı vermesidir. Bentham kuramında, mahkûmların hapishanenin inşa modelinden dolayı, devamlı davranışlarını kollamak durumunda kaldıkları belirtilmektedir. Çünkü mahkûm, hücrelerinde gizlenemediği gibi nöbet kulübesini de göremediğinden ne zaman izleneceğini bilemediğini ve devamlı temkinli olmak zorunda kaldığını ifade edilmektedir (Bauman, 2018: 20).

Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, devletin kendilerine özgürlük sağlamasına rağmen toplumsal baskıya maruz kaldıklarını belirtmeleri üzerine, yerel halkla ortak kullandıkları kamusal alanların, panoptikon işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Göçmenlerin kamusal alana yani ev sınırları dışına çıktıkları anda toplumun göz hapsine tutuldukları görülmektedir. Aslında bütün katılımcıların, kiracısı oldukları ev sahipleri ve komşuları tarafından da irdelendiklerini ve onların kötü sözlerine muhatap olduklarını ifade etmeleri, panoptikonun yalnızca kamusal alanda değil ev sınırları içinde de varlık gösterdiği anlamına gelmektedir. Devletin onlara sunduğu özgürlük, eğitim alma, çalışma, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve serbest dolaşım gibi haklar, bir taraftan da mahkûmların hücrelerinin penceresinden sızan ışık görevi gördüğünü söyleyebiliriz. Çünkü devletin onlara tanıdığı her

özgürlük hakkını kullandıklarında, toplumun göz hapsine girmiş bulunuyorlar. Toplum, onları kendi değer yargıları ile ölçüp-biçip, yargılayıp ve sonra da yaftalıyor. Resmi otoritenin kendilerine sunduğu özgürlük, onları toplumun pençesine kaptırıyor, otokrasinin şartlarını bu kez devlet değil toplum icra ediyor.

Göçmenler, gelecek kaygılarını ve maruz kaldıkları toplumsal baskının, devletin kendilerine “vatandaşlık” vermesi ile çözümleneceğine inanıyorlar. Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede bütün göçmen kadınlar, vatandaşlık isteklerini ifade etmektedirler. C1, “devlet bize vatandaşlık vermediği gibi bununla ilgili bir planı olduğunu da görmüyoruz” ifadeleri ile devletin kendilerine vatandaşlık vermelerini ya da en azından bunu vaat etmesini istedikleri ve bekledikleri anlaşılmaktadır. Onlar için vatandaşlık almak, yerel toplumla aynı haklara sahip olmanın ötesinde toplumsal baskıdan kurtulmak, panoptikonun dışına çıkarak özgür olmak ve yarınlara sahip olmak anlamlarına geldiği görülmektedir.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, devletin bugünleri için sunduğu özgürlük ortamında ve toplumsal panoptikonun ağırlığı altında yeni kimliklerini inşa etmekte olduklarını, sahip olamadıkları yarınlara yani geleceklerinin eksikliğini ise çarşı-pazarda yaptıkları tüketim ile örtbas etme yoluna gittikleri anlaşılmaktadır. Bugün inşa ettikleri yeni kimliklerinin devamlılığı için devletin kendilerine vatandaşlık vermesinin gerekliliğine inanmakta, Suriye’de kendilerine verilmeyen özgürlüğü veren sığındıkları devletin, vatandaşlık ayrıcalığını da bir gün vereceğini umut etmektedirler.

3.6. Yeni Kimlik İnşasında “Aidiyet”

Birey, bir ulusa, etnisiteye, cinsiyete, kültüre ya da sosyal gruba kimlik üzerinden aidiyet bağı gösterir. Aidiyet bağı, bireyin kendisini kimlik üzerinden ifade etmesine ve tanımlamasına olanak sağlar. Kimliği birey için önemli ve değerli kılan, kimliğin işaret ettiği değerlere aidiyet bağı ile bağlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bireyin herhangi bir toplum, etnisite, din ya da kültür içinde doğması, onun o toplumun, etnisitenin, ulusun, dinin ya da kültürün kimliğine sahip olacağı anlamına gelmez. Birey ancak aidiyet kurarsa toplumun ya da etnisitenin ya da ulusun kimliğini kazanır.

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, Gaziantep'e göç etmelerinden sonra yeni aidiyet bağları ile yeni kimlik inşa sürecine girdikleri görülmektedir. Göç sebebi ile ikamet ettikleri Gaziantep'te, yerel halkla birlikte bugünü yaşamak ve Suriye'ye dönmek istemediklerinden Gaziantep'te gelecek inşa etmek amacıyla hem Gaziantep yerel toplumunun hem de Türkiye devletinin değerlerini benimsedikleri ve aidiyet bağı kurdukları görülmektedir.

Katılımcıların söylemlerinden, Türkiye'yi anavatanları olarak gördüklerini ve kendilerini Gaziantep'e ait hissettikleri anlaşıyor. C1, "Savaştan kaçıp sevinerek Türkiye'ye geldik, anavatanımıza gidiyoruz, dedik... Biz Türkmenler bu devleti ve ülkeyi kendi devletimiz ve vatanımız olarak görüyoruz" sözleri ile Türkiye'yi anavatanları olarak gördüklerini, dolayısı ile devletin ve ülkenin temsil ettiği değerlere aidiyet bağı ile bağlandıklarını ifade etmektedir. D1 ise "kendimi bu devlete, bu vatana ait görüyorum" sözleri ile Türkiye devletine ve ülkesine aidiyet kurduğu görülüyor. Katılımcılardan E1 ve E2 ise "kendimi Gaziantep'e ait hissediyorum" sözleri ile Gaziantep ve toplumuyla aidiyet kurdukları anlaşıyor.

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, Türkiye devletine bayrak ve askerlik üzerinden aidiyet bağı kurdukları görülmektedir. Bayrak, bir devleti ulusu, tarihi, kültürü, dini ve dili üzerinden topyekûn olarak temsil ve sembolize eder. Herhangi bir ülkenin bayrağı ile aidiyet kurmak, o ülkenin ulusunu, dilini, dinini, tarihini ve kültürünü de benimsemeyi ve içselleştirmeyi gerektirir. Bayrağın temsil ettiği tüm değerlerin benimsenmesi arkasından itaati getirir. Bayrak bir devletin ve ulusunun kimliğidir. Bayrakla aidiyet kuran birey ya da toplumların, bayrağın sembolize ettiği tüm değerlere itaat etmeleri zorunludur. Birey ya da toplumsal gruplar, kültür, din, cinsiyet ya da ulus gibi herhangi bir kimliğe aidiyet bağı kurduklarında, aidiyetin gerektirdiği itaati ve arkasından gelen rolleri yerine getirmekle yükümlüdürler. Bu nedenle kimlik inşası gibi aidiyette dinamik bir olgudur.

D1, "Ben bu devletin ve bu bayrağın altında yaşamaktan çok gurur duyuyorum. Evimde dev gibi bir Türk bayrağı var, duvara astım, çocuklarım her gün onu görerek büyüyor" sözleri ile göçle geldiği devlete duyduğu sevgi ve bağlılığı, evine astığı Türk bayrağı ile alenileştirdiği görülüyor.

Türkiye devletine duydukları sevgi ve bağlılığı bayrak üzerinden sembolleştiren Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, erkek çocuklarının ve erkek kardeşlerinin askere gitmek istediklerini ifade ediyorlar. D1 “Üç oğlum var, onların bu devlete asker olmasını çok isterim, onların bu devlet için askere gitmesi benim için büyük onur. Büyük oğlum, ‘anne keşke hemen bize vatandaşlık verseler de askere gitsem’ diyor, büyük oğlum 19 yaşında” sözleri ile göçmen kadınların bu ülke ve devletine aidiyet kurdukları ve itaat ettiklerinin yanı sıra aidiyet ve itaatin bedelini de askerlik olarak ödemek istedikleri görülüyor. Çünkü asker olmak, bir ülkenin vatandaşı ve ulusunun bir ferdi olarak, fert ve vatandaşlığın bedelini gerektiği zaman ölümle, şehit olmakla ödemek demektir. Asker, devleti ve ulusu için ölümü göze alan, kahraman olan kimsedir. Katılımcılar, bu ülke ve devleti için asker olmayı yani gerektiği zaman ölmeyi istedikleri anlaşıyor.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, ülkeye ve devlete bağlılıklarını ve itaatlerini askerlik üzerinden gösterme nedenini C1 şu ifadelerle açıklamaktadır;

“Türkiye’de askerlerin çok fazla kıymeti ve ağırlığı var, Suriye de askerlere bu kadar kıymet verilmez. Biz de buna çok hayranız belki de Türkiye’de en çok hayranlık duyduğumuz şey budur, askerine çok değer vermesi, erkek kardeşlerim bu nedenle asker olmayı çok istiyorlar.”

Türkiye’de toplum içinde genel olarak askerlik görevinin, her vatandaşın ülke için yerine getirmesi gereken, çalışmak, üretmek, eğitilmiş olmak, insan haklarına saygılı olmak ve yasalara uymak gibi birçok görevden üstün tutulduğu görülmektedir. Toplumsal olarak askerlik görevinin yerine getirilmiş olması, iyi bir vatandaş olmak, ülkeyi sevmek, değerlerine sahip çıkmak ve ülkenin ilerlemesi için çalışmak gibi ülke için yapılabilecek her şeyin yerine getirilmiş olduğu kanısı hâkimdir. Bu yüzden toplum içinde, abartılı asker uğurlama eğlenceleri, askerlik yapanların bitmeyen askerlik anıları, askerliğini yapmayan erkeğe iyi gözle bakılmaması ve askerliğini yapmayan erkeğin evlenmesinin doğru bulunmaması, iş verilmemesi gibi durumlar genel olarak yaşanmaktadır.

Toplumsal yargı, devlet olmak ve de ulus olmak için en önemli bedel olarak asker olmayı biçmiştir. Bu nedenle askerlik, bütün görev ve sorumlulukların önüne konulmuştur.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, Türkiye’ye bağlılıklarını askerlik üzerinden göstermek, ferdi olmayı istedikleri toplumun, hassasiyetini paylaşmak ve bu paylaşım ile toplumla kaynaşmak istemektedirler. Onlar bu ülkenin ve toplumun

parçası olmanın en önemli bedelinin askerlik olduğunun farkındalar ve onlar bu bedeli yerine getirmek istemektedirler. Asker olma bedelinin, onları bu ülkenin kopmaz bir parçası yapacağı inancında oldukları anlaşılmaktadır.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, Suriye’de küçük bir azınlığın tahakkümü altında uzun süre yaşamaları, otokratik rejimin kendilerini kolay gözden çıkarılacak insan yığını olarak görmesi ve muamele etmesi nedeniyle Türkmen göçmen kadınlarda, Suriye için ulus ve vatan-yurt bilincinin oluşmadığı görülmektedir. Bu nedenle de kendilerine iç savaşta kapılarını açan, sığınma hakkı veren ve özgür alanlar sağlayan Türkiye ile aidiyet kurmalarının kolaylaştığı görülmektedir. Türkmen göçmen kadınların, askerlik ve bayrak vurgusu aynı zamanda onların devlete duyduğu minnettarlığın göstergesidir.

Türkmen göçmen kadınlar, Suriye’den bahsederken yurtları olarak değil sadece evlerini ve eşyalarını anlatmaları dikkat çekicidir. A1, “Suriye’yi özlüyor musunuz?” sorusuna “Tabi tabi. Çok eşyalarımız vardı. Evimiz vardı. Gelinin hep eşyaları kaldı” şeklinde cevap veriyor. B1 göçmen olmayı “Oradaki eşyalarımız nerde buradaki eşyalarımız nerde. İster istemez gariplik oluyor yani. Oradaki evimiz 50 senelikti, kayınbabamın eviydi, biz evlendikten sonra eşimin işi de iyi oldu, eşyalarımızda iyiydi. 2005 yılında Halep’te ilk bulaşık makinesi benim oldu. Evimi eşyalarımı, akrabalarımı, ister istemez çok arıyorum” sözleri ile ifade ediyor. B2 yine Suriye’den yurt olarak değil geride bıraktığı evi ve eşyaları olarak “evlerimiz vardı, biz üstte otururduk, çocukların iş yeri alttaydı, her şeyimiz yerindeydi” sözleri ile bahsediyor.

Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, doğup-büyüdükleri yurtları olan Suriye’nin onlar için yurt değil de evlerinin ve eşyalarının ikamet ettiği toprak parçası olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Doğup büyüdükleri ülkelerinden yalnızca geride bıraktıkları evleri ve eşyaları olarak bahsederken, 2011 yılından sonra iç savaş nedeniyle geldikleri Türkiye’den ise anavatan, evlerine astıkları bayrak ve erkek yakınlarının bir an önce gitmek istedikleri askerlik olarak bahsediyorlar. Türkmen göçmen kadınlar yeni kimliklerini, bayrak ve askerlikle örtüşen, Türkiye’nin milli ve manevi değerlerine aidiyet kurarak inşa ettikleri görülmektedir.

3.7. Yeni Kimlik İnşasında “Toplumsal Cinsiyet”

Toplunun, kadın ve erkek bireylerden beklediği belirli davranış ve rol kalıpları vardır. Birey biyolojik olarak bir cinsiyetle doğmuştur ancak toplumsallaşması ile cinsiyet kimliğine kavuşur. Toplum, bireyden bireyin cinsiyetine uygun belli davranışlar göstermesini beklemektedir. Bireyin toplumun kendisinden beklediği cinsiyet davranışlarını göstermesine toplumsal cinsiyet denilmektedir.

Göçmenler göç ile birlikte toplumsal çevrelerini değiştirdikleri gibi kendilerini kapsayan kültürel çevrelerini de değiştirmiş olurlar. Yeni toplumsal çevre, yeni kültür, yeni toplumsal yargılar ve yeni toplumsal cinsiyet rolleri anlamına gelmektedir. Göçmenler, göçten önceki toplumsal cinsiyet beklenti ve rollerini yeni üyesi oldukları toplumun, toplumsal cinsiyet rol ve beklentileri ile değiştirmek durumunda kalırlar. Yeni kimlik inşası, bireyin ve tabi ki göçmenin adaptasyon becerisi iken yeni toplumsal cinsiyet kimliği de göçmenin yeni toplumsala adaptasyon becerisidir.

Pilot inceleme esnasında görüşülen Türkmen göçmen kadın ve erkekler, Gaziantep’e geldikten sonra kadın ve erkekten beklentilerin değiştüğünü ifade etmektedirler. Pilot inceleme de Suriye’den gelen evli Türkmen göçmen kadınların genel olarak 15-17 yaşları arasında akrabaları olan erkeklerle, ailelerin isteği üzerine evlendikleri görölmektedir. Katılımcılardan evli olanların tamamı, küçük yaşta, ailelerin talebiyle, akrabaları ile evli olduklarını ifade etmektedirler.

D1, “Ben 17 yaşında akrabamla evlendim” sözleri ile Suriye’de gerçekleştirdiği evliliğini ifade ederken Gaziantep’e geldikten sonra burada büyüyen ve buradaki toplumsal kabulü gören gençlerin, kendileri gibi küçük yaşta yalnızca aile istediği için yapılan evlilikleri kendilerinin istemediklerini ve karşı çıktıklarını aktarıyor. D1 Suriyeli Türkmen göçmen gençlerin, erken yaşta evlenmek istemediklerini, Suriye toplumu ile Gaziantep toplumu arasındaki farklara dayandırarak şu şekilde açıklıyor;

“Yeni gençler burada yaşadktan sonra kızlar da erkeler de geç evlenmek istiyorlar. Çünkü buradaki hayat yaşantısı değişik, özgürlük var, çalışmak var, kendi kararlarını kendin vermek var. Normalde Suriye’deyken kendi kararlarını veremeyen kişiler vardı. Büyüklerine danışıp büyükleri karar verirdi. Şimdi burada okuyup da kendi ayakları üzerinde duran gençler, ‘ben kararımı kendim veririm kimsenin benimle alakası yok’ diyorlar.”

Gaziantep'te büyüyen Türkmen gençlerin, Suriye'deki toplumsal beklentinin tam aksine istedikleri yaşta istedikleri kişi ile evlenmek istedikleri anlaşılmaktadır. Gençlerin bu kararına aile büyüklerinin ve Gaziantep'te yaşayan göçmen Türkmen topluluğun rıza gösterdiği ve içinde bulundukları yeni toplumun beklentilerini benimsedikleri görülmektedir.

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, Suriye'de iken toplumsal baskı altında oldukları, sıkça ifade ediliyor. Toplumsal baskının, eğitimlerine, konuşmalarına, giyimlerine ve evden çıkmalarına kadar yaşamlarının hemen her alanında etkili olduğunu belirtiyorlar. C1, Suriye'de kadınlara olan toplumsal baskıyı “Suriye’de toplumun, komşuların, akrabaların ne diyeceği çok önemliydi. Allah’ın emir ve yasakları o kadar önemli değildi. Biz kadınlar hep ayıplarlar diye kısıtlanıyorduk, baskı altında tutuluyorduk” İfadeleri ile aktarıyor. C1, Suriye’de toplumsal baskı altında iken ev sınırları dışına çıkmak için yaşadığı güçlüğü “Anneannemlerde kalmak için bile, bir hafta önceden organizasyon yapmam gerekiyordu ama burada, arkadaşlarımla buluşacağım deyip evden çıkıyorum” sözleri ile ifade ediyor.

B1 Suriye’de ev sınırları dışına çıkmanın zorluğunu, “Orda dolmuşa, otobüse binmezdik. Nereye gidilecekse taksiyle giderdik. Birde taksiye binerken de mutlaka yanımızda erkek olacaktı” sözleri ile aktarırken, kadınların taksiye binerken yani ev sınırları dışına çıkılmak istendiğinde yanlarında erkek bulundurmak zorunluluğunu belirtiyor. C1 Suriye’de kadınların toplu taşıma aracına binemezken, kendisinin toplu taşıma kullanma ayrıcalığını yalnızca bir yıl elde ettiğini; “Orada yalnızca otobüse ben bindim. Lise sonda, oda mecburen” sözleri ile ifade ediyor.

Suriye’de devlet Türkmenlere baskı ve asimilasyon politikası uygulasa da Türkmen kadınlar devletin baskısından ziyade toplumun yani kendi toplumlarının baskısı altında oldukları görülüyor. Çünkü Suriye’de Türkmen göçmen kadınlar, kendi ev ve mahalle sınırları dışına çıkamadıklarını, çıktıklarında da yanlarında bir erkek bulundurmak zorunda olduklarını ifade ediyorlar. Kadın, yanındaki erkekle kamusal alanda görüle biliniyor. Ancak kamusal alanda asıl görünenin, kadın değil erkek olduğu anlaşıyor. Devletin otokratik rejimi altında asimilasyona uğradıklarının ve haklarının verilmediğinden şikâyet eden Türkmenlerin, mahallelerinde komşuları olan kadınları yani akraba kadınlarını, kendi otokrasileri altında varlıklarını görmezden geldikleri anlaşıyor. Kadınlar, toplumsal erkin

otokrasisinde kabul ve onay almaları için yanlarında erkek bulundurmak zorundalar. C1, devletin kadınlara neden baskı uygulamadığını şu sözlerle aktarıyor;

“Suriye’de kadınlar devletten çok baskı görmezlerdi, çünkü devletle hiçbir ilişkileri yoktu. Kadınlar kendi mahallelerinden, evlerinden hiç dışarıya çıkmazlardı. Mahalleden dışarıya çıkacağımız zamanda bizi babam arabasıyla gezdirirdi.”

Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede, Türkmen göçmen kadınların ve erkeklerin, kadınların ev sınırları dışına çıkmasındaki tutumlarının değiştiği görülüyor. C1, Gaziantep’e geldikten sonra akrabalarının değişimini şu sözlerle aktarırken, değişenin yalnızca akraba değil Suriye’de iken kendilerini çevreleyen toplumsal yapının da olduğu anlaşıyor;

“Halep’teyken bizi eleştiren akrabalarımız buraya gelince onlarda çok değişti, kızları okumaya başladı, yaşam şekli değişti. Onlar artık bizi eleştirmiyor zaten biz de onların eleştirilerini önemsememeye başladık. Orda aynı mahallede oturuyorduk ama buraya gelince farklı yerlere dağıldık artık bayramdan bayrama görüşüyoruz.”

B1, Suriye’den geldikten sonra eşinin tutumunun değiştiğini ve Gaziantep’te istediği zaman rahatlıkla dışarıya çıkabildiğini şu sözlerle aktarıyor;

“Kocam oradakilerin baskısıyla ‘el ne der, komşu ne der, akraba ne der, başka kadınlar çarşıya çıkmıyor, sende çıkma’ derdi. Zaten çarşıya gidince de laf olurdu. Orda bunu laf edenler buraya geldiler, onlarda değiştiler. Buraya ayak uydurdular. Mecbur kaldılar. Çünkü erkekler sabah gidip akşam işten geliyorlar. Dışarı işi hep kadınlara kaldı. Bazen eşim diyor ki; ‘kadının dışarı çıkması günahtır’, bazen de ‘mecburuz Allah görüyor’ diyor.”

Türkmen göçmen erkeklerde, kendilerini denetim ve gözetim altında tutan akrabalarından oluşan toplumsal yapının, Gaziantep’e geldiklerinde kadına olan yaklaşımlarının değişmesi, yeni bir toplumsal yapı olan Gaziantep toplumu içinde yaşamaları ve göçün ve göçmen olmanın getirdiği bazı durumların kendilerinde, kadınlara karşı düşünce ve tutumlarında değişime zorladığı ve onlarda değişim yarattığı anlaşılmaktadır.

Türkmen göçmen kadınların ise Gaziantep’e geldikten sonra akrabalarının toplumsal cinsiyet kabullerinin değişim göstermesi, yeni toplumsal çevre olan Gaziantep toplumunun kadın kimliğine bireysel ve öznel yaklaşımları ve göçün ve göçmen olmanın getirdiği durumlar nedeniyle kimliklerinde değişim yaşadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkmen kadınlar, Gaziantep’e geldikten sonra akrabaları ile aralarına mesafe girmesinin, kendileri üzerinde akraba baskısının ve denetiminin kalkmasını sağladığı ve özgürleştirdiği de görülmektedir.

C2 Gaziantep’e geldikten sonra erkek ve kadınların, erkeklik ve kadınlık kimliğinin algılanmasındaki değişimi şu sözlerle ifade etmektedir;

“Gaziantep’e geldikten sonra kadınlar gibi erkeklerde değişti, kadınlar okumak ve çalışmak istedikleri gibi erkeklerde eşlerinin ya da kızlarının okumasını ve çalışmasını istiyor. Erkekler kadınlar gibi buraya hem ayak uydurdu hem de kadınların çalışmasının ve okumasının normal olduğunu anladılar.”

D1, Gaziantep’e göç ettikten sonra erkeklerin eşlerinden beklentilerinin değiştiğini şu sözlerle ifade ediyor;

“Çocuklar bile öğrendiler annenin evde kalıp babanın işe gitmesi artık yok, anne ve baba artık çalışıyor ve bunu çocuklar örnek alıyorlar. Suriye’deki erkeklerin Suriye’deyken %50’si kadınlar çalışamaz, buraya gelince kadınların çalışması daha iyi olduğunu gördüler ve kabul ettiler ve şu an erkeklerin %50’si kadına, ‘kadınların çoğu çalışıyor sende çalış’ diyorlar bu duruma geldiler. Çünkü erkekler, kadın çalıştığında kendilerinin daha bir sosyalleştiğini ve sosyal ortamda daha iyi olduklarını, daha özgüvenli, daha iletişimci olduklarını gördüler ve bundan dolayı erkeler artık kadınların çalışmasını istiyor. Hatta şu an ‘alacağım kadın çalışsın’ istiyorlar böyle yapıyorlar. Yeni gençler, bizim çocuklarımız böyle yapıyorlar ‘çalışan kadın alacağım’ diyorlar. Bunu parası için değil, daha sosyal olabilmek için yapıyorlar.”

D1 ve diğer katılımcıların söyleminden, Türkmen göçmen erkeklerin yeni erkek kimliklerini, eğitilmiş ve çalışan kadın üzerinden inşa ettikleri anlaşıyor. Türkmen göçmen erkeklerin, özgüvenli, sosyal, iletişimi güçlü olan erkek kimliği istedikleri ve bunun için ev sınırları dışına çıkan, kamusal alanda görünürlüğü olan ve ücretli ya da ücretsiz bir işte çalışan kadına ihtiyaç duydukları görülüyor. Göçten sonra kadınlık kimliğinin gösterdiği değişim kadar, erkeklik kimliğinin de ciddi değişim gösterdiği ortaya çıkıyor. Kadının kamusal alanda bulunmasını ve geleneksel ev içi rollerin dışına çıkmasını istemeyen eril toplumsal sistem, “alacağım kadın çalışsın” ve “çalışan kadın alacağım” söyleminden şekil değiştirdiği, ancak kadını evde kendisi için saklayan eril toplumsal sistemin, kadını kamusal alana kendisi için çıkaran olarak, biçim değiştirdiği görülmektedir.

Katılımcıların söylemlerinde, Türkmen göçmen kadınların ve erkeklerin karşılıklı olarak toplumsal cinsiyet kimliklerinde, kadınlık ve erkeklik kimliğinin, toplumsal cinsiyet rol beklentilerinin ve kalıp yargılarının değişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Kadınların artık Türkmen toplumsal erkin otokrasisi altında baskı altında tutulmak, eğitimlerinin ve ifade özgürlüklerinin engellenmesi ve kamusal alanlara yanlarında en az bir erkekle katılma zorunluluğuna tabi tutulmaları gibi birçok kısıtlayıcı toplumsal yargılarla karşı karşıya kalmadıkları görülmektedir. Göç ile dahil oldukları yeni toplumsal yapının rol-model alınması ve devletin kendilerine sunduğu olanaklar ve göçün ve göçmen olmanın getirdiği şartlar ile yeni kimliklerini, yeni toplumsal cinsiyet kimlik algılaması ile inşa ettikleri görülmektedir.

SONUÇ

Kimlik, yirminci yüzyılın ortalarından itibaren birçok disiplin tarafından tartışılan ve araştırılan en önemli kavramlar arasındadır. Kimlik, bireyin ontolojik ihtiyacından doğduğundan, çok boyutlu olup, çeşitli kimlik tiplerinin oluşmasını sağlamıştır.

Kimlik, bireyin “kim” olduğunu tanımlayan özelliklerin toplamıdır. Bireyin kendini tanıması ve tanımlaması, başkası üzerinden mümkün olmaktadır. Birey tek başına iken tanımsızdır ancak bir başkası yani öteki ile kendini kıyasladığında bir tanıma kavuşur. Bu yüzden de bireyin kimlik inşası, öteki le karşılaştığı anda yani toplumsallaşmaya başladığında oluşmaya başlar. Öteki, bireyde ayna işlevi görür ve birey, öteki aynasına baktığında kendinde olan ya da olmayan özelliklerin farkına varır. Bu nedenle bireyin kimliği, kendini çevreleyen ötekilerin izlerini taşır.

Bireyin kimliği, kendini çevreleyen toplum ile kurduğu ilişkinin ürünüdür. Toplumlar, içlerinde barındırdıkları bireylerin kimliklerini yani bireyin kendilerini şekillendirirler. Bireyin kimlik inşasında, içinde yaşadığı toplumun yanında öteki toplumlarda önemli katkı sağlarlar. Birey, kendi toplumu ile benzerlikler inşa ederken öteki toplumlar üzerinden de farklılıklar ortaya koymaktadır.

Bireyin kimliği, kalıcı bir süreklilik gösteremez. Çünkü kimlik, bireyin topluma yani kendini sarmalayan dış çevreye karşı geliştirdiği adaptasyon becerisidir. Birey kimliği ile toplumunun içinde var olur ve bir arada yaşama becerisi geliştirir. Toplum değiştikçe bireyin kimliği kaçınılmaz olarak değişim göstermektedir.

Bireyin kimlik değişimine neden olan en önemli olguların biri de göç eylemidir. Göç, bir yer değiştirme hareketidir. Bireyler, göç ettiklerinde yalnızca kendilerini çevreleyen fiziksel mekânı değiştirmekle kalmazlar, toplumsal çevrelerini de değiştirmiş olurlar. Bireyler, yeni toplumlarına adaptasyon süreçlerine, eski

kimliklerinin yerine yenisini inşa ederek başlarlar. Bireyler, yeni topluma uyum sorununa yeni kimlikleri üzerinden çözüm bulmaya çabalarlar.

Göçmenin yeni kimlik inşasını, kendi istemiyle başlatabildiği gibi yeni toplumun baskısı ile de başlatabilir. Göçle gelen yeni bir yaşam ve yeni toplumsal çevre, bireyin kimliği üzerinde istemli ya da istemsiz bir değişim baskısı kurar. Birey baskıya karşılık istemli ya da istemsiz yeni bir kimlik inşasına girer. Baskının varlığı doğal bir süreçtir. Çünkü yeni toplum kendisine dahil olan yeni bireyi kabullenirken kendine benzemesini talep eder. Toplum, birbirine benzer özellik taşıyan bireylerden oluştuğundan, yeni bireyin bu armoniyi bozmaması ve onlardan biri olması beklenir. Aksi takdirde kendilerine benzemeyen yeni katılmış bireyler, toplum bireylerince tehdit olarak algılanabilmektedir. Tehdit algılaması, yerli toplumu huzursuz ederken yeni bireyin düşman görülmesi ve arkasından ortadan kaldırılması gereken sorun olarak kabul edilmektedir. Toplumlar kendi gibi olmayan, değişime direnen göçmen sorununu, genellikle kamusal alan içinde ötekilik alanına hapsederek ve varlıklarını görmezden gelerek çözüme eğilimi gösterirler.

2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş nedeniyle Gaziantep’e gelen Suriyeli Türkmen göçmen kadınların, Gaziantep toplumuna adaptasyon, yeni yaşamlarına uyum, göç ve göçmen olmanın ağırlıklarını hafifletmek amacıyla yeni kimlik inşa ettikleri görülmektedir. Araştırmada, Türkmen göçmen kadınların Gaziantep’e geldikten ve toplumsallaşmaya başlamalarından itibaren, yerel toplumun bireyleriyle benzerliğini artırdıkları ancak yerel toplum tarafından ötekilik alanına hapsedildikleri anlaşılmaktadır.

Türkmen göçmen kadınlarının, Gaziantep kadınlarını rol-model alma, onlar gibi yaşama, giyinme, konuşma ve gündelik yaşam pratiklerini onlar gibi yerine getirme üzerinden benzerlik inşa ederek, yerel toplumun baskısından ve hapsedildikleri ötekilik alanlarından çıkma gayreti içinde oldukları anlaşılmaktadır. Gaziantep’li kadınlarla benzerlik inşa ederken, Suriye’den iç savaş nedeniyle, birlikte geldikleri Suriyeli Arap kadınları ötekileştirerek, farklılıklarını derinleştirmeye çalışmaktadırlar. Gaziantep toplumunun, bütün etnik unsurlarıyla birlikte Suriyeli göçmenleri ötekileştirdiği ve irdedeği kadar Türkmen göçmen kadınlarda, Arap göçmen kadınları ötekileştirdikleri görülmektedir. Arap göçmen kadınlar ile aralarına kurdukları mesafelerin, onları Gaziantep toplumuna yakınlaştırdıkları inancında

oldukları anlaşılmaktadır. Göçmen kadınlar, yeni kimliklerini Gaziantepli kadınlarla benzerlik ve Arap göçmen kadınlarla ötekilik kurarak inşa ettikleri anlaşılmaktadır.

Suriye’de iken otokratik siyasal rejim altında yaşamaları, farklı etnik gruplarla toplumsal iletişimlerinin olmaması nedeniyle kan bağı olan akrabalarından oluşan sosyal kimliklerinin örüntüsünde, benliklerini inşa ettikleri görülmektedir. Türkmen göçmen kadınlar, geleneksel ev içi rollerine sahip yalnızca ‘‘anne’’, ‘‘eş’’ ve ‘‘evlat’’ olabilen genel olarak ileri eğitim alamayan, meslek sahibi olamayan ve bunların yanı sıra kamusal alana katılamayan kadınlar olduklarını, katılımcıların söylemlerinden anlaşılmaktadır.

Gaziantep’e geldikten sonra resmi otorite olan devletin kendilerine özgür alanlar açması, kurumları ile destek ve denetimini yapması, göçmen kadınlarda yeni benliklerinin inşasını başlatmıştır. Suriye otokrasisi ve akrabaların oluşturduğu sosyal kimliğin baskısı altında inşa edilen edilgen-pasif kimliğin yerini, eğitim almak, meslek edinmek, ücretli işte çalışmak, geleneksel roller ile başka yaşamlara eklemlenmemek gibi özgürlük talebi ile şekillenen, yaşamlarının bir anlamda dümenine geçmek isteyen, etken-kimlik talebinin aldığı görülmektedir. Suriyeli Türkmen göçmen kadınlar, yeni kimliklerini bu talep doğrultusunda mücadele ederek inşa ettikleri anlaşılmaktadır.

Araştırmada Türkmen göçmen kadınlar ve erkeklerin, Suriye’deki toplumlarının baskısından uzaklaşmaları ve Gaziantep halkını rol-model almaları ile toplumsal cinsiyet kimliklerinde, kadın-erkek kimliklerine yükledikleri anlamların, rollerin ve kalıp yargıların değişim gösterdiği görülmektedir. Göçmen erkeklerin, eşlerinin, kızlarının ve kız kardeşlerinin, geleneksel rol dışına çıkmalarını istedikleri, Gaziantep kadınları gibi eğitim alan, meslekleri olan, gündelik yaşam pratiklerini kendi iradeleri ile yerine getiren ve geleceklerini inşa eden kadınlar olmalarını istedikleri anlaşılmaktadır.

Türkmen göçmen kadınlar, Suriye’de devlet ve toplum tarafından baskı altında tutulmalarından sonra Türkiye’de devlet tarafından kendilerine düşünce, ifade, eğitim, çalışma ve kamusal alanlara katılma gibi geniş özgürlük alanları sunulduğunu ifade etmektedirler. Göçmen kadınlara sunulan özgürlük alanlarının, göçmenlerde resmi olmasa da gönüllü vatandaşlık düzeyinde devletle aidiyet bağı kurmalarına neden olduğu anlaşılmaktadır. Türkmen göçmen kadınların devletle olan

aidiyetlerini, bayrak ve askerlik üzerinden kurduklarını, evlerinde bayrak olması ve erkek yakınlarının askere gitmesinden sevinç ve gurur duyacaklarını ifade etmelerinden anlaşılmaktadır. Onlar, Türkiye toplumu gibi askerlik yaparak ve bayrağa saygı ve sevgi göstererek, toplumun birer parçası olmayı seçerlerken, bir taraftan da devlete olan minnettarlıklarını askerlik ve bayrak üzerinden göstermektedirler. Askerlik ve bayrak bir ulusun milli kimliğinin önemli parçası olduğundan, Türkmen göçmen kadınların, yeni kimliklerini toplumun milli kimliği ile de aidiyet kurarak inşa ettikleri görülmektedir.

Toplumsal ürün olan bireyin ve dolayısı ile kimliğinin, toplumsal çevre değişince kendisinin de değişim gösterdiğinin kaçınılmaz olduğu araştırmanın bulgularından da anlaşılmaktadır. Pilot inceleme ve katılımcılar ile görüşmede göç ile gelen Türkmen göçmen kadınların, Gaziantep yerel toplumu ile iletişim kurmayan, mücbir sebepler olmadan kamusal alana dahil olmayan bireylerinin kimliklerinde hiçbir değişim olmadığı, Suriye’de iken aidiyet kurduğu kimliklerini muhafaza ettikleri söylemlerinden anlaşılmaktadır. Ancak yerel toplum ile iletişim ve ilişki halinde olan Türkmen göçmen kadınların, yeni kimlik inşa ettikleri görülmektedir. Göçmen kadınlar, Gaziantep’in milli ve manevi değerleri ile örtüşen, toplumsal cinsiyet yargılamalarının Gaziantep toplumunun kadın ve erkek algısı ile değişen, benlik algılamalarını ise devletin kendilerine sunduğu imkânlar ölçüsünde yerel toplumu rol-model olarak oluşturdukları ve yeni kimliklerini bu çerçevede inşa ettikleri anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, Hasan. (2019). Türk Kültür ve Geleneğinde Kadın, Cilt 6, Sayı 21, Sayfa 395-411
- Adıgüzel, Yusuf. (2016). Göç Sosyolojisi, Nobel Yayınevi, Ankara
- Adorno, Theodor W. (2014). Kültür Endüstrisi: Kültür Yönetimi, çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul
- Ağçoban, Sıddık. (2016). “Kadın Olgusunun Kültürel Gelişimi ve İslam’da Kadının Yeri” Üzerine Tartışmalar, Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi(UKSAD), ss.20-30, Haziran
- Akkayan, Taylan. (1979). Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul
- Akman, Ayhan. (2002). “Milliyetçilik Kuramında Etnik/Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik, Cilt.4, ss. 82-89, İletişim yayınları, İstanbul
- Aktar, Ayhan. (2004). Varlık Vergisi ve ‘Türkleştirme’ Politikaları, İletişim Yayıncılık, İstanbul
- Arslan, Esra. (1992). “Benlik Kavramı ve Bireyin Yaşamındaki Etkileri”, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, sayı.4, ss. 7-14
- Aşkın, Muhittin. (2007). “Kimlik ve Giydirilmiş Kimlikler”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt. 10, Sayı. 2, ss. 213-220
- Atalay, İbrahim. (1994). Türkiye Coğrafyası, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir
- Aydemir, Salih ve Şahin Mehmet Cem. (2017). “Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz” Journal of Islamic Research
- Aydın, Suavi ve Emiroğlu Kudret. (2003). Antropoloji Sözlüğü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara
- Aydoğdu, Hüseyin. (2004). “Modern Kimlikte Öznenin Ölümü”, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı.10, ss. 115-147
- Bal, Meltem Demirgöz. (2014). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”, KASHED Kadın Sağlığı Hemşirelik Dergisi, Cilt.1, Sayı.1, ss.15-28, 2014
- Baudrillard, Jean. (2009) Gösterge Ekonomi Politikası Hakkında Bir Eleştiri, çev. Oğuz Adanır, Ali Bilgin, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, Aralık
- Bauman, Zygmunt. (2012). Sosyolojik Düşünmek, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı yayınları, İstanbul

- Bauman, Zygmunt. (2016). Postmodern Etik, çev. Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Bauman, Zygmunt. (2018a). Bireyselleşmiş Toplum, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı yayınları, İstanbul
- Bauman, Zygmunt. (2018b) Özgürlük, çev. Kübra Eren, Ayrıntı Yayınları, Ekim, İstanbul
- Bauman, Zygmunt. (2019). Kimlik, çev. Mesut Hazır, Heretik yayınları, Ankara
- Bentley, Michael. (2017). The Life and Thought of Herbert Butterfield, History, Science and God, Cambridge University Press, Cambridge
- Berger, Peter L. ve Luckmann, Thomas. (2008). Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi, çev. Vefa Saygın Ögütler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul
- Bilgin, Asude ve Oksal, Aynur. (2018). “Kültürel Kimlik ve Eğitim”, ACJES, Academy Journal of Educational Sciences, Haziran Cilt. 2, Sayı. 1, ss. 82-90
- Bilgin, Nurettin. (1995). Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar, Sistem yayınları
- Bilgin, Nurettin. (2007). Kimlik İnşası, Aşina kitaplar, Ankara
- Bokser-Liverant, Judit. (2003). “Küreselleşme ve Kolektif Kimlikler”, çev. İhsan Çapcıoğlu, İslami Araştırmalar, C.16, S.2, ss.281-293, Ankara
- Bora, Aksu. (2010). Kadınların Sınıfı Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İletişim Yayınları, İstanbul
- Castles, Stephen. (2000). “International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global Trends and Issues” International Social Science Journal, LII/165,2000
- Castles, Stephen ve Miller, Mark J. (2013). The Age Of Migration, Guilford Press
- Chambers, Iain. (2005). Göç, Kültür, Kimlik Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Connolly, William E. (1995). Kimlik ve Farklılık Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri, çev. Ferma Lekesizalın, Ayrıntı yayınları, İstanbul
- Çağlayan, Savaş. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi” Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), Güz, Sayı:17
- Çakır, Serpil. (2016). Osmanlı Kadın Hareketi, Metis yayınları, İstanbul
- Davis, Nira Yuval. (2010). Cinsiyet ve Millet, çev. Ayşin Bektaş, İletişim yayınları, İstanbul
- Demir, Nilüfer Özcan. (1999). “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt. 16, Sayı.2, ss.107-115, Ankara
- Demircioğlu, Halil. (1948). Antropoloji ve Tarih “Bir Kitap Vesilesiyle”, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt:6, sayı:1-2, Ankara
- Demirtaş, Hanife Andaç. (2003). “Sosyal Kimlik Kuramı ve Temel Kavramlar ve Varsayımlar”, İletişim Araştırmaları, 1(1), ss.123-144

- Demirtaş, Hanife Andaç. (2018). “Sosyal Kimlik ve Ayrımcılık”, Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi SEÇBİR, der. Müge Ayan Ceyhan ve Kenan Çayır, İstanbul
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç. (2019). Ölü Evinden Anılar, çev. Nihal Yalaza Talu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Dökmen, Zehra Yaşın. (2019). Toplumsal Cinsiyet, Remzi Kitapevi, İstanbul
- Durmuş, İlhami. (2013). Türk Tarihinin Öncüleri, Akçağ Yayınları, Ankara
- Ekici, Süleyman ve TUNCEL, Gökhan. (2015). “Göç ve İnsan” Birey ve Toplum Dergisi, Cilt:5, Sayı:9
- Ergun, Doğan. (2000). Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik, İmge kitapevi, Ankara
- Faist, Thomas. (2003). Ulusaşırı Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Fine, Cordelia. (2011). Toplumsal Cinsiyet Yanılsaması, çev. Kıvanç Tanrıyar, Sel yayıncılık, İstanbul
- Foucault, Michel. (2005). Özne ve İktidar, çev. Işık Ergüden, Osman Akınbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Giddens, Anthony. (2009). Sağ ve Solun Ötesinde: Radikal Politikaların Geleceği, çev. Müge Sözen, Sabir Yücesoy, Metis yayınları, İstanbul
- Giddens, Anthony. (2012). Sosyoloji, yayıma hazırlayan. Cemal Güzel, Kırmızı Yayınları, İstanbul
- Giddens, Anthony. (2016). Modernliğin Sonuçları, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Göka, Erol. (2006). İnsan Kısım Kısım: Toplumlar, Zihniyetler, Kimlikler, Aşına Kitaplar, Ankara
- Gökalp, Ziya. (2015a). Türkçülüğün Esasları, Ötüken Neşriyat, İstanbul
- Gökalp, Ziya. (2015b). Türk Medeniyeti Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul
- Güleç, Cengiz. (1992). Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi, Verso yayıncılık, Ankara
- Gündüz, Ahmet. (2012). Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi, The Journal of Academic Social Science Studies 5/5, s.129-148
- Güneş, Fatime. (2011). “Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu”, Anadolu Üniversitesi Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı. 29, ss. 217-248
- Güney, Salih. (2015). Örgütsel Davranış, Nobel Akademik yayıncılık, İstanbul
- Gürlek, Mert ve Tuna, Muharrem. (2018). “Sosyal Kimlik Teorisi Açısından Örgütsel Özdeşleşmenin Teorik Temelleri”, Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, Cilt.2, Sayı.3, ss.39-48
- Güvenç, Bozkurt. (1993). Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları, Kültür Bakanlığı Yayınları/1549, Yayınlar Dairesi Başkanlığı İnsanlık Tarihi Dizisi/2, Ankara

- Ibn Haldun, Mukaddime I. (2015). Yayına Hazırlayan. Dr Arslan Tekin, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- IOM (Uluslararası Göç Örgütü). (2013). Göç Terimleri Sözlüğü, Ed.Richard Perruchoud-Jillyanne Redpath-Cross
- İçduygu, Ahmet ve Sirkeci, İbrahim. (1999). “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri” 75 Yılda Köylerden Kentlere, Oya Baydar (der), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- İnan, Afet. (1947). Türkiye Halkının Antropolojik Karakterleri ve Türkiye Tarihi Türk Irkının Vatanı Anadolu, Türk Tarih Kurumu yayınevi, Ankara
- İnceoğlu, Yasemin ve Çoban, Savaş. (2014). Azınlıklar, Ötekiler ve Medya, “Azınlıklar Nasıl Azınlık Oldu” Baskın Oran, ss. 17-49, Ayrıntı yayınları, İstanbul
- Karaduman, Sibel. (2017). “Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü”, Journal of Yasar Universty, Sayı 17, Cilt 5, ss.2886-2899
- Karakuş, Mehmet. (2013). “Türkiye’nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi”, Akademik İncelemeler Dergisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Cilt. 8, Sayı. 2, Sakarya
- Karpat, Kemal Haşim. (2010). Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri, Çev. Bahar Tırnakçı, Timaş Yayınları, İstanbul
- Kartal, Berna Bilgi. (2015). “Küreselleşmenin Ulus Devlet ve Ulusal Kimlik Üzerindeki Etkileri”, UHEYAD Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi, Nisan/Mayıs/Haziran-İlkbahar Yaz Dönemi, sayı.4
- Kaymaz, İhsan Şerif. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı.46, s.333-366
- Keleş, Ruşen. (1996). Kentleşme Politikaları, İmge Yayınevi, Ankara
- Koçak, Yüksel ve Terzi, Elvan. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:3
- Koyun, Ayşe, Taşkın, Lale, Terzioğlu, Füsün. (2011). “Yaşam Dönemlerine Göre Kadın Sağlığı ve Ruhsal İşlevler: Hemşirelik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi”, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi, Cilt.3. Sayı.1, ss.67-99
- Kümbetoğlu, Belkıs. (2017). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma, Bağlam Yayıncılık, Ankara
- Marshall, Gordon. (2005). Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat yayınları, Ankara
- Marx, Karl. (1993). Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı, çev. S. Belli, Sol Yayınları, Ankara
- Oakley, Ann. (2015). Sex, Gender and Society, Taylor and Francis Ltd., England
- Özdemir, Cevdet. (2001). “Kimlik ve Söylem”, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.2, ss.107-122, Eskişehir

- Özen, Yener ve Gülaçtı, Fikret. (2010). “Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişimi Bilen Benliğe Gereksinim Var Mı?”, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt. 12, Sayı. 2, ss. 22-37
- Özer, İnan. (2004). *Kentleşme Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Ekin Kitabevi, Bursa
- Öztaş, Cemal ve Zengin, Eyüp. (2006). “Göç ve Azerbeycan” 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler, Zeytinburnu Belediyesi, Sistem Matbaacılık
- Öztürk, Mustafa ve Altuntepe, Nihat. (2008). Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması, *Journal of Yaşar University*, Cilt 3, Sayı 11
- Özyakışır, Deniz. (2013). *GÖÇ-Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara
- Özyurt, Cevat. (2005). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik ve Farklılaşma*, Açılım kitap yayınları, İstanbul
- Peek, Lori. (2005). Müslüman Olmak: Dini Bir Kimliğin Gelişimi, *Din Sosyolojisi*, Cilt 66, Sayı 3, ss. 215-242,
- Roux, Jean-Poul. (2015). *Türklerin Tarihi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
- Sarıbay, Ali Yaşar. (2002). *Siyasi Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme*, Ufuk Yayınları, İstanbul
- Sevinç, Necdet. (2007). *Türklerde Kadın ve Aile*, Bilgeoğuz yayınları, İstanbul
- Smith, Anthony D. (2014). *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim yayınları, İstanbul
- Şan, Adil. (2016). *Suriye Türkmenleri Kültürü*, Yıldızlar Yayıncılık, Gaziantep
- Şener, Ülker. (2012). “Kadın Yoksulluğu”, *Mülkiye Dergisi*, Cilt. 36, Sayı. 4, ss. 51-67
- Şimşek, Sefa. (2002). “Günümüzün Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı. 3, yıl. 3, ss. 29-39
- Şimşek, Ufuk ve Ilgaz, Selçuk. (2007). “Küreselleşme ve Ulusal Kimlik”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı.9, ss. 189-199, Erzurum, 2007
- Tajfel, Henry ve Turner, John. (1979). *An Integrative Theory of Intergroup Conflict*, W.G. Austin and S. Worchel (Eds), *The Social Psychology of Intergroup Relation*, California: Brooks/Cole
- Taşçı, Faruk. (2009). *Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç*, *Kamu-İş Dergisi*, Cilt:10, Sayı 4
- Tellioğlu, İbrahim. (2016). *İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine*, *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 55, S.129
- Tok, Nafiz. (2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset*, Ayrıntı yayınları, İstanbul

- Tomlinson, John. (1999). Kültürel Emperyalizm, çev. Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Tural, Sadık. (1992). Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Turner, John. (1982). “Towards a Cognitive Redefinition of the Social Group”, Social Identity and Intergroup Relations, H. Tajfel (der.), ss. 2-48, Harvester Wheat Sheaf, London
- Tümüklü, Abbas. (2000). Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, “Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme”, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı.24, ss.543-559, İzmir
- Türkbağ, A.U. (2003). “Kimlik, Hukuk ve Adalet Sorunu, Kimlikler” Doğu Batı Düşünce Dergisi, Sayı:23, Mayıs-Temmuz, Doğu Batı Yayınları, Ankara
- Uzuner, Yıldız. (1999). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, “Niteliksel Araştırma Yaklaşımı”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss.175-190, Eskişehir
- Üregen, Abdulkerim. (1998). Medeniyet Kavramı Etrafında Yeni Tartışmalar: “Medeniyetler Çatışması Mı?”, Sosyoloji Konferansları-Journal of Economy Culture and Society, Sayı.25, ss.39-57, İstanbul Üniversitesi
- Vatandaş, Celalettin. (2007). “Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı”, Sosyoloji Konferansları – Journal of Economy Culture and Society, Sayı. 35, ss.29-56, İstanbul Üniversitesi
- Weinreich, Peter. (2005). Identity Exploration: Theory into Practice, Analysing Identity: Cross-Cultural, Societal and Clinical Contexts, London
- Williams, Raymond. (2005). Anahtar Sözcükler, çev. Savaş Kılıç, İletişim yayıncılık, İstanbul
- Yalçın, Cemal. (2004). Göç Sosyolojisi, Anı Yayınevi, Ankara
- Yanık, Celalettin. (2013). “Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi” Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı:20, Bursa
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (1999). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınevi, Ankara
- Yıldız, Süleyman. (2007). “Kimlik ve Ulusal Kimlik Kavramlarının Toplumsal Niteliği”, Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, Sayı.74, Ankara
- Yılmaz, Ayfer. (2004). “Türk Kültüründe Kadın”, Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi, sayı. 16, Ankara

Elektronik kaynaklar

- Erdoğan, İrfan. (2019). “Kimlik Sorunu: Kendini Sevmeyenin Kimliğindeki Kendi Olmayan Kendi”,
<http://www.irfanerdogan.com/makaleler4/Kimlikmakalesi.pdf>
 (Erişim 31.12.2019)
- Göç teriminin tanımı, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts (Erişim 27.09.2019)
- Kimlik terimi tanımı, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük,
<http://www.tdk.gov.tr> (Erişim, 19.02.2020)
- Kültür Teriminin Tanımı, TDK Güncel Türkçe Sözlük, <http://www.tdk.gov.tr>
 (Erişim 04.01.2020)
- Özcan, Merve Suna Özel ve Kaya, Emine Erden. (2017) Türk Toplumsal Hayatında Kadının Varlığının Tarihsel Eksende Sorgulanması,
<http://www.turkishstudies.net/DergiTamDetay.aspx?ID=11913>
- Özlü, Hüsnü. (2011). Afet İnan’ın Cenevre Günleri ve Tarih Çalışmaları, Cilt 10 , Sayı22, Sayfalar 165- 187
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ctad/issue/25243/266914> (Erişim: 17.12.2019)
- Türkdoğan, Orhan. (1992). Türk Ailesinin Genel Yapısı, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi,
https://kutuphane.fisek.org.tr/kitap.php?book_id=5514